

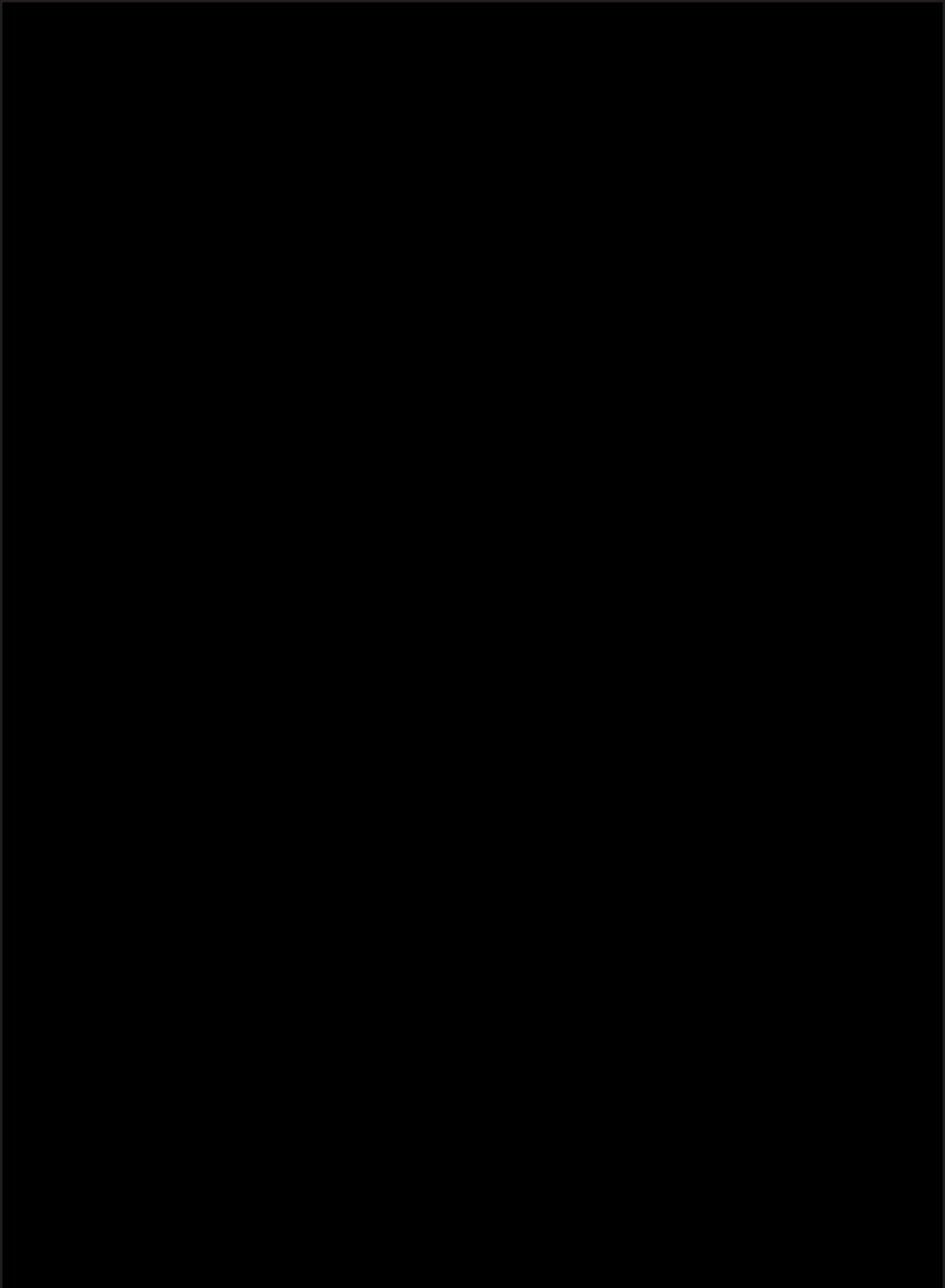
Αντώνης Αυγερινού
Γεώργιος Μιχαήλ Αυγερινού

ΜΙΑ ΠΑΡΑΞΕΝΗ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΟΚΤΩ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ ΤΕΤΡΑΓΩΝΑ ΚΡΥΜΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΟΜΟΝΟΙΑ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ | ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Ακαδημαϊκό έτος 2020-2021

Επίβλεψη: Θανάσης Μουτσόπουλος

ΜΙΑ ΠΑΡΑΞΕΝΗ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΟΚΤΩ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ ΤΕΤΡΑΓΩΝΑ ΚΡΥΜΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΟΜΟΝΟΙΑ

Πολυτεχνείο Κρήτης | Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ακαδημαϊκό έτος 2020-2021

Ερευνητική εργασία

Μια παράξενη ετεροτοπία στο κέντρο της Αθήνας
Οκτώ οικοδομικά τετράγωνα κρυμμένα στην Ομόνοια

A strange heterotopia in the center of Athens
Eight building blocks hidden in Omonia.

Επιβλέπων: Θανάσης Μουτσόπουλος

Γεώργιος Μιχαήλ Αυγερινού | Αντώνιος Αυγερινού

Χανία | Σεπτέμβριος 2021

ευχαριστούμε

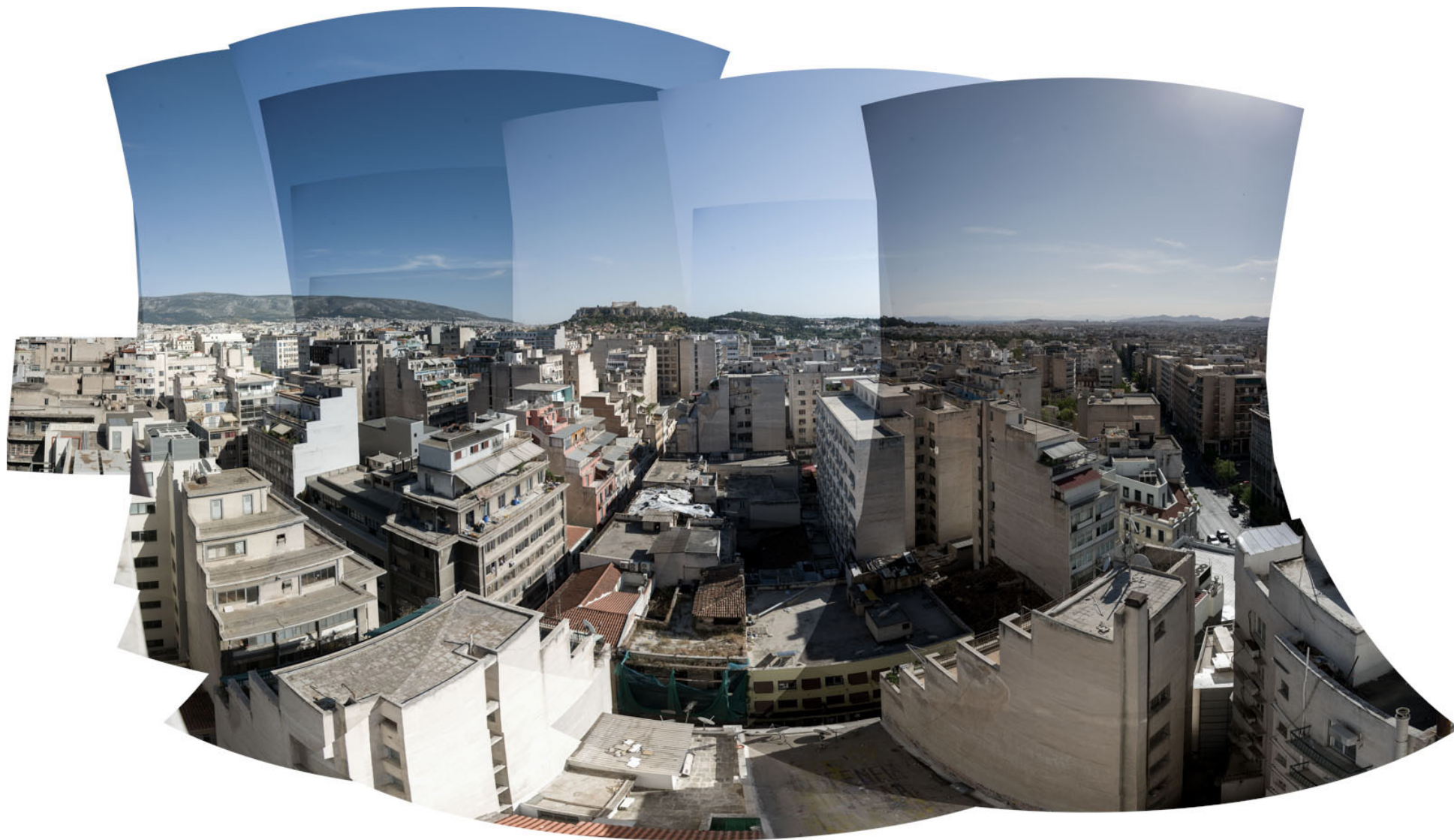
...τον επιβλέποντα Θανάση Μουτσόπουλο που περι-
πλανήθηκε μαζί μας στο Γεράνι και μας συμβούλευε
κατά την πορεία της ερευνητικής

...τον φωτογράφο Γιώργο Μάκκα που μας παραχώρησε
πλούσιο φωτογραφικό υλικό από το αρχείο του

...την οικογένεια μας για τις απογευματινές τους επισκέ-
ψεις και άλλα πολλά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13		
Σκοπός της εργασίας	14		
Αντικείμενο της εργασίας	14		
Δομή της εργασίας	14		
Μέθοδος συλλογής στοιχείων & Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	15		
Ερευνητικά ερωτήματα	16		
1. ΔΙΑΡΡΗΓΝΥΟΝΤΑΣ ΟΡΙΑ ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ	19		
1.1 Τα «outsiders» Μέσα στον Αστικό Ιστό της Μητρόπολης	19		
1.2 Ο παρεκκλίνοντας και τα «γκέτο» [από έξω]	20		
1.3 Το γκέτο, Μία σύντομη Ιστορική αναδρομή	21		
1.4 Γκέτο ή γειτονιά;	22		
1.4.1 Γειτονιά	25		
1.5 Μία ετεροτοπία στο κέντρο της Αθήνας στην περιοχή Γεράνι.	26		
1.5.1 Κατώφλια	27		
1.5.2 Ετεροτοπία	28		
1.5.3 Ετεροτοπίες & κατώφλια	28		
1.6 Το Γεράνι σαν ετεροτοπία σε επίπεδο αστικής κλίμακας			
- μιλώντας για τα όρια της περιοχής - υπεραστική κλίμακα	29		
1.6.1 Κατώφλια και ετεροτοπίες εντός της περιοχής Γεράνι	30		
1.6.2 Κατώφλια και ετεροτοπίες στα κτιριακά αποθέματα	32		
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ	37		
2.1 Ο 19 ^{ος} αιώνας	37		
2.2 Ο 20 ^{ος} αιώνας	37		
2.3 Το πέρασμα από τα '80s στα '90s	41		
2.4 Οι Ολυμπιακοί αγώνες Η αποδόμηση της φαντασίωσης	42		
3. Η ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ			
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΓΕΡΑΝΙ	47		
3.1. Ιστορική ανασκόπηση της μετανάστευσης στην Ελλάδα (1990-2020)	47		
3.2 Σκιαγραφώντας τα χαρακτηριστικά των μεταναστών και μεταναστριών στο κέντρο της Αθήνας.	48		
3.2.1. Η Αστικότητα της μετανάστευσης στην Αθήνα	48		
3.2.2 Γενικό σύνολο και υπηκοότητα μεταναστών/ριών στο κέντρο.	50		
3.2.3. Καθεστώς ενοίκησης και διαθέσιμος χώρος κατοικίας ανά εθνοτική ομάδα στη Μητροπολιτική Αθήνα.	54		
3.2.4 Το φύλο της μετανάστευσης στην περιοχή μελέτης	55		
3.3 Μια νησίδα μεταναστών/ριών στο κέντρο της Αθήνας;	56		
3.4. Κινητικότητα	57		
4. «ΔΙΑΣΤΡΩΜΑΤΩΣΗ» ΤΟ «ΚΡΥΜΜΕΝΟ»	61		
Εισαγωγή κεφαλαίου	61		
4.1 Οι χρήσεις γης στο πεδίο	61		
4.1.2 Οι χρήσεις των ισογείων	62		
4.1.3 Οι χρήσεις των ορόφων	67		
4.2 Οι «κρυμμένες» Χρήσεις	70		
4.2.1 Η «κρυμμένη» κατοίκηση	70		
4.2.2 Οι «Κρυμμένοι» χώροι λατρείας	74		
4.2.3 «Κρυμμένη» οικονομική δραστηριότητα	77		
4.2.4 Κάθετος διαχωρισμός διαστρωμάτωση	79		
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	83		
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86		
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	92		
Ημερολόγιο πρώτης περιήγησης στο Γεράνι	92		
Φωτογραφίες Μάκκα Γιώργου	103		

Εικόνα 02, Περιοχή Γεράνι από ψηλά, κολάζ και φωτογραφία από τον Μάκκα Γιώργο, Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Περίληψη

Στις σύγχρονες πόλεις όπου οι μεταναστευτικές ροές συνεχώς αυξάνονται, συναντάται έντονα ο κοινωνικός διαχωρισμός με αποτέλεσμα η κατανομή διαφόρων κοινωνικών ομάδων στις πόλεις τείνουν να δημιουργούν θύλακες ή διαφορετικά μειονοτικές συσσωματώσεις. Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί να διερευνήσει τις καθημερινές πρακτικές των ανθρώπων που οικειοποιούνται μια τέτοια περιοχή κρυμμένη στην Ομόνοια, που περιγράφεται από τμήματα των οδών Αναξαγόρα, Γερανίου, Ευριπίδου, Μενάνδρου, Σοφ1οκλέους, Σωκράτους και Πλατεία Θεάτρου, και συμπυκνώνει εθνική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και θρησκευτική διαφοροποίηση από την υπόλοιπη πόλη, χαρακτηρισμένη σύμφωνα με τις αφηγήσεις του δημοσίου λόγου ως γκέτο στο κέντρο της Αθήνας. Εξετάζει το αντίκτυπο των πρακτικών πάνω στο δομημένο περιβάλλον, την νοηματοδότηση που λαμβάνει ο δημόσιος χώρος και αναζητά συνέχειες ή ασυνέχειες που αντανακλώνται στον αστικό ιστό. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο μεταξύ άλλων διερευνά τους τρόπους κατοίκησης των μεταναστών, τις σχέσεις τους με τον δημόσιο χώρο, την οικονομική δραστηριότητα αλλά και την συνύπαρξη του ντόπιου με το ξένο. Η προσέγγιση του θέματος γίνεται μέσω έρευνας στο πεδίο που υλοποιήθηκε το φθινόπωρο του 2020.

Λέξεις κλειδιά: Δημόσιος Χώρος | Κατώφλι | Κρυμμένο | Μετανάστευση | Θύλακες | Ετεροτοπία | Στίγμα

Summary

In the modern cities where migratory flows are increasing constantly and social segregation is very often encountered, the distribution of different social groups in the cities is tending to result in the formation of *enclaves* or, otherwise known as, minority agglomerations. The present research paper attempts to investigate the daily practices of the people who appropriate such an area hidden in Omonia, composed by parts of the streets Anaxagora, Geraniou, Evripidou, Menandrou, Sophocleous, Socratous, and the Theater Square, that concentrates a national, social, financial, cultural and religious differentiation from the rest of the city, as so being characterized, according to the narratives of public discourse, as a *ghetto* in the center of Athens. Also, it examines the impact of those practices on the built environment, the meaning that public space takes on, and seeks continuities or discontinuities that are reflected in the urban fabric. In this context, among other things, it investigates the immigrants' ways of habitation, their relations with public space, their financial activity and the cohabitation of the local with the foreign. The topic is approached through field research that was implemented in the fall of 2020.

Keywords: Public Space | Threshold | Hidden | Immigration | Enclaves | Heterotopia | Stigma

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γειτονιά Γεράνι, που μελετάται στην συγκεκριμένη εργασία, αποτελεί έναν «δορυφόρο» δίπλα στον κεντρικό Ομονοιακό πόλο της Αθήνας. Συγκεκριμένα, τμήματα των οδών Αναξαγόρα, Γερανίου, Ευριπίδου, Μενάνδρου, Σοφοκλέους, Σωκράτους καθώς και η Πλατεία Θεάτρου συνθέτουν το ερευνητικό πεδίο.

Η περιοχή πάντοτε ήταν ένας πόλος έλξης τόσο για τα εσωτερικά όσο και τα εξωτερικά μεταναστευτικά ρεύματα. Ωστόσο την δεκαετία του 90, οι μεταναστευτικές ροές αυξήθηκαν με εκθετικό τρόπο σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Σημαντικό μέρος αυτών, εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα, και πιο συγκεκριμένα στην Ομόνοια και στην περιοχή μελέτης. Μέχρι σήμερα, η περιοχή διατηρεί την ιδιότητα της ως τόπος υποδοχής μεταναστών και μεταναστριών τόσο για τους μόνιμους/ες όσο και για τους προσωρινούς/ες. Οι συσσωματώσεις μειονοτήτων, θα έχουν ισχυρή παρουσία στον δημόσιο χώρο και μέσω της ανάπτυξης μικρό-επιχειρήσεων, πολιτισμικών χαρακτηριστικών και ταυτοτήτων θα αποτυπωθούν σε αυτόν, δημιουργώντας έτσι κοινωνικές αντιθέσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο, το κομμάτι αυτό του ιστορικού κέντρου της Αθήνας θα αρχίζει να λαμβάνει χαρακτηριστικά διαφοροποιημένα από την υπόλοιπη πόλη.

Εφαλτήριο για την εργασία αποτέλεσαν οι συχνές αναφορές στα δημόσια αφηγήματα, όπου προσδιόριζαν την περιοχή ως γκέτο, ως άβατο και ως το κέντρο της παρανομίας. Επιπρόσθετα, οι επισκέψεις μας στην Αθήνα και στην περιοχή μελέτης όπου μας όξυναν την επιθυμία για την κατανόηση του «διαφορετικού». Στην παρούσα εργασία, η γειτονιά δεν θα μελετηθεί ως ένας «κλειστός» – υλικός χώρος ούτε θα μελετηθεί σαν μία προσδιορισμένη κοινότητα, αλλά ως μία, ανάμεσα σε διάφορες διαπλεκόμενες και αλληλεξαρτώμενες γεωγραφικές κλίμακες. Οι διαφορετικές γεωγραφικές κλίμακες χρησιμοποιούνται για την διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ πόλης και γειτονιάς, των σχέσεων εντός της γειτονιάς, μέχρι και τις σχέσεις εντός πολυκατοικίας.

Η συγκεκριμένη γειτονιά συγκροτεί έναν πολυδιάστατο χώρο ο οποίος συντίθεται από τον *τόπο* και την *κοινότητα*, όπου καμία από τις δύο αυτές έννοιες δεν είναι οριοθετημένες, αλλά απαρτίζονται από πολλές μεταβαλλόμενες ανθρώπινες διαδρομές. Σύμφωνα με την D. Massey η γειτονιά αποτελεί μία γεωγραφική κλίμακα ανάμεσα σε πολλές που διαμορφώνεται από το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτήν. Δέχεται διαφορετικές αναγνώσεις από ανθρώπους με διαφορετικές εμπειρίες, αμφισβήτηση και αποτελεί ένα πεδίο διαπραγμάτευσης (Massey 2005: 151).

Για να εντοπιστούν τόσο οι μεταβαλλόμενες διαδρομές όσο και οι κλίμακες στις

οποίες αναφέρονται χρειάζεται μία οπτική που δίνει σημασία στα κοινωνικά υποκείμενα και στις πρακτικές τους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εμπεριέχονται κοινωνικές δυναμικές, στρατηγικές επιβίωσης αλλά και καθημερινές ρουτίνες. Ο στιγματισμός, η σύμπτυξη ετερόκλητων υποκειμένων, ο «ιδιόρρυθμος» τρόπος κατοίκησης, η παράτυπη εργασία και δραστηριότητα, η συγκέντρωση στους δημόσιους χώρους και η «θυλακοποίηση» συνθέτουν το σημερινό σκηνικό στην περιοχή μελέτης.

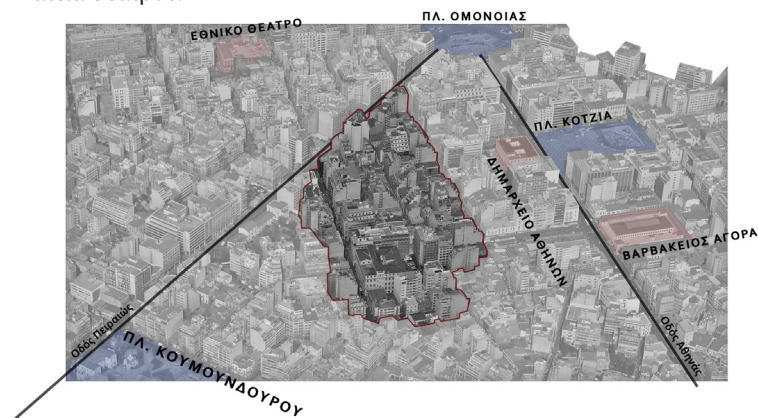
Για την ανάπτυξη τέτοιων οπτικών, η επαφή με το πεδίο ήταν αναγκαία για να αποκαλυφθούν κάποιες τουλάχιστον πλευρές των παραπάνω διαδικασιών.

Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση και η κατανόηση του «στιγματισμένου» αστικού χώρου ως εργαλείο ανάδειξης νέων πρακτικών στον δημόσιο χώρο.

Αντικείμενο της εργασίας

Αντικείμενο της εργασίας είναι η περιοχή Γεράνι που βρίσκεται νοτιοδυτικά της πλατείας Ομονοίας, στην Αθήνα. Συγκεκριμένα μελετήθηκαν τμήματα των οδών Αναξαγόρα, Γερανίου, Ευριπίδου, Μενάνδρου, Σοφοκλέους, Σωκράτους καθώς και η Πλατεία Θεάτρου.

Χάρτης 1, Περιοχή Μελέτης, Ιδία επεξεργασία

Δομή της εργασίας

Η εργασία συγκροτείται σε τέσσερα κεφάλαια. Αρχικά, αναφέρονται οι θεωρητικές έννοιες οι οποίες αποτελούν βάση της προσέγγισής μας επί του θέματος και εντοπίζονται οι χωρικές τους εφαρμογές. Στην συνέχεια γίνεται μια ιστορική ανασκόπηση της περιοχής μελέτης και της μετανάστευσης στην Αθήνα. Ακολουθεί η καταγραφή της οργάνωσης και διάρθρωσης των χρήσεων γης και οι καθημερινές πρακτικές

που παρατηρήθηκαν στο πεδίο. Τα κεφάλαια διαρθρώνονται ως εξής:

1. Διαρρηγνύοντας Όρια | Αναζητώντας Συνδέσεις
2. Ιστορική Ανασκόπηση | Μία Διαλεκτική Σχέση Εξέλιξης
3. Η Πολυπολιτισμικότητα στο Κέντρο της Αθήνας | Η Περίπτωση Γεράνι
4. Διαστρωμάτωση | Το «Κρυμμένο»

Έπειτα ακολουθούν τα συμπεράσματα, οι βιβλιογραφικές αναφορές και το παράρτημα. Στο παράρτημα παρατίθενται ενδεικτικές συνεντεύξεις από το πεδίο, φωτογραφικό υλικό του φωτογράφου Γιώργου Μάκκα και το ημερολόγιο της πρώτης επαφής με την περιοχή μελέτης.

Μέθοδος συλλογής στοιχείων & Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Για την συγγραφή της ερευνητικής εργασίας χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω μέθοδοι συλλογής στοιχείων:

- Έρευνα στο πεδίο
- Βιβλιογραφική έρευνα
- Έρευνα στον Τύπο
- Έρευνα στο διαδίκτυο
- Οπτικοακουστικό υλικό

Η εργασία πορεύεται μέσα από μια ματιά θεωρητικών εννοιών. Αυτές οι έννοιες είναι η «ετεροτοπία», το «κατώφλι» και το «στίγμα». Σε πρώτο στάδιο, για την κατανόηση των θεωρητικών ζητημάτων, όπως προέκυψε από την μελέτη της βιβλιογραφίας, βιβλία αναφοράς αποτελούν:

- **Foucault, M.**, (2012), Ετεροτοπίες. Αθήνα, Πλέθρον.
- **Goffman, E.**, (2001), Στίγμα, Σημειώσεις για την διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας, 1η Έκδοση, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- **Σταυρίδης, Σ.**, (2010), Μετέωροι χώροι της ετερότητας, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- **Σταυρίδης, Σ.**, (2018), Κοινός χώρος, Η πόλη ως τόπος των κοινών, Αθήνα, Angelus Novus

Για την ιστορική ανασκόπηση της περιοχής μελέτης πέραν της βιβλιογραφίας, έγιναν αναζητήσεις στον Τύπο αλλά και σε οπτικοακουστικό υλικό.

Έπειτα, παρουσιάζονται ορισμένα στατιστικά δεδομένα σχετικά με την μετανάστευση στην Αθήνα. Κύρια πηγή των δεδομένων είναι οι επίσημες απογραφές πληθυσμού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για τα έτη 1991, 2001 και 2011, μελέτες από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, αλλά και την συνεργασία των παραπάνω μέσω του «Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων¹».

1. <https://panorama.statistics.gr>

Οι καθημερινές πρακτικές των μεταναστών και των μεταναστριών στο κέντρο της Αθήνας, οι τρόποι κατοίκησης τους, τα δίκτυα που οργανώνουν, και λοιπά ζητήματα προσεγγίστηκαν μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας. Καθοριστικό ρόλο είχαν μελέτες του παρελθόντος από Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, της Βαΐου και η μελέτη της ανοιχτής δομής SARCHA οι οποίες στο σύνολό τους καλύπτουν το χρονικό διάστημα περίπου από το 2000 έως το 2015.

Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε πρωτογενής εμπειρική έρευνα στο πεδίο. Μέσω της καταγραφής των συνεντεύξεων και επιτόπιων διερευνήσεων αποκτήθηκε σημαντικό υλικό. Αυτό περιέχεται κυρίως στο τελευταίο κεφάλαιο όπου αφορά τις χρήσεις γης αλλά και την καταγραφή των «κρυμμένων» τόπων και δραστηριοτήτων. Πιο συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκαν πέντε συνεντεύξεις με εργαζόμενους και εργαζόμενες στην περιοχή μελέτης και έναν κάτοικο. Ακόμη, στην προσπάθεια κατανόησης των χώρων λατρείας, πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με Ιμάμη ενός «άτυπου τζαμιού» στο κέντρο της Αθήνας, η οποία ήταν καθοριστική για την γνώση μας σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας τέτοιων χώρων αλλά και για την «εκ των έσω» οπτική που μας μεταφέρθηκε πάνω σε αυτό το ζήτημα.

Η έρευνα στο πεδίο πραγματοποιήθηκε από τον Οκτώβρη μέχρι τους περιορισμούς της κυκλοφορίας του Νοέμβρη λόγω της πανδημίας το έτος 2020.

Ερευνητικά ερωτήματα

Πως τα αφηγήματα δημοσίου λόγου μπορούν να επηρεάσουν στον «στιγματισμό» μιας περιοχής; Πόσο διαπερατά είναι τα όρια της;

Πως αυτός ο «στιγματισμός» καταλήγει στην ισοπέδωση της ταυτότητας;

Πως ένας χώρος της «ετερότητας» μπορεί να αποτελέσει πεδίο ανάδειξης ταυτοτήτων;

Πώς ο «στιγματισμένος» χώρος μπορεί να γίνει το κατώφλι στη δημιουργία νέων τόπων συμβίωσης;

Πως δημιουργούνται θύλακες μειονοτήτων και πως αυτές αλληλεπιδρούν ή συγκρούονται; Ποιες είναι οι πρακτικές επιβίωσης εντός μιας τέτοιας περιοχής;

Πως έννοιες όπως η «ετεροτοπία» και το «κατώφλι» μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλεία για την ερμηνεία ενός τέτοιου χώρου;

Πως οι συσσωματώσεις μειονοτήτων μπορούν να προσφέρουν σε ένα τρόπο ζωής, εναλλακτικό από αυτόν της τάσης του Cosooping που παρατηρείται στις σύγχρονες μητροπόλεις όπως και η Αθήνα;

1. ΔΙΑΡΡΗΓΝΥΟΝΤΑΣ ΟΡΙΑ ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ

1.1 Τα «outsiders» Μέσα στον Αστικό Ιστό της Μητρόπολης

Όπως στο ποίημα του Baudelaire, «τα μάτια των φτωχών», αυτή η αμοιβαία πράξη του να βλέπεις και να σε βλέπουν είναι φορτισμένη με τις ασυμμετρίες του κοινωνικού στάτους (Σταυρίδης, 2018: 176).

Μέσω της υπέρμετρης αστικοποίησης των τελευταίων δεκαετιών αλλά και των μεγάλων μεταναστευτικών ροών, από εγχώριο μέχρι παγκόσμιο επίπεδο, οι σύγχρονες μητροπόλεις αποτελούν ένα πολυπολιτισμικό μίγμα πληθυσμών με συνιστώσες τους παλιούς τους πληθυσμούς και τους νέους που εγκαταστάθηκαν εκεί. Αυτοί διαφοροποιούνται σε πληθώρα χαρακτηριστικών, όπως στην θρησκεία, την φυλή, την παράδοση, τις καθημερινές συνήθειες, ακόμα και στην κατοχύρωση των ατομικών τους δικαιωμάτων κ.α. Αυτή η «υπερποικιλότητα» σύμφωνα με τον Αράπογλου (2009) οδήγησε σε ένα διαφοροποιημένο σύνολο στου οποίου το εσωτερικό δημιουργήθηκαν ανισότητες και χάσματα που χαρακτήριζαν τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Αυτοί οι πληθυσμοί που καλούνται να οικειοποιηθούν και να προσαρμοστούν σε διαφορετικές συνθήκες από τις οποίες είχαν συνηθίσει, μπορούν να χαρακτηριστούν, σύμφωνα με τις προσεγγίσεις των Βαΐου και Κаланτίδη (2009), ως «outsiders», δηλαδή σαν κάποιους που ο κοινωνικός ιστός της κάθε πόλης θεωρεί άγνωστους, «ξένους» ή «άλλους». Είναι συνήθως χωρικά και κοινωνικά οριοθετημένοι, ώστε να μην «διαταράσσουν» την καθημερινότητα των κατοίκων της πόλης, παρόλα αυτά χαρακτηρίζονται ως άλλοι όταν διαρρηγνύουν τα σύνορα των περιοχών που βρίσκονται και έρχονται σε συνδιαλλαγή (μπορεί ακόμα και οπτική) με τους ντόπιους. Η ορατότητα του «ξένου» διαταράσσει την ισχύουσα κανονικότητα της κοινωνίας και θέτει καινούρια δεδομένα που ανατρέπουν τις σταθερές όσον αφορά τους αρχικούς κοινωνικούς διαχωρισμούς, που απέδιδαν στην κάθε ομάδα διαφορετικά δικαιώματα και κατοχύρωναν αξίες (Βαΐου, Κаланτίδης, 2009). Η είσοδος λοιπόν του «άλλου» στην καθημερινότητα της ισχύουσας τάξης, προτείνει καινούριες αξίες στην αναδιάρθρωση της συλλογικής ταυτότητας μέσα στην κοινωνία, ενώ το άγχος και η ανασφάλεια αυτής αυξάνεται αφού αδυνατεί να επιβεβαιώσει την αναγνωρισιμότητα της ανάμεσα στο «άλλο» (Tulumello, 2017). Ταυτόχρονα το «άλλο» τείνει να διεκδικεί ταυτότητα και να οικειοποιείται τον χώρο στον οποίο εδράζεται με αποτέλεσμα να αποτελεί απειλή για την σύγχρονη κοινωνία, της κοινωνικής θέσης και της ταυτότητας.

1.2 Ο παρεκκλίνοντας και τα «γκέτο» [από έξω]

Η πλάνη της Σχολής του Σικάγο στα πρώτα της χρόνια απατηλά «μετέτρεψε την ιστορία σε φυσική ιστορία» και παρουσίασε τη γκετοποίηση ως «εκδήλωση της ανθρώπινης φύσης», που είναι δυναμικά συγγενής με την «ιστορία της μετανάστευσης» (Wirth, 1928: 285)

Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Erving Goffman, ο όρος «κοινωνικός παρεκκλίνοντας» περιγράφει το σύνολο εκείνων, που εμπλέκονται σε ένα είδος συλλογικής άρνησης της κοινωνικής τάξης (Goffman, 1963: 228). Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Goffman αυτός θα είναι ο εγκληματίας, η πόρνη, ο ναρκομανής και ο ζητιάνος. Άνθρωποι που συναντάμε σε μητροπόλεις όπως η Αθήνα και πιο συγκεκριμένα, στην περιοχή Γεράνι νοτιοδυτικά της Ομόνοιας, που λειτουργεί υπό αυτή την έννοια ως ένας «θύλακας» της παρέκκλισης. Στην σημερινή κοινωνία έρχεται να προστεθεί άλλη μία μειονοτική ομάδα στην λίστα των παρεκκλινόντων ως προς την κοινωνική συνέχεια, τάξη και ασφάλεια, αυτή των μεταναστών και των προσφύγων. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο κυρίαρχος δημόσιος λόγος αναφέρεται στο Γεράνι με τίτλους όπως, *Κυοφορούμενο γκέτο στο κέντρο της Αθήνας, Το γκέτο των Αθηνών, Δρόμοι-άβατο, 200 μέτρα από την Ομόνοια, Η πίσω απεριποίητη αυλή που κρύβει η Αθήνα και άλλα.*

Αυτός ο λόγος δημιουργεί έναν «χωρικό στιγματισμό» που καταφέρνει κατ' επέκταση και τον κοινωνικό στιγματισμό των μεταναστών και των προσφύγων, στην συλλογική συνείδηση του κόσμου, υποβαθμίζοντας τους σε δεύτερης διαλογής πολίτες και συνάμα ως παρεκκλίνοντα στοιχεία της κοινωνίας. Η απαξίωση του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος, η φτώχεια και η εγκληματικότητα είναι επίσης παράγοντες που συνοδεύουν ένα στιγματισμένο κοινωνικό σύνολο και έτσι στιγματίζεται και ο θύλακας στον οποίο εκείνοι κατοικούν, δραστηριοποιούνται, και γίνονται ορατοί από την κυρίαρχη κοινωνία (Koutrolίκου, 2015: 505). Η εικόνα του «ξένου» συνυφασμένη με την εικόνα της ακραίας φτώχειας, την έλλειψη υγιεινής, των εγκληματικών πράξεων και της παραβατικής συμπεριφοράς, πυροδοτούν τις ρητορικές που χαρακτηρίζουν τους στιγματισμένους χώρους ως αίτιους για την κοινωνική αποσύνθεση των πόλεων όπου εκεί κυριαρχεί η αποδιοργάνωση και η ανηθικότητα (Wacquant, Slater, Pereira, 2014). Αυτός ο χωρικός στιγματισμός, που είναι «υπαίτιος» για την κοινωνική αποσύνθεση της Αθήνας, έρχεται να «διαστρεβλώσει» την ταυτότητα της πόλης και να αποτελέσει μία υπάρχουσα δυστοπία στο κέντρο της, η οποία αποτελεί «σφάλμα» της κανονικότητας που επιθυμούν οι «ντόπιοι» πολίτες στην πόλη «τους». Η κύρια λοιπόν μορφή χωρικού στιγματισμού η οποία χρησιμοποιείται για την περιοχή από τον κυρίαρχο δημόσιο λόγο, είναι αυτή του «γκέτο». Παρόμοια ρητορική ακολούθησε από το 2010 και έπειτα και ο πολιτικός λόγος της χώρας, ο οποίος απέδιδε όλα τα προβλήματα του Αθηναϊκού κέντρου στην γκετοποίησή του, (λόγω της μεγάλης συγκέντρωσης μεταναστών), στην έλλειψη ασφάλειας (λόγω της εγκληματικότητας αυτών) και στην εγκατάλειψη του κέντρου από τους ντόπιους κατοίκους του (Koutrolίκου και Siatsitsa, 2011).

Βασικό ρόλο στις αφηγήσεις του δημοσίου λόγου, που αναφέρεται στην περιοχή ως γκέτο, θα μπορούσε να διαδραματίζει η εργαλειοποίηση του όρου, για να επιτύχει τον απόλυτο διαχωρισμό του «ξένου» από το «ντόπιο», ως ασπίδα και φίλτρο προς μία περιοχή στην οποία παράγεται μία «μολυσματική ταυτότητα», ξένη προς την κυρίαρχη κοινωνία (Wacquant, 2012: 3). Κατά αυτήν την έννοια η χρήση του όρου γκέτο δεν στοχεύει απλά σε έναν χωρικό διαχωρισμό που οριοθετεί ακριβώς τα όρια του «ξένου» από το «ντόπιο», αλλά και σε μία διαδικασία παραγωγής και απόδοσης ταυτότητας στο εσωτερικό του και στην διατήρηση της προυπάρχουσας ταυτότητας στο εξωτερικό του (Μητσέλου, 2018:22). Η διάκριση λοιπόν αυτών των διαφορετικών ταυτοτήτων που δημιούργησε το γκέτο ως κοινωνική κατάσταση, τροφοδοτείται και επιβιώνει λόγω της απόλυτης διαφοροποίησης του «μέσα» από το «έξω», αναγκάζοντας τους «μέσα» σε μία συμπεριφορά που γίνεται αντιληπτή από τους «έξω» ως λάθος και παρεκκλίνουσα. Επιπλέον οι «έξω», αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν μία κατάσταση που ισοπεδώνει τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των «μέσα», προσδίδοντας τους μία κοινή ταυτότητα η οποία καλλιεργεί το στίγμα.

«Η Ελλάδα δεν αντέχει άλλους μετανάστες», «Οι μετανάστες μας παίρνουν τις δουλειές και φέρνουν την εγκληματικότητα», «Το μεταναστευτικό είναι βόμβα στα θεμέλια της κοινωνίας, του κράτους και του πολιτισμού μας», «Να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας από τους ξένους εισβολείς».

Στα πρακτικά της ημερίδας (Ζαραφώνιου, 2013) αποτυπώνονται οι ομιλίες του υπουργού Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη και του Επίτιμου Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας, σύμφωνα με τις οποίες η εγκατάσταση των «ξένων» στην Αθήνα χαρακτηρίζεται ως σοβαρό πρόβλημα, το κέντρο της πόλης αποτελεί «γκέτο» και «άβατο», οι κάτοικοι ζουν έναν καθημερινό εφιάλτη και το αίσθημα της ασφάλειας (και ειδικά της ασφάλειας της περιουσίας) έχει πληγεί.

Όλα τα παραπάνω αναγκάζουν ομάδες μειονοτήτων να περιορίζονται σε κάποια γεωγραφικά όρια μίας μητρόπολης και να δημιουργούν θύλακες, που λόγω του αισθήματος ότι απειλείται η ίδια η ύπαρξη τους, τείνουν να μετατρέπονται σε κλειστούς «κοινούς» κόσμους. Τα όρια αυτά θα αποτελούν το νοητό σημείο διαχωρισμού και τα «σύνορα» του «γκέτο» με τις γύρω περιοχές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σταυρίδης: «Σε τέτοιους κόσμους κάποιοι μπορεί να χάνουν προνόμια τα οποία είχαν κατοχυρώσει προηγουμένως, καθώς οι πρακτικές επιβίωσης της κοινότητας τους κάνουν όλους να μοιράζονται την ίδια μοίρα. Σε τέτοιες περιπτώσεις φαίνεται πως οι κοινότητες τείνουν να περιφράσσονται για λόγους αυτοπροστασίας της κοινότητας».(Σταυρίδης, 2018: 97).

1.3 Το γκέτο, Μία σύντομη Ιστορική αναδρομή

Το γκέτο αποτελεί μία ασαφή και μεταβαλλόμενη έννοια. Κατά τον Ward η συγκεκριμένη έννοια έπαιρνε μεγάλες ή μικρές διαστάσεις ανάλογα με το πως έβλεπε η ελίτ των πολιτικών και των διανοούμενων τις συσχετίσεις μεταξύ εθνικοτήτων και

περνούσαν περιόδους ευημερίας όπως το Judengasse της Φρανκφούρτης κ.α. Εάν ο έσχατος βαθμός φτώχειας αρκούσε για να δημιουργηθεί ένα γκέτο τότε θα μπορούσαμε να πούμε πως η Ελλάδα τα χρόνια της κρίσης ήταν ένα τέτοιο. Επίσης όλα τα γκέτο αποτελούν κοινωνικά διαχωρισμένες περιοχές αλλά δεν αποτελούν όλες οι κοινωνικά διαχωρισμένες περιοχές γκέτο (Wacquant, 2012: 155). Για παράδειγμα η Κηφισιά στην Αθήνα όπου διαμένει σχεδόν αποκλειστικά η ανώτερη τάξη και χαρακτηρίζεται από ομοιομορφία στον πλούτο, το εισόδημα, και πολλές φορές την εθνικότητα δεν αποτελεί γκέτο. Στην συγκεκριμένη περιοχή ο κοινωνικός διαχωρισμός είναι αποτέλεσμα εκούσιας απόφασης και όχι εξαναγκαστικής συνθήκης, που αποτελεί απαραίτητο συστατικό για τον χαρακτηρισμό μίας περιοχής ως γκέτο.

Συγκεκριμένα για την περιοχή μελέτης μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα απόσπασμα από την συνέντευξη που έδωσε στην ομάδα *Encounter Athens* ο David Harvey, όταν ρωτήθηκε για τις σκέψεις του στο εάν η πλατεία Βικτωρίας, ο Άγιος Παντελεήμονας και η περιοχή Γεράνι αποτελούν γκέτο ή άβατο. Η ακριβής ερώτηση ήταν η εξής:

Περπατήσαμε αρκετά σε γειτονιές όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, η πλατεία Βικτωρίας και το Γεράνι, οι οποίες στοχοποιούνται από τον Τύπο και από την κυβέρνηση ως «άβατα», ως «γκέτο» στο κέντρο της πόλης. Ποιες είναι οι σκέψεις σας για αυτό;

David Harvey:

Νομίζω ότι, ιστορικά, η προσπάθεια κατασκευής ενός φανταστικού για το χώρο έχει αποτελέσει σημαντικό κομμάτι των πολιτικών στρατηγικών. Και αυτό μπορείτε να το δείτε από την κλίμακα της γεωπολιτικής μέχρι την κλίμακα της πόλης. Η δαιμονοποίηση συγκεκριμένων περιοχών έχει υποστηρίξει από μεγάλης κλίμακας πολεμικές επιχειρήσεις μέχρι πρακτικές εκκαθάρισης των «ανεπιθύμητων» σε «κακές» γειτονιές των πόλεων. Πραγματικά, όμως, με εντυπωσιάζει η χρήση του όρου «γκέτο» εδώ. Ίσως θα έπρεπε να απαντήσετε στην κυρίαρχη ρητορική, επιστρατεύοντας λίγο χιούμορ. Να θέσετε από την πλευρά σας πρόβλημα γκετοποίησης στις γειτονιές των πλουσίων: «Κάτι πρέπει να γίνει εδώ! Πρέπει να τονώσουμε τη διαφορετικότητα σ' αυτές τις γειτονιές, που υποφέρουν από υπερβολική ομοιογένεια εισοδημάτων»! (γέλια) Στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν χρησιμοποιούν πια τον όρο γκέτο. Αν κάποιοι ζουν σήμερα σε γκέτο είναι οι πλούσιοι κάτοικοι των πόλεων. Αναφέρομαι σε όλες εκείνες τις περίκλειστες κοινότητες πλουσίων, γνωστές ως «*gated communities*». Το Μανχάταν, για παράδειγμα, είναι σήμερα ένα γκέτο των πλουσίων. Αυτό προέκυψε όταν, στις περιοχές με αυξημένες συγκεντρώσεις μεταναστών, ασκήθηκαν πολιτικές διασποράς τους προς τα προάστια. Από την άλλη, οι μετανάστες που ζουν σήμερα στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν συγκροτούν μία ενιαία κατηγορία, αλλά ένα πολύ διαφοροποιημένο σύνολο, από εργαζόμενους υψηλής κατάρτισης, που μπορεί να μένουν ακόμη και στο κέντρο του Μανχάταν, μέχρι πρόσφυγες, που συγκεντρώνονται αναγκαστικά σε προάστια χαμηλών εισοδημάτων. Επομένως, το να μιλήσει κανείς σήμερα γενικώς για μετανάστες που ζουν σε γκέτο δεν ευσταθεί, εφόσον κάθε μεταναστευτικός πληθυσμός είναι και εσωτερικά διαφοροποιημένος, κυρίως ταξικά.

Έχοντας γνώση των παραπάνω, συμπεραίνουμε πως η παραπάνω ρητορική των Μ.Μ.Ε και της Πολιτείας παραπέμπει σε ακραία ξενοφοβικές πρακτικές αφού η χρήση του όρου γκέτο δεν θεωρείται δόκιμη για την περιγραφή της κατάστασης στο Κέντρο της Αθήνας και της περιοχής Γεράνι. Έτσι, δανειζόμενοι από την παρακά-

τω φράση του L. Wacquant «τα αόρατα τείχη του γκέτο των μαύρων ανυψώθηκαν από την κοινωνία των λευκών, από αυτούς που έχουν ισχύ». (Wacquant, 2012: 148), μπορούμε να πούμε συγκεκριμένα πως τα αόρατα τείχη του «γκέτο» στην περιοχή του Γερανίου υψώθηκαν από την ελληνική Πολιτεία και κοινωνία και όχι από τους μετανάστες. Στην άποψη αυτή μπορούμε να προσθέσουμε μέσω της έρευνας πεδίου, το εμφανές στοιχείο της συνεχούς επιτήρησης. Η καταστολή και ο έλεγχος στην περιοχή ήταν αισθητός και έντονος, αφού καθ' όλες τις περιηγήσεις μας στην γειτονιά υπήρχε πάντα μία αστυνομική κλούβα σταθμευμένη στην συμβολή των οδών Μενάνδρου και Σοφοκλέους, η οποία πραγματοποιούσε ελέγχους και προσαγωγές σε περαστικούς που «δεν της άρεσαν». Η εργαλειοποίηση του όρου μπορεί να γίνει αισθητή ακόμα και από αυτό γεγονός, αφού αντί η Πολιτεία να δει αντικειμενικά τα επιμέρους προβλήματα της περιοχής, (φτώχεια, ανεργία κακές στεγαστικές συνθήκες κ.α.), και να προσπαθήσει να τα λύσει, τα ομαδοποιεί υπό τον σαρωτικό και επικίνδυνο τελικά όρο «γκέτο» και τα στοιβάζει σε αυτά τα οκτώ οικοδομικά τετράγωνα.

Εικόνα 1.3, Οπλισμένος αστυνομικός στην οδό Μενάνδρου, Φωτογράφος: Καπάνταις Δημήτρης, 2020 Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

1.4.1 Γειτονιά

Σε ότι αφορά στις μεταναστεύσεις πληθυσμών στην Ελλάδα, οι μετανάστες εγκαθίστανται σε κεντρικά σημεία του αστικού ιστού (για λόγους που θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο). Η εγκατάστασή τους διαφέρει σε σχέση με τις χώρες του Ευρωπαϊκού βορρά. Στην Αθήνα οι εγκαταστάσεις των πληθυσμών γίνονται σε αστικούς θύλακες, και η κατοίκησή τους λαμβάνει χώρα σε φτηνά ξενοδοχεία, πολυκατοικίες ή κοινόχρηστους χώρους. Στην περίπτωση της περιοχής μελέτης οι άνθρωποι

έχουν εγκατασταθεί σε έναν αστικό χώρο που φιλοξενούσε εδώ και αρκετά χρόνια πλήθος μεταναστών, με αυτό να συμβαίνει λόγω των δικτύων αλληλοβοήθειας που συγκροτούνται ανάμεσα στους εγκατεστημένους στην περιοχή μετανάστες και αυτούς που θέλουν να φύγουν από την πατρίδα τους μελλοντικά. Τα δίκτυα αλληλοβοήθειας συγκροτούνται ανάμεσα σε αυτούς τους πληθυσμούς για να υπάρξει διευκόλυνση των νεοαφιχθέντων σε ότι αφορά την εύρεση κατοικίας, εργασίας, κοινωνικής επαφής κ.α.

Η δύσκολη πρόσβαση στην ιδιοκατοίκηση, οι περιορισμένες οικονομικές δυνατότητές τους κ.α., τους οδήγησαν στην ενοικίαση των μικρών υποβαθμισμένων διαμερισμάτων, στους κάτω ορόφους των πολυκατοικιών (Μαλούτας, 2018: 212). Ταυτόχρονα, στους ανώτερους ορόφους, όπου οι συνθήκες διαβίωσης είναι καλύτερες, κατοικούν κυρίως Έλληνες/ίδες. Παρατηρήθηκε μια τάση οικιστικής ανάμειξης του πληθυσμού (γηγενείς-αλλοδαποί) μια υπερποικιλότητα («super diversity»). «Η υπερποικιλότητα αναφέρεται στην αυξανόμενη διασπορά μικρών μεταναστευτικών κοινότητων, με σημαντικές μεταξύ τους διαφορές ως προς την απασχόληση, την κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, την αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία και τις διεθνείς τους διασυνδέσεις» (Αράπογλου, et al., 2009). Έτσι εντός των πολυκατοικιών εμφανίζεται μια κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση ενώ το κέντρο λαμβάνει ένα διαταξικό χαρακτήρα (Μαλούτας, 2018: 203).

Συνεπώς η ανάμειξη των ντόπιων και των ξένων στο οικιστικό απόθεμα σε περιοχές του κέντρου αποτελεί αίτιο του ήπιου εθνοφυλετικού διαχωρισμού, αφού οι μετανάστες/ριες διαχέονται στο οικιστικό απόθεμα, συμβιώνουν με τους ντόπιους και δεν χωροθετούνται σε περιοχές απομονωμένοι. «Αυτή η συνθήκη οδήγησε αφενός σε γειτονιές όπου συμβίωναν ντόπιοι και μετανάστες (σε επίπεδο καθ' ύψος) αποτρέποντας την δημιουργία «γκέτο» και αφετέρου δημιούργησε ένα τόπο που δομήθηκε πάνω στις «κοινωνικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις» (Koutrolίκου & Siatitsa, 2011).

1.5 Μία ετεροτοπία στο κέντρο της Αθήνας στην περιοχή Γεράνι.

Πρέπει να εννοιολογούμε το χώρο ως δομημένο από σύνολα σχέσεων, ως την ταυτόχρονη συνύπαρξη κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων σε όλες τις χωρικές κλίμακες, από την πλέον τοπική έως την πλέον παγκόσμια (Massey, 1992: 80).

Δυστοπία; Το μίγμα του πληθυσμού στην περιοχή Γεράνι αποτελείται κατά κύριο λόγο από κόσμο ο οποίος ξεριζώθηκε και κυνηγήθηκε, φτάνοντας στην Αθήνα οικονομικά και συναισθηματικά κατεστραμμένος. Σε μία «καινούρια» πόλη, προσπαθούν να προσαρμοστούν και να ψάξουν μία νέα συλλογική ταυτότητα. Δραστηριοποιούνται, κοινωνικοποιούνται, εμπορεύονται, οικειοποιούνται και προσπαθούν να χτίσουν την καθημερινότητά τους σε μία από τις πιο κεντρικές περιοχές στην Αθήνα. Δημιουργούν έτσι μία χώρο – χρονική αστική εξαίρεση που συντελεί στην δημιουργία νέων ταυτοτήτων στον χώρο της ελληνικής πρωτεύουσας. Προηγουμένως αναφέρθηκε ο όρος δυστοπία, για να περιγράψει την αίσθηση που μπορεί

να δίνει η περιοχή Γεράνι στους ντόπιους, αποτελώντας για αυτούς έναν υπαρκτό χώρο στο κέντρο της Αθήνας, ο οποίος δρα ως *σφάλμα* στην κανονικότητα της καθημερινότητάς τους. Η δυστοπία ορίζεται σαν μία κοινωνία ή κοινότητα που είναι ανεπιθύμητη ή τρομακτική (Oxford dictionaries, 2012). Σε μία δεύτερη ανάγνωση ο όρος δυστοπία αποτελεί μία απλουστευμένη έννοια και δεν μπορεί να περιγράψει έναν χώρο όπως το Γεράνι, αφού προσπαθεί να καλλιεργήσει το στίγμα που αναφέραμε παραπάνω, να ομαδοποιήσει και να ισοπεδώσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γειτονιάς.

Αντί λοιπόν να αντιλαμβανόμαστε την κατάσταση που επικρατεί στην περιοχή Γεράνι σαν ένα αποκλεισμένο γεγονός –ή σαν μία μελανή κηλίδα– επάνω στον χάρτη των Αθηνών προσπαθήσαμε να ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε την περιοχή σαν έναν χώρο που μέσω της συμπύκνωσης ετεροτήτων μπορεί να προσφέρει στην διάχυση νέων πρακτικών στην συλλογική και κοινωνική ζωή της πόλης.

Για μία τέτοια ανάγνωση πρέπει να φανταστούμε τα χωρικά αλλά και πολιτισμικά όρια της γειτονιάς ως *ρευστά*, για αυτό θα συμβουλευτούμε την άποψη του Georg Simmel ο οποίος αναφέρει πως *ο άνθρωπος είναι το δημιούργημα που οριοθετεί ενώ το ίδιο δεν έχει όρια* (Simmel, 1997:69). Σύμφωνα με τον Simmel η γέφυρα και η πόρτα είναι αρχετυπικά αντικείμενα που περιγράφουν ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα – την πράξη του χωρισμού και της σύνδεσης ταυτόχρονα. Όπως λοιπόν η πόρτα χρησιμοποιείται σαν ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα που προϋποθέτει (άλλο ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα) το μέσα και το έξω για να λειτουργήσει, έτσι υπάρχει και το ανθρώπινο κατασκεύασμα των ορίων μίας περιοχής, που επιτυγχάνονται με το στίγμα και την θυλακοποίηση όπως αναφέραμε παραπάνω. Επιλέγουμε να δούμε την πόλη σαν ένα σύνολο σχέσεων, διαδράσεων και ανάμειξης ιδεών. Σε αυτή την προσέγγιση καταλυτικό ρόλο θα παίξουν τα «Κατώφλια» όπως τα έχει ερμηνεύσει ο Σ. Σταυρίδης αλλά και ο όρος Ετεροτοπία του Μ. Foucault.

1.5.1 Κατώφλια

Στην σημερινή μητρόπολη η μελέτη των κατωφλίων μπορεί να μας δώσει πραγματικές συναντήσεις με διαφορετικές ομάδες αλλά να μας δείξει και διαφορετικά δρομολόγια ζωής. Η διάρρηξη των ορίων των θυλάκων (είτε συμβολική είτε κυριολεκτική) θα μπορούσε να οδηγήσει στην κατανόηση, σύνδεση και σύγκριση με αυτούς που βρίσκονται διαχωρισμένοι ως άλλοι. Οι εμπειρίες των κατωφλίων πραγματοποιούν την αμοιβαία αναγνώριση και αλληλεξάρτηση των ταυτοτήτων. Έτσι γεννάται η προοπτική μίας πόλης που μπορεί να έρθει σε ρήξη με την πόλη των θυλάκων, την πόλη των κατωφλίων. Σε αυτή την προοπτική, τα κατώφλια μας δίνουν την δύναμη να αναγινώσκουμε πραγματικά τις ταυτότητες που επιτελούνται χωρικά, να τις συγκρίνουμε και τελικά να κάνουμε ένα βήμα προς μία διαφορετική κουλτούρα από την σημερινή, αυτή της αμοιβαίας εμπλοκής και διαπραγμάτευσης. Αντί η ετερότητα να αντιμετωπίζεται ως δακτυλοδεικτούμενη μέσα στον χώρο, με την λογική των κατωφλίων θα μπορούσαν να επινοούνται γέφυρες επικοινωνίας,

συνάντησης και τρόποι να επανεκτιμηθούν οι εδραιωμένες ταυτότητες ως αναπτυσσόμενες και ανοιχτές (Σταυρίδης, 2018: 105). Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε πως τα «κατώφλια» αποτελούν χωρικοποιημένες εμπειρίες μετάβασης μεταξύ διαφορετικών καταστάσεων.

1.5.2 Ετεροτοπία

Σε μία διάλεξή του, ο Φουκώ στο Κέντρο Αρχιτεκτονικών Μελετών στο Παρίσι το 1967, εισήγαγε έναν νέο όρο. Σε κάθε πολιτισμό και σε κάθε κουλτούρα υπάρχουν χώροι οι οποίοι είναι ενεργοί και πραγματικοί και συνιστούν ενός είδους αντι-χωροθεσίας. Ένα είδος ενεργά πραγματωμένων ουτοπιών οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό ενός πολιτισμού, αμφισβητούνται, και αποτελούν ένα είδος τόπων που βρίσκονται έξω από όλους τους υπόλοιπους και ταυτόχρονα είναι πραγματικά εντοπισμοί. Αυτούς τους τόπους ο Φουκώ θα τους ονομάσει ετεροτοπίες (Foucault, 1994:260). Σύμφωνα με τον Σ. Σταυρίδη:

Οι ετεροτοπίες μπορεί να θεωρηθεί ότι συγκεκριμενοποιούν παραδειγματικές εμπειρίες ετερότητας ορισμένες από πορώδη και αμφισβητούμενη περίμετρο που διαχωρίζει την κανονικότητα από την παρέκκλιση. Καθώς η περίμετρος αυτή είναι γεμάτη κατώφλια που συνδέουν/χωρίζουν, οι ετεροτοπίες δεν είναι απλώς οι χώροι του άλλου ή του παρεκκλίνοντος όπως αντιδιαστέλλεται στο κανονικό είναι χώροι στους οποίους η ετερότητα πολλαπλασιάζεται, δυνητικά ξεχειλίζοντας προς τις γειτονικές περιοχές της ομοιότητας. Οι ετεροτοπίες σηματοδοτούν μία ώσμωση ανάμεσα σε εντοπισμένες ταυτότητες και εμπειρίες που μπορούν να καταστρέψουν αποτελεσματικά τις αυστηρές εκείνες ταξινομίες που διασφαλίζουν την κοινωνική αναπαραγωγή. Μέσα, λοιπόν, από τα ωσμωτικά σύνορά τους οι ετεροτοπίες διαχέουν τον ιό της αλλαγής (Σταυρίδης, 2018:106-107).

1.5.3 Ετεροτοπίες & κατώφλια

Οι ετεροτοπίες συχνά συσχετίζονται με τα κατώφλια, αφού ένα κατώφλι συνδέει μία ετεροτοπία με τον υπόλοιπο χώρο-χρόνο. Τότε, κάνουμε λόγο για ετεροτοπικές στιγμές όπου χάρη σε χειρονομίες διάρρηξης των ορίων της κανονικότητας, συναντάμε την κοινωνικά αναγνωρίσιμη ετερότητα. Με αυτό τον τρόπο οι ετεροτοπίες αποκτούν μία έννοια, του κατωφλιού, αφού υπάρχουν τόσο ως πραγματικότητες όσο και ως δυνατότητες (Σταυρίδης, 2018:107).

Με την έννοια της ετεροτοπίας θα μπορούσε να περιγραφεί μία συλλογική εμπειρία ετερότητας, όχι όμως σαν χωρική απομόνωση που στιγματίζει αλλά ως πρακτική διάχυσης νέων μορφών συλλογικής ζωής στην πόλη. Μπορούμε να εντοπίσουμε τέτοιες στιγμές; Και μπορούμε να τις περιγράψουμε ως κατώφλια, στον κοινωνικό χρόνο όπως και στον κοινωνικό χώρο, που ανοίγονται προς έναν εναλλακτικό πολιτισμό, στο πλαίσιο του οποίου ο χώρος εντάσσεται στη σφαίρα του κοινού; (Σταυρίδης, 2018: 98).

1.6 Το Γεράνι σαν ετεροτοπία σε επίπεδο αστικής κλίμακας- μιλώντας για τα όρια της περιοχής - υπεραστική κλίμακα

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση καθώς και την έρευνα πεδίου που πραγματοποιήσαμε, παρατηρήσαμε πως η περιοχή Γεράνι αποτελεί ένα χώρο όπου η συμπύκνωση της ετερότητας είναι ένα φαινόμενο που προάγει έναν πρωτόγνωρο τρόπο ζωής για τον ντόπιο. Αυτή ακριβώς η πυκνωση ετεροτότητας, είναι που διαταράσσει την τάξη της κοινωνίας και αποδίδει νέες ταυτότητες στον δημόσιο χώρο. Νέες μορφές κοινωνικοποίησης, αλλιώτικες μορφές κατοίκησης, «ανορθόδοξοι» τόποι λατρείας και οικειοποίηση των δρόμων ως μία ανοιχτή αγορά είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά της Γειτονιάς. Όλα τα παραπάνω μας επιτρέπουν να διαβάσουμε την περιοχή σε τρεις διαφορετικές γεωγραφικές και αρχιτεκτονικές κλίμακες. Ξεκινώντας από την κλίμακα της πόλης, περνώντας στην κλίμακα της γειτονιάς και των δημόσιων χώρων της και καταλήγοντας στην κλίμακα του κτιρίου.

Σύμφωνα με τη Massey, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε το χώρο ως προϊόν αλληλοσυσχετισμών, το οποίο συνίσταται μέσα από αλληλεπιδράσεις, ως τη σφαίρα πιθανότητας ύπαρξης της πολλαπλότητας και ως διαρκώς υπό κατασκευή (Massey, 1994). Το κέντρο της Αθήνας, με βάση την παραπάνω θεωρητική ανάλυση για τον τόπο ως «ανοιχτό» και προσωρινό μοιάζει να συνιστά το ιδανικότερο σημείο συνάντησης του τοπικού με το παγκόσμιο. Και αυτό για δύο λόγους: επειδή αφενός μπορεί να ιδωθεί ως «πύλη εισόδου και κατ' επέκταση ως κατώφλι προς ολόκληρη την Ευρώπη», και αφετέρου επειδή οι –όπως φαίνεται– εγκατεστημένες κοινότητες σε αυτό (με την κυριολεκτική έννοια της εγκατάστασης), αποτελούν το μέσο σύνδεσης του τοπικού με το παγκόσμιο.

Επίσης σχετικά με την υπεραστική - παγκόσμια κλίμακα, οι κάτοικοι και οι καταστηματαρχές της περιοχής του Γερανίου εμπορεύονται και φέρνουν σε αυτήν την προέλευσή τους και την πολιτισμική τους ταυτότητα. Οι υπηρεσίες που παρέχονται από αυτούς ξεπερνούν τα σύνορα της γειτονιάς και τα προϊόντα που πωλούνται στα καταστήματά της έχουν παραχθεί από μια παγκόσμια οικονομία.

Οι μεταναστευτικές επιχειρήσεις μπορεί να αποτελέσουν τη βάση για σημαντική βελτίωση της ποιότητας ζωής σε υποβαθμισμένες περιοχές. [...] Μοιάζει να συμπληρώνουν ένα κενό στην αγορά, που ξεπερνά και τα χωρικά όρια της γειτονιάς αλλά και τα όρια της ίδιας της ομάδας. Οι καταστηματαρχές προσπαθούν δηλαδή να προσελκύσουν πελάτες στη συγκεκριμένη γειτονιά μέσα από μια εξειδικευμένη προσφορά προϊόντων (Βαϊού, 2007: 16).

Όσον αφορά την αστική κλίμακα η περιοχή συντελεί μία «ετεροτοπία» η οποία γίνεται αντιληπτή ως τέτοια μέσω των «ορίων - πυλών» της. Την διασταύρωση Πειραιώς με Μενάνδρου, και τις οδούς Ευριπίδου και Σοφοκλέους που ουσιαστικά αποτελούν κατώφλια σε μία διαφορετική πραγματικότητα, ταυτόχρονα με αυτή της υπόλοιπης Αθήνας. Καθώς διαβαίνεις αυτές τις οδούς ξαφνικά ζεις σε έναν άλλο τόπο και χρόνο όπου όλα είναι διαφορετικά, βιώνοντας μία «ενδιάμεση χωρικότητα» που σε μεταφέρει από την πόλη της κατανάλωσης και των πολυεθνικών εμπορικών

καταστημάτων -που συνεχώς κινείται στα πρότυπα μίας Ευρωπαϊκής τουριστικής πόλης (Μητσέλου,2018:25)- σε μία γειτονιά με ποικιλόμορφα μικρά καταστήματα άλλων εθνικοτήτων. Ίσως θα μπορούσαμε να πούμε πως η χωρική εμπειρία στην περιοχή μελέτης είναι σαν ένα δωρεάν ταξίδι προς άλλους πολιτισμούς. Σε αυτές τις οδούς συνυπάρχει αρμονικά το ντόπιο με το ξένο. Η συνδιαλλαγή των διαφορετικών ταυτοτήτων γίνεται αισθητή και καταλήγει σε μία ώσμωση μεταξύ διαφορετικών ανθρώπων με διαφορετικές κουλτούρες και δρομολόγια ζωής, όπως για παράδειγμα στην οδό Ευριπίδου όπου οι χρήσεις και οι εθνικότητες παρουσιάζουν ποικιλομορφία.

1.6.1 Κατώφλια και ετεροτοπίες εντός της περιοχής Γεράνι

Εντός της γειτονιάς συναντάμε συχνά ετεροτοπικές στιγμές κατά την διάρκεια της περιήγησής μας στον δημόσιο χώρο της. Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χρήση των πεζοδρομίων ως τόποι κοινωνικοποίησης, φαινόμενο που παρατηρείται και λόγω του περιορισμένου χώρου που έχουν στα διαμερίσματα που κατοικούν. Καλύπτοντας έτσι την ανάγκη τους για κοινωνικές επαφές και ανταλλαγή απόψεων εκθέτουν μία πτυχή της ιδιωτικής τους σφαίρας (που κανονικά θα γινόταν εντός του σπιτιού) σε δημόσια θέα. Αυτό εμφανίζεται ήδη από τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης των μεταναστών στην περιοχή. Με αυτό τον τρόπο αποτρέπεται ο κίνδυνος της αντικατάστασης των δημόσιων χώρων μίας πόλης από επιμέρους ιδιωτικούς. Δηλαδή ο δημόσιος χώρος δεν δομείται για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες ενός ιδιώτη, μετατρέπόμενος σε προέκταση του μαγαζιού του, αλλά συνεχίζει να λειτουργεί σαν τόπος συνάντησης των ετεροτήτων.

Εικόνα 1.4, Συγκέντρωση μεταναστών έξω από τα καταστήματα την περίοδο του 2003, Vyzoviti Sophia, Πηγή: Emerging Immigrant Clusters in Downtown Athens

Αφού οι άνθρωποι δεν συνομιλούν στον δρόμο, πώς να ξέρουν ποιος είναι στην ομάδα. Η Αθήνα όπως και οι περισσότερες μητροπόλεις του κόσμου κινδυνεύει από την αντικατάσταση του δημόσιου χαρακτήρα από εκατομμύρια ιδιωτικότητες (Μουτσόπουλος, 2007:98).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που θα θεωρηθεί «κατώφλι» είναι αυτό των υπαίθριων πάγκων πώλησης προϊόντων (συνήθως φαγητών, ρααπ κ.α.), καθώς αποδεχόμενος την διαφορετικότητα και δοκιμάζοντας μπορεί να λειτουργούν σαν μία νοητή μετάβαση σε έναν άλλο πολιτισμό. Ακόμα και οι είσοδοι των καταστημάτων μετατρέπονται σε κατώφλια συνάντησης των διάφορων ταυτοτήτων που δραστηριοποιούνται στον ημι-δημόσιο χώρο και των ταυτοτήτων που τον χρησιμοποιούν ως δημόσιο. Επιπρόσθετα τέτοιοι χώροι βρέθηκαν και διάσπαρτα στην γειτονιά μετατρέποντας σε έναν δημόσιο χώρο. Άλλη μία περίπτωση δημιουργίας ενός ρευστού χώρου με ιδιαίτερη ταυτότητα είναι ο δημόσιος χώρος μπροστά από ημι-υπόγεια που χρησιμοποιούνται για την κατοίκηση. Ο χώρος μπροστά από το διαμέρισμα αποτελεί επέκταση αυτού και αυλή του, αφού πρέπει η πόρτα να είναι ανοιχτή για να υπάρχει επαρκής αερισμός και φωτισμός. (Κομπρεσέρ: 54).

Εικόνα 1.5, Το πεζοδρόμιο νοηματοδοτείται ως κατώφλι - ενδιάμεσο χώρο της κοινωνικότητας και της ιδιωτικότητας, 2020, Πηγή: Επιτόπια έρευνα, Προσωπικό αρχείο

Άλλοι χώροι μετάβασης και ετερότητας που θα μπορούσαν να περιγραφούν σαν κατώφλι αλλά και σαν ετεροτοπίες ταυτόχρονα αποτελούν οι στοές που βρίσκονται στην περιοχή. Υπάρχουν αρκετές αλλά η πιο χαρακτηριστική είναι η στοά Σαμούρ-κα που ενοποιεί την οδό Σοφοκλέους με την Πλατεία Θεάτρου. Η στοά αναγνώζεται ταυτόχρονα σαν μεταβατικός χώρος αλλά ταυτόχρονα και σαν ένας χώρος στάσης και πύκνωσης ετεροτήτων. Μέσα στην στοά γίνεται μία ώσμωση αυτών που περνάνε - αφού υπάρχουν πολλά καταστήματα μεταναστών διαφορετικών εθνικοτήτων - αλλά και αυτών που βρίσκονται εκεί είτε για να ψωνίσουν είτε για να κοινωνικοποιηθούν. Επίσης εκεί βρίσκεται και η είσοδος προς την πολυκατοικία που εδράζεται πάνω από την στοά. Έτσι οι κάτοικοι της πολυκατοικίας γίνονται και αυτοί μέρος της ετεροτοπίας που συνιστά η στοά.

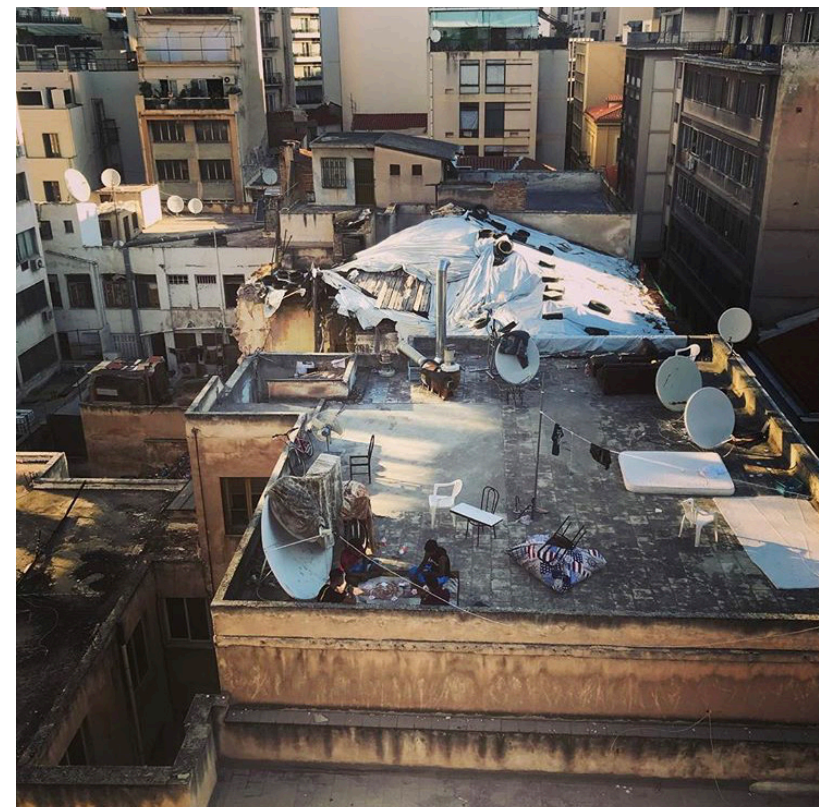
Ακόμη, κατά την επιτόπια έρευνα παρατηρήσαμε την συγκέντρωση του κόσμου έξω από μία εκ πρώτης ματιάς απροσδιόριστους χώρους, με τον κόσμο να στέκεται σαν να περίμενε κάτι. Αυτό που περίμενε τελικά ήταν να εισέλθει σε ένα τζαμί που είχε λειτουργία εκείνη την ημέρα στην οδό Αναξαγόρα. Το συγκεντρωμένο πλήθος αυτή την φορά κατάφερε εντός ενός κενού αλλά υλικού χώρου (όπως είναι ο δρόμος) να προσδώσει καινούρια νοήματα και να τον πλάσει σε ένα κατώφλι επικοινωνίας πριν την επαφή του με την προσευχή.

1.6.2 Κατώφλια και ετεροτοπίες στα κτιριακά αποθέματα

Μεταφερόμαστε λοιπόν από την κλίμακα της γειτονιάς στην κλίμακα του κτιρίου εντός της περιοχής μελέτης. Παρατηρούμε μία έντονη και ετερόκλητη «διαστρωμάτωση» καθ' ύψος ως προς τις χρήσεις που ενσωματώνει μία ενδεικτική πολυκατοικία της περιοχής. Στα υπόγεια κατά κύριο λόγο βρίσκουμε καταστήματα ή αποθήκες. Στο ισόγειο η μεγάλη πλειοψηφία των χρήσεων έχουν να κάνουν με μαγαζιά κυρίως εστίασης αλλά υπάρχουν και κάποια εμπορικά μικρά καταστήματα. Στους πρώτους συναντάμε γραφεία και υπηρεσίες. Ψηλότερα θα ξεκινήσει η κατοίκηση αλλά και αποθήκες. Ενώ εκ πρώτης όψεως φαίνεται να έχουμε μία τυπική πολυκατοικία του κέντρου των Αθηνών σχετικά με τον τρόπο που διαρθρώνονται οι χρήσεις καθ' ύψος, σε μία δεύτερη ανάγνωση θα καταλάβουμε πως δεν πρόκειται καθόλου για κάτι τέτοιο. Όλες οι χρήσεις που αναφέρθηκαν αρχικά, παίρνουν μία εντελώς διαφορετική μορφή από αυτή που ξέρουμε. Επιπρόσθετα σε αυτές τις φαινομενικά τυπικές χρήσεις, έρχονται να προστεθούν και άλλες κρυμμένες ή ασυνήθιστες όπως είναι ορισμένοι ιεροί χώροι στους ορόφους ή ακόμα και καζίνο.

Στα ισόγεια όπως προαναφέραμε ο προαύλιος χώρος των καταστημάτων επεκτείνεται νοητά προς τα πεζοδρόμια αποτελεί τόπο συνάντησης και συνδιαλλαγής ανθρώπων που μοιράζονται τις ίδιες συνθήκες αποκλεισμού. Η όψη των μαγαζιών γίνεται ένα μέσο εκδήλωσης της ταυτότητάς τους στον δημόσιο χώρο αφού αποτελείται από επιγραφές, και η γλώσσα αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μίας πολιτισμικής ταυτότητας ή κοινωνικής ομάδας. Το εσωτερικό τους έχει ευμετάβλητο χαρακτήρα με την έννοια ότι εκτός από την χρήση που

μπορεί να εξυπηρετούν (π.χ. εστιατόριο), λαμβάνουν και επιπρόσθετες χρήσεις (π.χ. χρησιμοποιούνται και ως χώροι προσευχής εάν η ώρα της ημέρας το επιβάλει: έρευνα πεδίου). Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε πως δημιουργείται μία σχέση, νοητικά συνδεδεμένων και αλληλεξαρτώμενων κατωφλιών, που μέσω των στιγμών μετάβασης προς την ετερότητα (που περιγράφηκαν) σαν σύνολο αποτελούν μία ετεροτοπία. Επίσης οι ταράτσες των πολυκατοικιών όπως και οι διάδρομοι αποτελούν χώρους συνάντησης και κοινωνικοποίησης, αφού το κτιριακό απόθεμα χαρακτηρίζεται από έλλειψη χώρων εκτόνωσης. Σε συνάρτηση με την πολυπληθή κατοίκηση σε λίγα τετραγωνικά ωθεί τους κατοίκους στην εύρεση εναλλακτικών λύσεων.

Εικόνα 1.6, Οι ταράτσες ως μπαλκόνι αντικαθιστώντας τα μη κατάλληλα κτιριακά αποθέματα, Φωτογράφος: Στέφανος Φούκης, 2018, Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 1.7,
Επιγραφές,
Φωτογράφος:
Μάκκας Γιώργος,
Πηγή: Προσωπι-
κό αρχείο

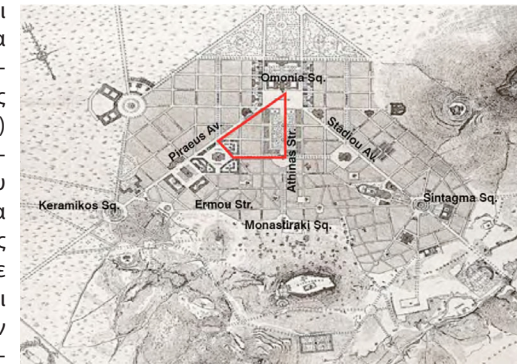
Εικόνα 1.8, Πλανόδιος πωλητής, Φωτογράφος: Γερασίμου Πηνελόπη, 2014

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

2.1 Ο 19^{ος} αιώνας

Στην παρούσα ενότητα της εργασίας θα ερευνηθεί η ιστορία και οι λόγοι που οδήγησαν στην σημερινή κατάσταση της περιοχής. Καθώς η χωρική ενότητα που μελετάμε βρίσκεται στο κέντρο της πόλης της Αθήνας και συνορεύει με την Ομόνοια, κρίθηκε σημαντικό να μελετηθεί η εξέλιξη της ιστορικά, σε συνάρτηση μαζί της, αφού οι κοινωνικοοικονομικές μεταβολές που συντέλεσαν στην σύνθεση του σημερινού αστικού τοπίου συνέβαιναν ως αμφίδρομη σχέση.

Η περιοχή Γεράνι βρίσκεται νοτιοδυτικά από την πλατεία της Ομόνοιας και είχε σχεδιαστεί από τους αρχιτέκτονες Κλεάνθη και Σάουμπερτ (1834) σαν ένα δενδροφυτεμένο βουλεβάρτο ονόματι «Κήπος του Λαού», που θα δέσποζε δίπλα στα ανάκτορα. Ο επισκέπτης του «Κήπου του Λαού» θα είχε την δυνατότητα να ψωνίζει στην θηριώδη αγορά που ήταν προγραμματισμένη να ανεγερθεί σε αυτό το σημείο, απολαμβάνοντας ταυτόχρονα τη θέα τόσο στην Ακρόπολη, όσο και στα χειμερινά ανάκτορα, των οποίων ο θεμέλιος λίθος τοποθετήθηκε αρχικά στη σημερινή συμβολή των οδών Αγίου Κωνσταντίνου και Γερανίου. Τα συγκεκριμένα σχέδια δεν υλοποιήθηκαν ποτέ παρόλα αυτά είχαν προτρέψει τότε αρκετούς φιλέλληνες και ομογενείς, κυρίως Φαναριώτες να αγοράσουν κτήματα και να εγκατασταθούν στις γύρω περιοχές από την Ομόνοια (Σαρρηγιάννης, 1994). Μέχρι το 1923 η πλατεία Ομονοίας (από το 1862) άλλαξε αρκετές φορές μορφή αλλά το γενικότερο ύφος της παρέμενε αστικό αφού φιλοξενούσε θέατρα, καφενεία, ξενοδοχεία και άλλα, σχεδιασμένα από τον Τσίλλερ.

Εικόνα 2.2, Χάρτης Κλεάνθη και Σάουμπερτ για το σχέδιο των Αθηνών 1833, (Παπαγεωργίου, Βενέτας, 2001)

2.2 Ο 20^{ος} αιώνας

Με την συνθήκη της Λωζάνης (1923) ανταλλάσσονται πληθυσμοί ανάμεσα στα Ελληνικά και στα Τουρκικά εδάφη, έτσι χιλιάδες πρόσφυγες έρχονται από την Μικρά Ασία εκ των οποίων οι 653.000 εγκαθίστανται στις πόλεις. Οι βίαιες δημογραφικές

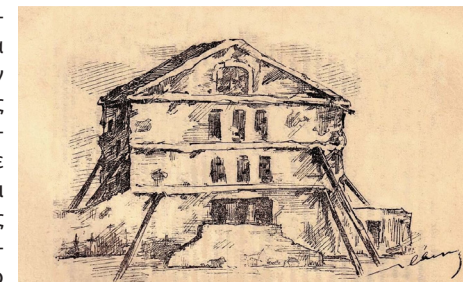
αλλαγές δημιούργησαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα αστικό προλεταριάτο (Φιλιππίδης, 1984). Η ομόνοια αποτελούσε πόλο έλξης των νεοαφιχθέντων μεταναστών και η περιοχή Γεράνι στα δυτικά της τόπο εγκατάστασης τους (Παπατζανή, 2015). Σε συνδυασμό με αυτή την μεγάλη αύξηση του πληθυσμού στην Αθήνα, τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν για την ζωή της πλατείας και των γύρω περιοχών. Όταν το 1930, γίνονται ανασκαφές στο υπέδαφος της πλατείας Ομονοίας για την δημιουργία του υπόγειου σταθμού του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου που θα ένωνε τον Πειραιά με την Αθήνα, ο χαρακτήρας της περιοχής άρχισε να γίνεται περισσότερο εμπορικός και να δημιουργεί ένα δυνατό πόλο έλξης και για τους κατοίκους της επαρχίας, που έφταναν στην πρωτεύουσα, με την περιοχή Γεράνι να αφομοιώνει αρκετούς εξ' αυτών στις εμπορικές χρήσεις αλλά και στις βιοτεχνίες που ενσωμάτωνε.

Στο Γεράνι την περίοδο εκείνη υπήρχαν πολλά τυπογραφεία, γραφεία περιοδικών και εφημερίδων και η περιοχή αναφερόταν ως το «Hollywood της τυπογραφίας». Στην οδό Αναξαγόρα 3-5 από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 λειτουργούσε το κτί-

ριο γραφείων του περιοδικού «Ρομάντσο». Το ίδιο κτίριο αργότερα στέγαζε λαϊκές εκδόσεις από την δεκαετία του 50' έως το 80', όπως του Πάνθεον και της Βεντέτα. Γενικά, η ευρύτερη περιοχή, στέγαζε για πολλά χρόνια εφημερίδες και τυπογραφεία της Αθήνας όπως της Βραδινής στα σύνορα με την Πειραιώς, της Καθημερινής στην οδό Σωκράτους, και άλλες. Στην θέση που εδραζόταν το πρώτο στεγασμένο θέατρο της Αθήνας, το 1932 κατασκευάστηκε το κτίριο της Διπλάρειου Σχολής της Ελληνικής Βιοτεχνικής Εταιρίας -στην πλατεία Θεάτρου-, η οποία εκπαίδευσε πάνω από 60.000 τεχνίτες και διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στην ταυτόχρονη λειτουργία πολλών βιοτεχνιών που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή.

Η «νέα» εποχή που χαρακτηρίζεται από «πνεύμα εκσυγχρονισμού» φέρνει μεταρρυθμίσεις σε όλη την πρωτεύουσα, έτσι, κατ'επέκταση και στην Ομόνοια. Κάτω από την πλατεία δημιουργείται μία υπόγεια αυτή την φορά πλατεία, για «δεύτερης διαλογής» πολίτες, τους πεζούς, που θα διέθετε τράπεζες, καταστήματα αλλά και τις πρώτες κυλιόμενες σκάλες. Στην επιφάνεια της το 1960 δημιουργείται μια «τεχνητή λίμνη» με συντριβάνια, που θα έπαυε να λειτουργεί ως πλατεία και θα αποτελούσε πλέον έναν συγκοινωνιακό κόμβο για τα αυτοκίνητα. Τότε χαρακτηρίζεται ως σύμβολο της μεταπολεμικής Αθήνας (Φιλιππίδης, 1984). Παρατηρούμε ότι η διαβίωση του κατοίκου στο κέντρο ξεκινά να υποβαθμίζεται και να εισέρχεται σε δεύτερη μοίρα καθώς η πόλη στρέφεται στην ανάπτυξη της ως εμπορικός πόλος έλξης.

Ταυτόχρονα το κύμα αστυφιλίας είναι έντονο και οι μηχανισμοί προσπαθούν να δουλέψουν στην κατεύθυνση για την υποδοχή του. Στα χρόνια αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αυτή η τάση έχει προβλευθεί, παρόλα αυτά το μόνο μέτρο αποφυγής μίας δυσάρεστης κατάστασης στην ζωή της πόλης είναι η δημιουργία στοών, πράγμα που δεν θα αποτρέψει σε καμία περίπτωση το κυκλοφοριακό πρόβλημα που θα «φουντώσει» τα επόμενα χρόνια. Στα τέλη της δεκαετίας του 50' τα αυτοκίνητα θα πολλαπλασιαστούν και οι ρυθμοί αύξησης της οικοδομικής δραστηριότητας θα διπλασιαστούν. Αυτή η απότομη αύξηση θα αναγκάσει ένα μεγάλο αριθμό των κατοίκων της πόλης να στεγαστούν σε αυθαίρετους οικισμούς αλλά θα προκαλέσει και την διαδοχή των προπολεμικών κατοικιών από νέες κατασκευές μεγάλων πολυκατοικιών (Φιλιππίδης, 1984: 265-266). Η πίεση λοιπόν στους κατοίκους της πόλης στο να βρουν ένα πιο υγιεινό περιβάλλον να κατοικήσουν τους ώθησε στην αποκέντρωση. Έτσι την δεκαετία του 1970 σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού από τα υψηλότερα και μεσαία στρώματα που κατοικούσαν στο κέντρο, μεταφέρεται στα βορειοανατολικά και νότια προάστια, και έτσι ο κοινωνικός χάρτης του κέντρου αλλάζει. Η μετακίνηση αυτή έγινε άτακτα, όπως άτακτα έγινε και η δημιουργία του πυκνοδομημένου ιστού της πόλης. Φεύγοντας άφησαν πίσω τους

Εικόνα 2.3, Πρώτο θέατρο της Αθήνας, στην θέση της σημερινής Διπλάρειου Σχολής του Θέμιν Αννίνου

1. <https://www.sansimera.gr/articles/324>

Εικόνα 2.4, Κλειστό τυπογραφείο στην περιοχή του Γερανίου, Φωτογράφος: Μάκκας Γιώργος, Πηγή: Προσωπικό αρχείο

ένα παλαιωμένο οικιστικό απόθεμα, δύσκολα εκμεταλλεύσιμο, με την αξία αυτού συνεχώς να υποτιμάται (Μαλούτας κ.α., 2013).

Κατά την δεκαετία του 60' η περιοχή Γεράνι συνέχισε να φιλοξενεί χρήσεις όπως βιοτεχνίες και εμπόριο τροφίμων. Σημαντικός λόγος αυτού είναι η άμεση γειτνίαση της περιοχής με την δημοτική αγορά τροφίμων επί της Αθηνάς, την Βαρβάκειο, η οποία έχει συνεχή λειτουργία από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Επίσης η περιοχή ενσωμάτων σημαντικές υπηρεσίες σχετικές με το κέντρο της πόλης όπως δικηγορικά γραφεία, υπηρεσίες, καταστήματα πώλησης παπουτσιών, εργαστήρια και σε περιορισμένο βαθμό κατοικίες για την μεσαία τάξη. Επιπρόσθετα η περιοχή φιλοξενούσε αρκετά καφενεία, πολλά ξενοδοχεία για την φιλοξενία ανθρώπων που ερχόντουσαν από την επαρχία αλλά και αρκετούς τόπους όπου κανείς μπορούσε να βρει τον «αγοραίο» έρωτα.

Μέχρι την δεκαετία του 80' όπου η Αθήνα αποτελούσε πρωτεύουσα ενός σχετικά ομοιογενούς κράτους, και έχοντας γνώση των παραπάνω καταλαβαίνουμε πως η περιοχή Γεράνι ήταν μία αρκετά αναγνωρίσιμη οντότητα που κατείχε κεντρική θέση στο κέντρο της πρωτεύουσας. Διαδραμάτιζε το ρόλο του σημείου αναφοράς για ολόκληρη την ελληνική επαρχία. (Θεοδώρου, 2013).

Την περίοδο από τις αρχές της δεκαετίας του 70 μέχρι και τις αρχές του 90' παρατηρείται η μετατόπιση των υψηλών κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών στην περιφέρεια, αφού η απομάκρυνση των κατοίκων του κέντρου από το 71 μέχρι το 91 ήταν δραματική (Μαλούτας, 2013: 36-37). Η απομάκρυνση αυτή συνεχίστηκε και μετά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 90' και ταυτόχρονα η εισροή χαμηλότερων κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών συνεχώς αυξανόταν.

2.3 Το πέρασμα από τα '80s στα '90s

Τα τέλη της δεκαετίας του 1980 φέρουν μαζί τους και πολλές αφηγήσεις ερευνητών (όπως του Castells 1989 και της Sassen 1991) πως το τέλος του τοπικού έφτασε και πως τα υπερτοπικά δίκτυα είναι πλέον ένα γεγονός. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κινητικότητα του κεφαλαίου παγκοσμίως, συμπίεσεις στον χώρο-χρόνο, ανταγωνισμούς πόλεων και περιοχών, και διεθνείς μεταναστεύσεις. Έτσι κατά την δεκαετία του 1990 η Ελλάδα γίνεται προορισμός αρκετών μεταναστών και η Ομόνοια λαμβάνει τον ρόλο του κεντρικού σημείου αναφοράς τους. Τότε η περιοχή Γεράνι, δεδομένης της κεντρικότητάς της και της γειτνιάσής της με την Ομόνοια, γίνεται η φυσική τους υποδοχή όντας έτοιμη για κάτι τέτοιο. Επιπλέον ενθαρρυντικό παράγοντα εγκατάστασης των μεταναστών στην περιοχή αποτέλεσε το γεγονός πως πολλοί γηγενείς πληθυσμοί είχαν αρχίσει να αποχωρούν από το κέντρο πολύ πριν την άφιξη αυτών (Καρύδης, 1996), και όπως προαναφέρθηκε είχαν αφήσει πίσω τους ένα παλαιωμένο οικιστικό απόθεμα. Έτσι αυτή την φορά θα εγκατασταθούν στην περιοχή μετανάστες κυρίως από την Αλβανία οι οποίοι θα βρουν καταφύγιο είτε σε ξενοδοχεία της περιοχής, είτε στο κενό οικιστικό απόθεμα. Χαρακτηριστικό

παράδειγμα για την εναλλαγή του κοινωνικού τοπίου είναι τα ποσοστά που δείχνουν πως οι υπήκοοι άλλων χωρών στο κέντρο της Αθήνας το 1981 ήταν στο 2% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2001 ήταν 20%, με ιδιαίτερη πύκνωση στην περιοχή μελέτης (Μαλούτας, 2013:36-37)(όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο παρακάτω κεφάλαιο).

Συνοψίζοντας, τρεις κύριοι παράγοντες φαίνεται να συντέλεσαν στην πύκνωση των μεταναστευτικών πληθυσμών στην περιοχή μελέτης. Αρχικά η μείωση της ποιότητας ζωής στο κέντρο λόγω του αυτοκινήτου και του πυκνοδομημένου ιστού που είχε ως αποτέλεσμα της απομάκρυνση των μεσαίων και υψηλότερων κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών. Έπειτα το κλείσιμο αρκετών βιοτεχνιών που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή αλλά και η απομάκρυνση πολλών κατοίκων δημιούργησε ένα οικιστικό απόθεμα που ουσιαστικά κανείς δεν ήθελε να κατοικήσει. Στην δημιουργία αυτού του αποθέματος ένα ενδιαφέρον χαρακτηριστικό έρχεται να προστεθεί, αυτό της γήρανσης με ραγδαίο ρυθμό του γηγενούς πληθυσμού που κατοικούσε στις περιοχές γύρω από την Ομόνοια (Μαλούτας κ.α., 2009). Τέλος η λειτουργία του Ομοιοακού πόλου ως σημείο αναφοράς στο κέντρο της Αθήνας, καθώς συγκέντρωνε μαζί με την κεντρικότητά της και πολλές συγκοινωνιακές διευκολύνσεις. Έτσι με τα αυξημένα μεταναστευτικά ρεύματα να εισέρχονται στην Ελλάδα, την απουσία μεταναστευτικής πολιτικής αλλά και τις χαμηλές τιμές ενοικίου λόγω των παραπάνω αρχίζει και δημιουργείται την δεκαετία του 90 μέχρι και το 2004 ένας πυρήνας μεταναστών οι οποίοι εγκαθίστανται στο πρόσφορο έδαφος που είχε δημιουργηθεί στην περιοχή γύρω από την Ομόνοια. Αυτοί κατοικούσαν είτε σε ξενοδοχεία της περιοχής με χαμηλό κόστος είτε στα οικιστικά αποθέματα της και βέβαια οι συνθήκες διαμονής τους απείχαν πολύ από το ιδανικό αφού διέμεναν πολλοί σε λίγα τετραγωνικά.

2.4 Οι Ολυμπιακοί αγώνες | Η αποδόμηση της φαντασίωσης

Εν όψη των ολυμπιακών αγώνων του 2004, η πλατεία Ομοιοακού για αρκετά χρόνια θα αποτελεί ένα εργοτάξιο. Στο εργοτάξιο της θα απασχολούνται πολλοί από τους μετανάστες οι οποίοι είχαν εγκαθιδρυθεί στις γύρω περιοχές με αποτέλεσμα να βρουν μία θέση στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι της πόλης

Το ενδιαφέρον για την κρίση του κέντρου της πόλης είναι σχετικά καινούριο και θα μπορούσε να τοποθετηθεί στην περίοδο που ακολούθησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Η πορεία της Ελλάδας προς τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, συνοδεύτηκε από ένα νέο κυρίαρχο λόγο για την πόλη, αλλά και αντίστοιχες πολιτικές. Το κέντρο μπήκε στο επίκεντρο της κυρίαρχης ρητορικής αυτή τη φορά σαν ένα «επιχειρηματικό στοίχημα» που οφείλει να κερδηθεί λόγω των δυνατοτήτων ανάπτυξης, αξιοποίησης και επένδυσης που διαφαίνονταν. Έτσι, κατευθύνθηκαν σε αυτό, πλήθος επενδύσεων οι οποίες λειτούργησαν ως «ελπίδα» για κάθε λογής φορείς και επενδυτές, και ήταν από την διάψευση των σχεδίων τους και μετά, το σημείο κατά το οποίο ξεκίνησε και ο λόγος για την υποβάθμισή του. *Η υπεραξία που*

δημιουργήθηκε από τις επενδύσεις αυτές και εκφράστηκε μέσω των αξιών γης δεν επιδιώχθηκε να λειτουργήσει για το κοινωνικό σύνολο και την πόλη, αλλά μοιράστηκε δωρεάν στους ιδιοκτήτες γης που επωφεληθήσαν. Επιπλέον, η απότομη παύση επενδύσεων στην πόλη μετά τους αγώνες και η διάψευση των ανεδαφικών ελπίδων για την ώθηση που θα έδιναν σε διάφορους τομείς, όπως ο τουρισμός, έφεραν απογοήτευση και εγκατάλειψη, που εικονογραφείται και από την κατάσταση των Ολυμπιακών Ακινήτων (Μαλούτας, 2013: 49).

Στα πλαίσια ενός τρόπου ζωής που θεωρεί μέχρι και το 2004 την οικονομική ευημερία δεδομένη μέσα σε ένα κλίμα αισιόδοξης ανάπτυξης, η Αθήνα, ακολουθώντας το δυτικό πολυπολιτισμικό μοντέλο συνύπαρξης και σεβασμού στην διαφορετικότητα, δέχεται την παρουσία των μεταναστών στην περιοχή η οποία δίνει στον τόπο τον χαρακτήρα του «εξωτικού» που γοητεύει τους γηγενείς και προσελκύει χώρους τέχνης, νέους τρόπους διασκέδασης, εθνοτικές κουζίνες κ.α.(Θεοδώρου, 2013). Μετά το 2004 και κατά την διάρκεια των χρόνων της κρίσης με τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις στην περιοχή να οξύνονται, ο μέχρι πρότινος τόπος του εξωτικού, θα μετατραπεί σε φόβο προς το ξένο. Πολλές ελληνικές επιχειρήσεις θα κλείσουν, πολλοί γηγενείς θα απομακρυνθούν εκ νέου από την περιοχή, και αντίστοιχα, ακόμα περισσότεροι μετανάστες και πρόσφυγες θα εγκαθιδρυθούν στην γειτονιά. Ξαφνικά οι «εγγυητές» της πολυπολιτισμικότητας χάνουν αυτή τους την ιδιότητα και ομάδες οργανωμένου εγκλήματος καταλαμβάνουν όλο και περισσότερο έδαφος στην περιοχή. Παρατηρούμε λοιπόν δύο διακριτές αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες. Η πρώτη αφορά σε μία περίοδο ευημερίας της κοινωνίας ή φαντασίωσης ευημερίας. Η άλλη περίπτωση αφορά στην περίοδο κρίσης που ξεκινά από οικονομικά αίτια και καταλήγει αναπόφευκτα να έχει και κοινωνικό αντίκτυπο. Έχει ενδιαφέρον η άποψη της Ι. Κούτροβικ που μιλά για την τρίτη φάση? αντιμετώπισης του μεταναστευτικού φαινομένου από την Πολιτεία. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που κάνει, αυτή αφορά στην «εγκληματοποίηση» της μετανάστευσης από το 1997 και μετά. Τότε ήταν που σκλήρυνε η στάση της πολιτείας και οξύνθηκε το πλαίσιο καταστολής.

Έτσι τα χρόνια που ακολούθησαν του ολυμπιακών αγώνων παρατηρείται το φαινόμενο της δαιμονοποίησης των περιοχών που κατοικούνταν από μετανάστες. Οι περιοχές πύκνωσης μεταναστών χαρακτηρίζονται πλέον με όρους ψυχρό-κοινωνικούς ή ψυχολογικούς με λέξη κλειδί το «γκέτο» (Καλαντζοπούλου κ.α., 2011). Μετά από έρευνα στον Τύπο της ομάδας *Encounter Athens*, για την περιοχή μελέτης ο όρος γκέτο εμφανίζεται πρώτη φορά το 2007 στο *Free Press Lifo*³ 16. Συγκεκριμένα

2. Η πρώτη περίοδος τοποθετείται μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80. «Είναι η περίοδος της ανοχής». Οι μετανάστες που είχαν καταφτάσει έως τότε είχαν έρθει με διακρατικές συμφωνίες, και η χώρα ακόμα δεν είχε προβλέψει τη μετατροπή της σε χώρα υποδοχής μεταναστών. «Ο όρος λαθρομετανάστης δεν είχε μπει ακόμα στη ζωή μας». Η δεύτερη φάση χαρακτηρίζεται ως η «φάση της ποινικοποίησης». «Ο νόμος αυτός ποινικοποίησε ουσιαστικά τη μετανάστευση εισάγοντας σειρά απαγορεύσεων και κυρώσεων, επιβάρυνε τις ποινές των ήδη προβλεπομένων αδικημάτων, [...] και εισήγαγε ένα τουλάχιστον νέο ποινικό αδίκημα: την εργασία χωρίς άδεια εργασίας επεκτείνοντας την ποινική κύρωση από τον εργοδότη στους εργαζομένους, από το ισχυρό στο αδύνατο μέλος της σχέσης» (Κούτροβικ, 2001: 167).

3. Όλοι περίμεναν ότι εδώ θα γεννιόταν το Σόχο της Αθήνας. Αλλά η πραγματικότητα αποδείχτηκε διαφορετική. Έτσι, το

το άρθρο αναφέρεται στην πλατεία θεάτρου και την μετεγκατάσταση του ΟΚΑΝΑ εκεί, που συγκέντρωσε ομάδες τοξικό-εξαρτημένων στην περιοχή. Όπως προαναφέραμε, όρος γκέτο μετέπεται υιοθετήθηκε πλήρως από τα Μ.Μ.Ε από το 2009 και μέχρι σήμερα συνεχίζει να αποτελεί μέρος της σκληρής κριτικής του πολιτικού και του δημόσιου λόγου για την περιοχή.

παλιό εμπορικό κέντρο της πόλης μεταμορφώθηκε βαθμηδόν σ' ένα σκληρό γκέτο με άεργους μετανάστες, ναρκωτικά, πόρνες και άστεγους. Κάτω από τα τελευταία λοφτ και τις γκαλερί, η περιοχή κυριαρχείται πια από τους πιο απελπισμένους παρίες της» (Τριβόλη, 2007).

Εικόνα 2.5, Μετανάστες στον δρόμο της Με-νάνδρου κατά την περίοδο 2003-2004, Vyzoviti Sophia, Πηγή: Emerging Immigrant Clusters in Dntown Athens

3. Η ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΓΕΡΑΝΙ

Η πολιτισμική ποικιλία δεν είναι φαινόμενο εξωτικών και ασύμμετρων άλλων σε μακρινά μέρη και σε διαφορετικά επίπεδα ιστορικής ανάπτυξης, όπως η παλιά έννοια της κουλτούρας φανταζόταν. Όχι. Είναι εδώ και τώρα σε κάθε κοινωνία (Tully, 1995: 11).

3.1. Ιστορική ανασκόπηση της μετανάστευσης στην Ελλάδα (1990-2020)

Η Ελλάδα στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα αποτελούσε χώρα αποστολής μεταναστών προς τις υπερπόντιες χώρες, ενώ μεταπολεμικά κυρίως προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Υπουργείο Εσωτερικών, 2013: 6). Μαζί με τις υπόλοιπες τρεις χώρες του Ευρωπαϊκού νότου την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία, χαρακτηρίζονταν ιστορικά ως χώρες προέλευσης παρά ως χώρες προορισμού μεταναστών, κάτι που άρχισε να αλλάζει από τις αρχές της δεκαετίας του 80' (Tastsoglou & Hadjicostandi, 2003: 191). Η ανερχόμενη ζήτηση εργασίας, ως αποτέλεσμα εσωτερικών αναδιαρθρώσεων στις χώρες αυτές, συνέπεσε με την εισροή μεταναστευτικών κυμάτων και βρέθηκαν κοινά απροετοίμαστες σε πολιτικό επίπεδο ως προς την διαχείριση τους¹ (Βαΐου Ντίνα, 2007: 9). Στον Ελλαδικό χώρο και κυρίως στην Αττική τα μεταναστευτικά κύματα αυξήθηκαν σημαντικά την δεκαετία του 90² μετά την κατάρρευση σοσιαλιστικών καθεστώτων (π.χ. ΕΣΣΔ, Γιουγκοσλαβία).

Η μετανάστευση πήρε διπλή μορφή, από την μια την νόμιμη είσοδο παλιννοστούντων ομογενών Ποντίων και από την άλλη την παράνομη είσοδο από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων αντίστοιχα (Μαλούτας, 2018: 141, Στρατουδάκη, 2009: 87). Η είσοδος παλιννοστούντων ομογενών στην χώρα παρατηρήθηκε κυρίως το διάστημα μεταξύ 1991-1997, ενώ εμφάνισε μείωση μετά το 1998 και η πλειοψηφία τους επέλεξε να εγκατασταθεί κυρίως στο ελληνικό διαμέρισμα της Μακεδονίας και λιγότεροι στην πρωτεύουσα (Κλαδή-Κοκκίνου, 2008: 85). Από τις χώρες τις Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, πρώτη χώρα προέλευσης

1. Λόγω των κοινών, από χώρες αποστολής σε χώρες υποδοχής μεταναστών/ριών, τις ευκαιρίες για εργασία και την μη ετοιμότητα στη διαχείριση των ροών ερευνητές αναφέρονται, σε ένα «Νοτιοευρωπαϊκό» ή «Μεσογειακό» μοντέλο μετανάστευσης π.χ. (Tastsoglou & Hadjicostandi, 2003)

2. Σύμφωνα με τις απογραφές ο αριθμός των μεταναστών/ριών μετά την αύξηση της δεκαετίας του 90' εμφάνισε μια σταθεροποίηση. Το 1991 κατοικούσαν στην μητροπολιτική Αθήνα 82.000 μετανάστες/ριες, το 2001 368.000 και το 2011 399.000. Στα αντίστοιχα έτη, στον Δήμο Αθηναίων κατοικούσαν 26.000, 147.000 και 151.000 μετανάστες/ριες. (ΕΛΣΤΑΤ, 1991; ΕΛΣΤΑΤ, 2001; ΕΛΣΤΑΤ, 2011)

Εικόνα 3.1, Πλανόδιος πωλητής, Φωτογράφος: Μάκκας Γεώργιος, Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

είναι η Αλβανία με το ποσοστό των μεταναστών/ριών να ξεπερνάει το 50% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού της χώρας ενώ ακολουθεί η Βουλγαρία. Παράλληλα παρατηρούνται και μεταναστευτικές ροές από την Βόρεια Αφρική, την Ασία και την Μέση Ανατολή (Ινστιτούτο Μεταναστευτική Πολιτικής, 2007: 10).

Στις αρχές του 21ου αιώνα, οι αναταραχές σε διάφορες χώρες (κυρίως της Ασίας) θα έχουν ως αποτέλεσμα ακόμη ένα κύμα μεταναστών και μεταναστριών. Πρόκειται για χώρες όπως το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, το Μπαγκλαντές, το ιρακινό και τουρκικό Κουρδιστάν, το Σουδάν, τη Σομαλία κ.α. όπου δημιουργήθηκαν ορισμένες συνθήκες καταναγκαστικής φυγής, από πολέμους, διώξεις και δικτατορικά καθεστώτα (Αράπογλου, et al., 2009). Δεδομένης της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας, που λειτουργεί ως «πύλη-πέρασμα» για τις χώρες της Ασίας και της Βόρειας Αφρικής προς την Δυτική Ευρώπη, σημαντικός αριθμός του μεταναστευτικού πληθυσμού αυτού, είτε περνάει είτε παραμένει στην χώρα. Μελέτες εντοπίζουν πέραν των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, τον ρόλο που λαμβάνουν και οι οικονομικοί παράγοντες όπως για παράδειγμα το άνοιγμα της κινέζικου εμπορίου προς την Ευρώπη (Τσίγκανου, 2010: 13). Οι παραπάνω συνθήκες είναι αυτές που τείνουν να χαρακτηρίζουν την μετανάστευση στην Ελλάδα και συνεπώς στην Αθήνα έως σήμερα, οπου αναλαμβάνει να φιλοξενήσει το μεγαλύτερο όγκο των μεταναστευτικών ροών.

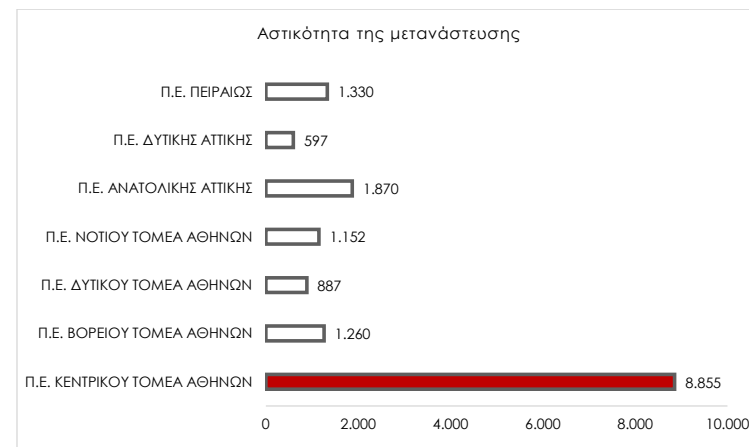
3.2 Σκιαγραφώντας τα χαρακτηριστικά των μεταναστών και μεταναστριών στο κέντρο της Αθήνας.

Κατά την διάρκεια της έρευνας κρίθηκε απαραίτητη η δημιουργία ενός ελάχιστου προφίλ για τον μεταναστευτικό πληθυσμό στο κέντρο της Αθήνας. Αντλώντας δεδομένα από τις απογραφές της ΕΛΣΤΑΤ που εκδόθηκαν το 1991, το 2001, το 2011 και μέσω του προγράμματος Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων θα επιχειρήσουμε να κατανοήσουμε ορισμένα χαρακτηριστικά για τους/τις μετανάστες/ριες στο κέντρο της Αθήνας. Πρόκειται για ποσοτικά δεδομένα που αφορούν την αστικότητα της μετανάστευσης, τον πληθυσμό, τις εθνοτικές ομάδες, το φύλο και το καθεστώς ενοίκησης.

3.2.1. Η Αστικότητα της μετανάστευσης στην Αθήνα

Βάσει των δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ που δημοσιεύτηκαν το 2011, στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία πριν την απογραφή εγκαταστάθηκαν από το εξωτερικό συνολικά 329.556 άτομα, 128.434 με ελληνική υπηκοότητα και 201.122 με ξένη. Όσον αφορά την εγκατάστασή τους στην Αττική, από το γράφημα³, προκύπτει ότι κατά τον τελευταίο χρόνο πριν από την Απογραφή (2011), οι περισσότεροι μετανάστες/ριες που εγκαταστάθηκαν στην Περιφέρεια Αττικής, επέλεξαν την Π.Ε. του κεντρι-

κού τομέα Αθηνών. Βλέπουμε λοιπόν μια τάση συγκέντρωσης προς την κεντρική ενότητα της Περιφέρειας.

Γράφημα 1, Εγκαταστάθηντες από το εξωτερικό κατά την τελευταία πενταετία πριν την απογραφή, κατά τόπο διαμονής κατά την απογραφή 2011 και υπηκοότητα (Ελληνική, ξένη), ιδία επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Στην περιφερειακή ενότητα του κεντρικού τομέα Αθηνών διέμεναν συνολικά (2006-2011) 49.807 μετανάστες/ριες. Συνεχίζοντας την ανάλυση σε επίπεδο Δήμων, από το γράφημα 2 προκύπτει ότι η μεγαλύτερη χωρική συγκέντρωση παρατηρείται στο κέντρο της Αθήνας (στο Δήμο Αθηναίων) με 41.213 άτομα εκ των οποίων τα 33.162 έχουν ξένη υπηκοότητα και τα 8.051 ελληνική. Συνεπώς βλέπουμε πως η τάση προς το κέντρο της περιφέρειας επεκτείνεται και σε επίπεδο Δήμων.

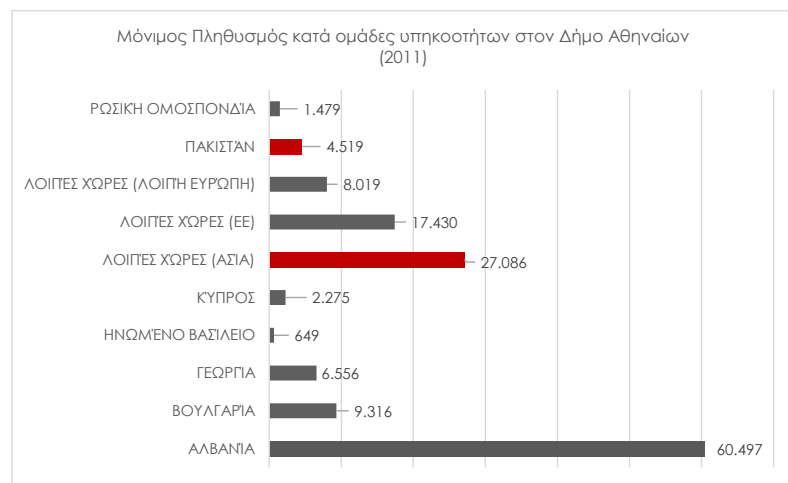
Γράφημα 2, Εγκαταστάθηντες από το εξωτερικό κατά την τελευταία πενταετία πριν την απογραφή, κατά τόπο διαμονής κατά την απογραφή 2011 και υπηκοότητα (Ελληνική, ξένη), ιδία επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

3. Το γράφημα δεν περιλαμβάνει τους εγκατασταθέντες με ελληνική υπηκοότητα.

3.2.2 Γενικό σύνολο και υπηκοότητα μεταναστών/ριών στο κέντρο.

Οι υπηκοότητες που θα μας απασχολήσουν, αυτές που είναι εντονότερες στην περιοχή μελέτης όπως προέκυψε από την έρευνα στο πεδίο είναι των ανθρώπων από το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές και λιγότερο από την Ινδία, τη Νιγηρία και την Κίνα. Προηγούμενως σημειώσαμε την τάση του μεταναστευτικού πληθυσμού να εγκαθίσταται στο κέντρο της Αθήνας. Από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για το κέντρο της πόλης (Δήμο Αθηναίων), παρατηρούμε μια σημαντική αύξηση του αλλοδαπού πληθυσμού από το 1991 μέχρι το 2001, η οποία συνεχίστηκε και από το 2001 μέχρι το 2011 και αφορά κυρίως πολίτες αναπτυσσόμενων χωρών.

Γράφημα 3, Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες υπηκοοτήτων στον Δήμο Αθηναίων, ίδια επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Ταυτόχρονα με αυτήν την αύξηση παρατηρήθηκε σημαντική μείωση του ελληνικού πληθυσμού κατά περίπου 290.000 κατά την διάρκεια των δύο δεκαετιών. Αυτό το κενό, κατά κάποιο τρόπο καλύπτεται από την άφιξη των μεταναστών. Η μείωση αυτή έχει συνδεθεί με την υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης στο κέντρο της πόλης -όπου προκλήθηκε από την έντονη οικοδομική διαδικασία σε περιοχές γύρω του-, χωρίς αντισταθμιστικά μέτρα. Όπως εντοπίζει ο Μαλούτας: *Η υποβάθμιση αυτή οδήγησε στη σταδιακή μετακίνηση των μεσαίων και υψηλών-μεσαίων στρωμάτων του κέντρο της πόλης προς τα προάστια στην προσπάθεια τους να αποφύγουν τις συνέπειες που σωρευτικά επέφεραν στις κεντρικές συνοικίες της πόλης οι δικές τους κυρίως οικοδομικές τους επενδύσεις* (Μαλούτας, 2018: 143).

Υπηκοότητα	1991	2001	2011
Ελληνική	803.551	650.199	512.386
Ανεπτυγμένων οικονομικά χωρών	10.106	17.832	12.569
Λοιπών χωρών	15.767	128.800	138.017
Σύνολο ξένων υπηκόων	25.873	146.632	150.586
Γενικό σύνολο	829.424	796.831	662.972

Πίνακας 1, Υπηκοότητες και οι μεταβολές στους στον δήμο αθηναίων, ίδια επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚΕ, 2015

Παράλληλα για τις εθνοτικές ομάδες που μας απασχολούν εντός της περιοχής μελέτης, βλέπουμε το ποσοστό της μεταβολής του πληθυσμού τους, εντός του Δήμου Αθηναίων. Όλες σημειώνουν αύξηση από το 2000-2010. Η μεταβολή πιθανών να οφείλεται στα δίκτυα «αυτοτροφοδοτούμενης μετανάστευσης», των ήδη εγκατεστημένων κοινοτήτων, τα οποία διευκόλυναν την έλευση ομοεθνών τους (Τόντσεφ, 2007: 16). Αυτή η σημαντική προσθήκη πληθυσμού θα έφερνε μαζί της και την κουλτούρα της, που θα αποτυπωθεί στον χώρο του κέντρου της Αθήνας, όπως και στην περιοχή μελέτης τις επόμενες δεκαετίες. Αντίθετα καταγράφεται μείωση της τάξης του 4% για τους Έλληνες και τις Ελληνίδες.

Υπηκοότητα	2001	2011	Μεταβολή 2001-11%
Ελλάδα	3.533.629	3.391.774	-4,0%
Ινδία	2.846	4.754	67,0%
Κίνα	455	2.071	355,2%
Μπαγκλαντές	4.641	8.633	87,1%
Νιγηρία ⁴	1.719	2.270	32,1%
Πακιστάν	9.645	23.251	141,1%

Πίνακας 2, Μεταβολή των εθνικοτήτων που εντοπίζονται στην περιοχή από το 2001 έως το 2011, ίδια επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚΕ, 2015

Ειδικότερα η περιοχή μελέτης εγγράφεται σε δύο πολύγωνα ΜΟΧΑΠ. Από την ανάλυση τους φαίνεται η μεγάλη χωρική συγκέντρωση του αλλοδαπού πληθυσμού στα πολύγωνα της περιοχής μελέτης με τα ποσοστά να φτάνουν το 88,07% στο ένα και 43,58% στο άλλο. Η μειωμένη τιμή του 43,58% προκύπτει επειδή στο πολύγωνο ΜΟΧΑΠ εγγράφεται και η περιοχή του Ψυρρή όπου η παρουσία του αλλοδαπού πληθυσμού είναι αρκετά μικρότερη. Ταυτόχρονα είναι φανερή η αύξηση του πληθυσμού από το 2001 έως το 2011. Το κέντρο της Αθήνας και ιδιαιτέρως η περιοχή

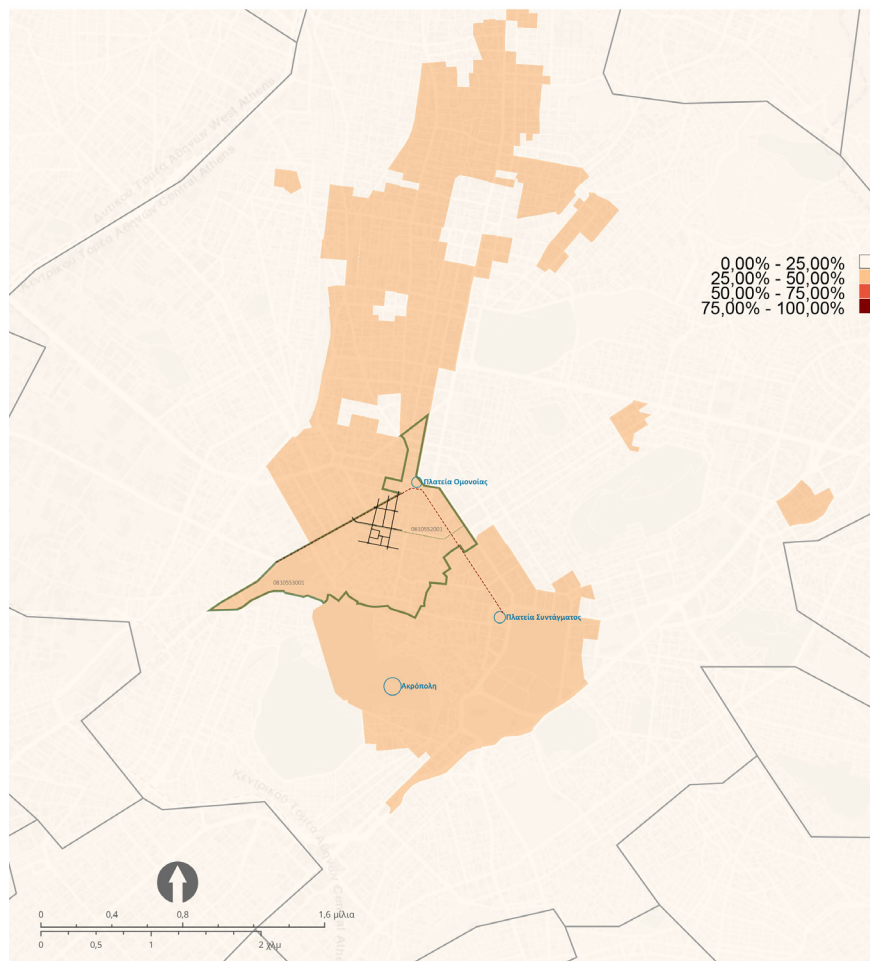
4. Η αναφορά στην Νιγηριανή υπηκοότητα, δεν αποτελεί μια από τις ομάδες που συναντήσαμε στην περιοχή μελέτης κατά την διάρκεια της έρευνας. Ωστόσο η παρουσία τους στην περιοχή ήταν αισθητή περίπου το διάστημα από το 2000-2010, και θα αναζητηθούν οι πιθανοί λόγοι που «εκδιώχθηκαν» παρακάτω.

Χαρτογραφικό Πανόραμα
Απογραφικών Δεδομένων 1991-2011

Επίπεδο χωρικής διαίρεσης:	Πόλη (Μονάδες Χωρικής Ανάλυσης)
Έτος απογραφής:	2001
Θεματική ενότητα:	Πληθυσμός
Κατηγορία:	Υψηκότητα (Επίπεδο 1)
Μεταβλητή:	Αλλοδαποί(Ποσοστό)

[illegible]

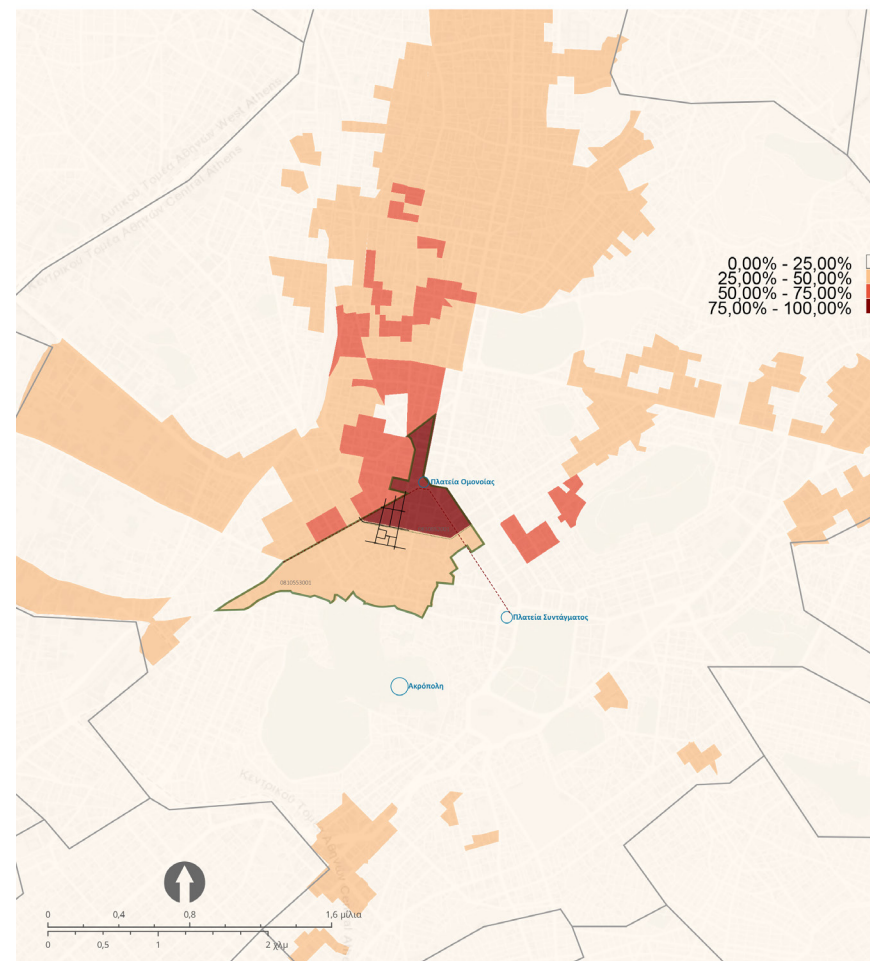
Χάρτης 2, Ποσοστά αλλοδαπού πληθυσμού σε επίπεδο ΜΟΧΑΠ στον δήμο Αθηναίων 2001, πηγή δεδομένων: ΕΚΚΕ - ΕΛΣΤΑΤ 2015, ιδία επεξεργασία

Χαρτογραφικό Πανόραμα
Απογραφικών Δεδομένων 1991-2011

Επίπεδο χωρικής διαίρεσης: Πόλη (Μονάδες Χωρικής Ανάλυσης)
Έτος απογραφής: 2011
Θεματική ενότητα: Πληθυσμός
Κατηγορία: Υψηλότητα (επίπεδο ανάπτυξης) (Επίπεδο 1)
Μεταβλητή: Αλλοδαποί(Ποσοστό)

Μονάδα μέτρησης: Ποσοστό επόχων στο σύνολο της διοικητικής ενότητας
Μέθοδος ταξινόμησης: Ίσα διαστήματα (equal intervals)

Ημερομηνία εκτύπωσης: 6/09/2021, Πληθύν: <http://ipanorama.statistics.gr/> Copyright © ιφρονομίες 2013-2015 Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Χαρτογραφικό υπόβαθρο: Esri, HERE, Garmin, © OpenStreetMap contributors, and the GIS user community

η περιφέρεια του **Ελλάδας**

Αυτή η συλλογή πληροφοριών της Ελλάδας ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Γενική και Ειδική Τεχνική Προστασία: Αδελφοί ΕΤΕΑ.
Αυτό είναι μέρος της Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα (ERDF) και της Ε.Π. Αγροτική Ανάπτυξη (ERDF).

Χάρτης 3, Ποσοστά αλλοδαπού πληθυσμού σε επίπεδο ΜΟΧΑΠ στον δήμο Αθηναίων 2011, πηγή δεδομένων: ΕΚΚΕ - ΕΛΣΤΑΤ 2015, ιδία επεξεργασία

Πίνακας 3, Ποσοστό συγκέντρωσης αλλοδαπού πληθυσμού σε επίπεδο ΜΟΧΑΠ στα πολύγωνα που εγγράφονται στην περιοχή μελέτης, ίδια επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚ-ΚΕ, 2015

Κωδικός ΕΛΣΤΑΤ	2001	2011
0810553001	49,27%	43,58%
0610552001	43,58%	88,07%

3.2.3. Καθεστώς ενοίκησης και διαθέσιμος χώρος κατοικίας ανά εθνοτική ομάδα στη Μητροπολιτική Αθήνα.

Μελετώντας τα δεδομένα για το καθεστώς ενοίκησης και τον διαθέσιμο χώρο ανά εθνοτική ομάδα, αποκτούμε ορισμένες πληροφορίες για τον τρόπο κατοίκησης των μεταναστών/ριών μέχρι το 2011. Για τους ανθρώπους με υψηλότητα από το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν εμφανίζουν ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά ιδιοκατοίκησης με 7,7% και 5,7% αντίστοιχα. Ταυτόχρονα στην σχέση τ.μ. κατοικίας/κεφαλής βλέπουμε εξίσου, ιδιαίτερα χαμηλές τιμές με 15,7τ.μ. και 16.6τ.μ. αντίστοιχα. Αυτές οι τιμές ενδέχεται να μειωθούν και άλλο εφόσον συμπεριληφθούν και οι κάτοικοι που δεν έχουν τα απαραίτητα έγγραφα για διαμονή και συνεπώς δεν συμπεριλαμβάνονται στην απογραφή.

Οι παραπάνω τιμές δεν αναφέρονται στην περιοχή μελέτης άλλα στο ηπειρωτικό τμήμα της Αττικής και τη Σαλαμίνα. Ωστόσο μπορούμε να φτάσουμε κοντά σε ένα σχεδόν ασφαλές συμπέρασμα δεδομένου ότι αυτές οι εθνοτικές ομάδες εντοπίζουν μεγάλη χωρική συγκέντρωση στην περιοχή μελέτης. Οι χαμηλές τιμές που καταγράφηκαν στην σχέση τ.μ./κεφαλής, σε συνάρτηση με την πυκνοκατοίκηση των ομάδων, όπως παρατηρήθηκε στο πεδίο, οδηγούν σε ένα τρόπο συν-κατοίκησης και συν-βίωσης ο οποίος θα μελετηθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Πίνακας 4, Καθεστώς ενοίκησης, ίδια επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚ-ΚΕ, 2015

Υψηλότητα	Ιδιοκάτοικοι %	Ενοικιαστές%	Τ.μ. κατοικίας/κεφαλής (μ.ο.)	% κατοίκων σε <20τ.μ./κεφαλής
Μπαγκλαντές	7,7	90	15,7	82,1
Πακιστάν	5,7	77,5	16,6	78,1
Ινδία	11,1	66,8	18,8	72,2
Αίγυπτος	13	78,5	20,6	65,8
Κίνα	15,5	82,7	22,3	55,5

3.2.4 Το φύλο της μετανάστευσης στην περιοχή μελέτης

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι μειονότητες που μας απασχολούν κυρίως στην περιοχή μελέτης είναι αυτές των ανθρώπων με καταγωγή από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, καθώς είναι πιο ισχυρή η παρουσία τους τόσο σε επίπεδο επιχειρηματικής δραστηριότητας όσο και σε επίπεδο παρουσίας στον δημόσιο χώρο. Κατά την διάρκεια της έρευνας στο πεδίο, η έντονη συγκέντρωση των μειονοτήτων αυτών «στους δρόμους» χαρακτηριζόταν από μια ομοιογένεια που αφορά το φύλο. Η παρουσία των γυναικών ήταν ελάχιστη (σχεδόν απουσίαζε) στο συγκεντρωμένο πλήθος ενώ υπερτερούσε το ανδρικό φύλο. Έχουμε δηλαδή μια «ανδροκρατούμενη μετανάστευση» κάτι που διαφαίνεται και από τα στοιχεία της απογραφής.

Πίνακας 5, Το φύλλο της μετανάστευσης, ίδια επεξεργασία, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚ-ΚΕ, 2015

Υψηλότητα	Γυναίκες (%)	Μέσος όρος ηλικίας
Πακιστάν	4,7	32
Μπαγκλαντές	8,3	31,5
Ινδία	21,6	31,8
Κίνα	44,7	31,5

Η Δημητριάδη (2012) θα εντοπίσει τέσσερις λόγους που συνιστούν στο παραπάνω φαινόμενο για τους ανθρώπους με καταγωγή από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές. Ο πρώτος έχει να κάνει με τη μικρή διάρκεια παραμονής τους στην χώρα. Αυτό συνεπάγεται με την μη απόκτηση ικανού οικονομικού επιπέδου που να επιτρέπει την έλευση συζύγων και παιδιών. Ο δεύτερος εντοπίζεται στα αίτια της ίδιας

Εικόνα 3.2, Συγκέντρωση μεταναστών έξω από τα καταστήματα την περίοδο του 2003, Vyzoviti Sophia, Πηγή: Emerging Immigrant Clusters in Downtown Athens

της μετανάστευσης, καθώς τείνουν να χαρακτηρίζονται ως οικονομικοί μετανάστες (και όχι ως πρόσφυγες που αιτούνται άσυλο). Η δημιουργία δικτύων, όπως η επαφή των νεοαφιχθέντων με τους ήδη εγκατεστημένους για βοήθεια στην εύρεση εργασίας κ.α., έχοντας ξεκινήσει ως «ανδρική υπόθεση», φαίνεται να αυτοσυντηρείται και να διατηρεί τα ίδια χαρακτηριστικά. Ο τρίτος λόγος αφορά την κουλτούρα. Για τους Μπαγκλαντεσιανούς η μετανάστευση προς την Δύση, όπως επισημαίνει η Gardner (1993) έχει «μια δυναμική έλξης που αποκτά μυθικά χαρακτηριστικά», ενώ ταυτόχρονα δηλώνει «ανεξαρτησία από τον τόπο προέλευσης» αλλά και «άσκηση εξουσίας» (Gardner, 1993). Για τους Πακιστανούς «η μετανάστευση των ανδρών αποτελεί ένα ιδιότυπο έθιμο ενηλικίωσης αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί ένα ουσιαστικό αυτόνομο κοινωνικό τόπο που ξεπερνά εθνικά σύνορα [...]». Ο τελευταίος λόγος έχει να κάνει με τον πολιτικό παράγοντα. Τόσο το Πακιστάν όσο και το Μπαγκλαντές, ακολουθούν πολιτικές οι οποίες περιορίζουν-αποτρέπουν την γυναικεία μετανάστευση έχοντας επιβάλει έως πρόσφατα ένα είδος εμπάργκο αφού την επέτρεπαν υπό προϋποθέσεις και έχοντας θέσει ηλικιακό όριο (Δημητριάδη, 2012: 211-214).

3.3 Μια νησίδα μεταναστών/ριών στο κέντρο της Αθήνας;

Μετά την μετατροπή της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και μεταναστριών, το μεγαλύτερο κομμάτι του μεταναστευτικού πληθυσμού εγκαταστάθηκε στο Γεράνι και στην ευρύτερη περιοχή της Ομόνοιας. Την δεκαετία του 90' οι πρώτοι/ες Αλβανοί μετανάστες και μετανάστριες κατέφθασαν στην περιοχή. Θα κατοικήσουν εκεί αφού πρόκειται για ένα κεντρικό σημείο της πόλης, με προστά ενοίκια και διαθέσιμους χώρους για κατοίκηση. Τα επόμενα χρόνια θα έρθουν να προστεθούν και μετανάστες διαφορετικών εθνικοτήτων (Αράπογλου, et al., 2009). Κυρίως από χώρες της Ασίας και της Αφρικής όπως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, τη Νιγηρία κ.α.

Όπως προκύπτει από τους χάρτες 2 και 3 της περιοχής σε επίπεδο ΜΟΧΑΠ, συναντάμε το μεγαλύτερο ποσοστό σε ολόκληρη την Αττική, όσον αφορά την συγκέντρωση των μεταναστών/ριων. Το παραπάνω επιβεβαιώθηκε και από την έρευνα στο πεδίο, με το αλλοδαπό στοιχείο να επικρατεί, τόσο σε επίπεδο επιχειρήσεων -σε επίπεδα ισογείων τουλάχιστον- όσο και στον δημόσιο χώρο. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η περιοχή τις τελευταίες δεκαετίες παραμένει η ίδια, χαρακτηρισμένη από πολυπολιτισμικότητα και «κάτοικους» με κοινά χαρακτηριστικά, όμοιες θρησκευτικές και πολιτισμικές αντιλήψεις. Αυτή η συνθήκη μας επιτρέπει να αντιληφθούμε το πεδίο μελέτης (με την ευρύτερη περιοχή) ως μια νησίδα μεταναστών και μεταναστριών στο κέντρο της Αθήνας.

3.4. Κινητικότητα

Η περιοχή μελέτης, συχνά αναφέρεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ως «γκέτο» ή «γκέτο μεταναστών⁵». Κατ' αυτόν τον τρόπο, λαμβάνεται υπόψιν ως ένα ενιαίο σύνολο με εγκληματική δραστηριότητα, που κατοικούν και δραστηριοποιούνται μετανάστες και μετανάστριες, οι οποίοι θεωρούνται ως ένα «ενοχλητικά ακαθόριστο μείγμα εθνοτήτων» είτε γενικά ως Μουσουλμάνοι (Αράπογλου, et al., 2009).

Σε δημοσίευμα της εφημερίδας *Athens Voice* το 2006, με τίτλο *Black Athens* γίνεται αναφορά στις τις Αφρικανικές κοινότητες. Μεταξύ άλλων εντοπίζεται κοινότητα Νιγηριανών στο κέντρο της Αθήνας και ειδικότερα στην περιοχή μελέτης. Όπως φαίνεται Νιγηριανές εκδιδόμενες εγκαταστάθηκαν στο σημείο το 2003 εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων (Γιαννάρου, 2009). Στο άρθρο περιγράφεται η κοινότητα των ανθρώπων με καταγωγή από τη Νιγηρία, όπως περίπου λειτουργούν οι κοινότητες στην περιοχή σήμερα. Αναπτύσσουν δίκτυα, επιχειρηματική δραστηριότητα με εστιατόρια και άλλα καταστήματα, δημιουργούν θρησκευτικούς χώρους και εμφανίζουν ιδιαίτερη χωρική συγκέντρωση συγκεκριμένα στην οδό Γερανίου και τη Σοφοκλέους. Όπως αναφέρεται:

Στην οδό Γερανίου, στην Αναξαγόρα, στη Μενάνδρου και μέχρι την Ευριπίδου, συναντώ αρκετούς Αφρικανούς, κυρίως Νιγηριανούς, κι έχω την αίσθηση ότι βρίσκομαι σε ένα είδους γκέτο στην καρδιά της Αθήνας. Εδώ έχουν στήσει μικρομάγαζα, καφενεία, εστιατόρια, σούπερ μάρκετ, γκισέ συναλλάγματος, τηλεφωνικά κέντρα διεθνών κλήσεων. Στα τριγύρω δρομάκια τους βλέπω να συζητάνε σε πηγαδάκια, να περιφέρονται, να κάθονται σε καρέκλες πάνω στα πεζοδρόμια.

Η περιγραφή, συμβαδίζει απόλυτα με αυτό που αντικρίσαμε και εμείς κατά την διάρκεια της έρευνας στο πεδίο, με την μόνη διαφορά να εντοπίζεται στην υπηκοότητα. Συνεχίζει λέγοντας:

Εδώ περνούν τις μέρες και τις νύχτες τους, μέσα σε διαμερίσματα όπου μέχρι και σαράντα ένοικοι καταβάλλουν ο καθένας ένα ευρώ ημερησίως για τον ύπνο και πενήντα έξτρα σεντς για να χρησιμοποιήσουν το μπάνιο (...) Οι πεντηκοστιανοί Αφρικανοί διαθέτουν στο κέντρο της Αθήνας (Ευριπίδου, Μενάνδρου, Σοφοκλέους) γύρω στις 10 τέτοιες οροφο-αίθουσες και κάθε Κυριακή από τις 10:30 ως τις 3 το μεσημέρι, συμμετέχουν ολόψυχα στη λειτουργία, τα κηρύγματα, τις εξομολογήσεις, τα γκόσπελ και τους χορούς. Μια Κυριακή επισκέφτηκα την Εκκλησία της Πεντηκοστής, στην οδό Μενάνδρου 51. Η αίθουσα ήταν κατάμεστη, οι φορεσιές τους ιδιαίτερα φροντισμένες, η ποικιλία από κοτσιδάκια και ράστα ατελείωτη. Λευκά κοστούμια με κάτασπρα βερνικωμένα παπούτσια, σκούρα κοστούμια με λουστρίνια, χρυσές καδένες, μακριές πουκαμίσες σετ με φαρδιές παντελόνες (Μίγδου, 2006).

Η παρουσία των ανθρώπων από τη Νιγηρία στην περιοχή μελέτης ως κοινότητα θα εντοπιστεί ακόμα σε μια σειρά άρθρων στον Τύπο. Άλλη μια ενδεικτική περίπτωση είναι το άρθρο στο Αθηνόραμα όπου ξεκινάει λέγοντας: «Δύο «Αφρικές» φωλιάζουν

5. Βλ. 1^ο Κεφάλαιο

στην πόλη. Η μία είναι η «σκληρή» νιγηριανή κοινότητα της οδού Γερανίου και της Σοφοκλέους[...]»⁶. Σε άλλα, βλέπουμε να υπάρχει σύνδεση μελών της κοινότητας με παράνομες δραστηριότητες⁷.

Εικόνα 3.3, Η παρουσία Νιγηριανών στην οδό Αναξαγόρα, 2012, Φωτογράφος: Ανώνυμο

6. http://traveladvisorg.blogspot.com/2000/10/blog-post_30.html

7. <https://www.tanea.gr/2008/09/01/greece/abato-to-gketo-tis-geraniou/>

Οι δραστηριότητες αυτές περιείχαν και το παρεμπόριο, πουλώντας προϊόντα που προμηθευόντουσαν από τις παράνομες (κινέζικες) αποθήκες της περιοχής. Όπως περιγράφει η Θεοδώρου συνέντευξη: Όταν βλέπεις φορτηγά της COSCO να ξεφορτώνουν μέρα μεσημέρι, δεν μιλάμε πια για μικρής κλίμακας παρεμπόριο χωρίς νόμιμα έγγραφα και διμερείς συμβάσεις. Οι Νιγηριανοί που πουλούν τα CD και τις τσάντες, παίζοντας όλη μέρα κυνηγητό με την Αστυνομία, αγοράζουν από τους Κινέζους, δεν είναι τα βαποράκια τους (Θεοδώρου, 2013). Μετά από αστυνομικές επιχειρήσεις όπου επέβαλαν πρόστιμα στις προαναφερθείσες αποθήκες, η συνεργασία τους έληξε. Με έντονη επιφύλαξη θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή ήταν η συνθήκη κάτω από την οποία «εκδιώχθηκε» κατά κάποιο τρόπο η κοινότητα από την περιοχή.

Η περίπτωση των Νιγηριανών, όσον αφορά το αποτύπωμά τους στον χώρο της περιοχής μελέτης, εμφανίζει κοινά με τις πρακτικές που ακολουθούν οι άνθρωποι που κατοικούν σήμερα. Βλέπουμε λοιπόν ότι στο σύνολο του «γκέτο», παρά τα όποια κοινά, δεν διαθέτει ούτε εθνική ομοιομορφία ούτε υπάρχει μια συνθήκη σταθερότητας. Αντιθέτως αυτό που το χαρακτηρίζει είναι η πολυπολιτισμικότητα, και η κινητικότητα, όσον αφορά την χωρική επέκταση των κοινοτήτων. Τέτοια παραδείγματα είναι, η «εκδίωξη» της Νιγηριανής κοινότητας από την οδό Γερανίου την οποία «κατέκτησε» η κοινότητα των Μπαγκλαντεσιανών (που μέχρι τότε εντοπιζόνταν κατά κανόνα πέριξ της πλατείας Θεάτρου), αλλά και η προσπάθεια επέκτασης της «Αθηναϊκής Chinatown» προς την οδό Μενάνδρου και την ευρύτερη περιοχή Γερανίου, είτε με επιχειρήσεις (φαίνεσθαι) είτε με αποθήκες στους ορόφους (συμβαίνειν).

4. «ΔΙΑΣΤΡΩΜΑΤΩΣΗ» ΤΟ «ΚΡΥΜΜΕΝΟ»

Εισαγωγή κεφαλαίου

Αν και σκοπός της έρευνας δεν είναι η αναλυτική παρουσίαση των χρήσεων γης της περιοχής, η καταγραφή, η χαρτογράφηση και η ανάλυσή τους κρίθηκε απαραίτητη. Αυτό διότι βάσει των χρήσεων προκύπτουν συμπεράσματα σχετικά με τις καθημερινές ανάγκες και συνθήκες των μεταναστών, την οργάνωσή τους εντός των πολυκατοικιών, τον τρόπο που κινούνται στον δημόσιο χώρο αλλά και την νοηματοδότηση που λαμβάνει. Έτσι κατά τη διάρκεια της έρευνας στο πεδίο, επιχειρήσαμε να συλλέξουμε μεταξύ άλλων τις χρήσεις των ισογείων και των ορόφων. Τα δεδομένα σημειώθηκαν επί τόπου σε φύλλο εργασίας και μετέπειτα μεταφέρθηκαν σε ψηφιακή μορφή.

Σε αρκετές περιπτώσεις που ως επί το πλείστον αφορούν υπόγεια και ορόφους, η καταγραφή ήταν αρκετά δύσκολη καθώς η πρόσβαση -έστω και οπτική- ήταν περιορισμένη ή μηδενική. Συναντήσαμε κλειστές πόρτες σε εισόδους πολυκατοικιών, ανοίγματα με κλειστά παραθυρόφυλλα ή καλυμμένα με διάφορα υλικά, άγνοια ή αποφυγή σε ερωτήσεις. Αυτή η συνθήκη μας ενίσχυσε το ενδιαφέρον για την έννοια του «κρυμμένου» με την οποία ήρθαμε αντιμέτωποι αλλά και που έχει αποτυπωθεί ανά διαστήματα στον Τύπο, σχετικά με τις μορφές που λαμβάνει η κατοίκηση, τις οικονομικές δραστηριότητες αλλά και τους χώρους λατρείας. Με την έννοια του «κρυμμένου» αναφερόμαστε σε χώρους όπου οι χρήσεις που τους αποδίδονται είτε από επιλογή είτε ως αναγκαία συνθήκη δεν είναι ορατές σε δημόσια θέα. Έτσι, με περαιτέρω έρευνα στο πεδίο και με την συμβολή των συνεντεύξεων από κατοίκους και εργαζόμενους/ες της περιοχής καταφέραμε να εντοπίσουμε, να χαρτογραφήσουμε αλλά και να «κατανοήσουμε» έναν αριθμό τέτοιων χώρων.

4.1 Οι χρήσεις γης στο πεδίο

Όπως αναφέρθηκε στο 2^ο κεφάλαιο μετά από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η περιοχή φιλοξενούσε ήδη πληθώρα εμπορικών καταστημάτων, βιοτεχνίες, υπηρεσίες, γραφεία, καφέ και άλλα (Θεοδώρου, 2013: 309). Ορισμένες από αυτές τις χρήσεις αντανakλώνται ακόμη και σήμερα, αν και σε ελάχιστο βαθμό μετά τις αποφάσεις των ιδιοκτητών να τερματίσουν ή να μεταφέρουν τις επιχειρήσεις τους σε άλλες περιοχές. Οι περισσότερες έχουν μετατραπεί σε καταστήματα που λειτουργούν οι μετανάστες/στριες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκμετάλλευση του κάθε χώρου στο κτιριακό απόθε-

μα της περιοχής, από τα υπόγεια έως και τις ταράτσες. Σύμφωνα με εργαζόμενο στην οδό Σοφοκλέους, σε ερώτηση σχετικά με άδεια κτίρια –ή τμήματα αυτών– η απάντηση ήταν η εξής: Όχι, δεν είναι εγκαταλελειμμένοι. Τώρα στους ορόφους δεν μπορείς να βρεις τίποτα. Είναι όλα ενοικιασμένα. Πλέον δεν βρίσκεις να ενοικιάσεις ούτε αποθήκες. Δεν υπάρχει ούτε ένα άδειο. Εδώ δεν θα βρεις πια άδειο. Τους ορόφους τους χρησιμοποιούν περισσότερο για αποθήκες και για σπίτια [...] Δεν υπάρχει άδειο, ξέχασέ το (Συν.2). Αντίστοιχη ήταν και η απάντηση που λάβαμε από εργαζόμενο στην οδό Γερανίου: Όχι, αυτό το πράγμα δεν μπορεί να γίνει εδώ. Εδώ είναι χρυσωρυχείο. Εδώ εκμεταλλεύονται τα πάντα, ακόμα και τα υπόγεια είναι γεμάτα (Συν.1). Τα παραπάνω αφηγήματα περιέχουν την υπερβολή, θέλοντας να δώσουν την γενική εικόνα που επικρατεί. Κατόπιν έρευνας πεδίου εντοπίστηκαν άδεια κτίρια. Αν συνηυπολογίσουμε ότι η περιοχή μελέτης βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας ελάχιστα μέτρα από την πλατεία της Ομόνοιας, είναι πυκνοκατοικημένη με πολυώροφα κτίρια - τα περισσότερα έχουν εννέα ορόφους- και όπως είδαμε παραπάνω με σχεδόν πλήρη εκμετάλλευση του κτιριακού αποθέματος, συμπεραίνουμε ότι πρόκειται για μια περιοχή με έντονη κινητικότητα. Κινητικότητα που αφορά τους ανθρώπους, αφενός όσους κατοικούν και αφετέρου όσους εργάζονται η απλά επισκέπτονται την περιοχή άλλα και οικονομική κινητικότητα. Ταυτόχρονα όμως μας κάνει να υποψιαζόμαστε την ανεπάρκεια των οικιστικών αποθεμάτων, για την κάλυψη βασικών αναγκών.

4.1.2 Οι χρήσεις των ισογείων

Στην πρώτη επαφή με την περιοχή, από τις χρήσεις που συναντά κανείς ξεχωρίζουν αυτές που παρέχουν προϊόντα και υπηρεσίες απαραίτητα για την καθημερι-

νότητα των μεταναστών/ριών. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται (Ασιατικά κυρίως) μίνι/σούπερ μάρκετ με μανάβικα τα οποία προμηθεύουν αγαθά, «ντόπια» για τους «ξένους». Ακόμη έθνικ εστιατόρια (στις όψεις τους συχνά, διακρίνουμε την επιγραφή «Halal Foods» πράγμα που σημαίνει ότι τα φαγητά που σερβίρονται είναι παρασκευασμένα σύμφωνα με τις επιταγές του ισλαμικού νόμου), ταχυφαγεία και ζαχαροπλαστεία που καλύπτουν σχεδόν όλες τις εθνοτικές ομάδες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, κρεοπωλεία και κομμωτήρια. Καταστήματα με ηλεκτρονικές συσκευές και κινητά τηλέφωνα, στα οποία δίνεται η δυνατότητα τηλεφωνικής κλήσης στο εξωτερικό. Επίσης υπάρχουν ταξιδιωτικά πρακτορεία, γραφεία για την μεταφορά χρηματικών ποσών, καταστήματα ένδυσης και υποδήσης και άλλων διαφόρων ειδών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι τα καταστήματα στο σύνολό τους, φέρουν στην επιγραφή τους και την προέλευσή τους, τονίζοντας έτσι μαζί με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που παρέχουν και την ταυτότητά τους. Στις όψεις έχουν χαραχτεί τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους με διάφορους χρωματισμούς, σχέδια κ.α. (Βαΐου, 2007: 63). Εκτός από την οδό Γερανίου όπου παρατηρείται μια συσσωρευση χρήσεων που λειτουργούν σχεδόν αποκλειστικά από Μπαγκλαντεσιανούς, στους υπόλοιπους δρόμους οι ταυτότητες είναι «ανακατεμένες».

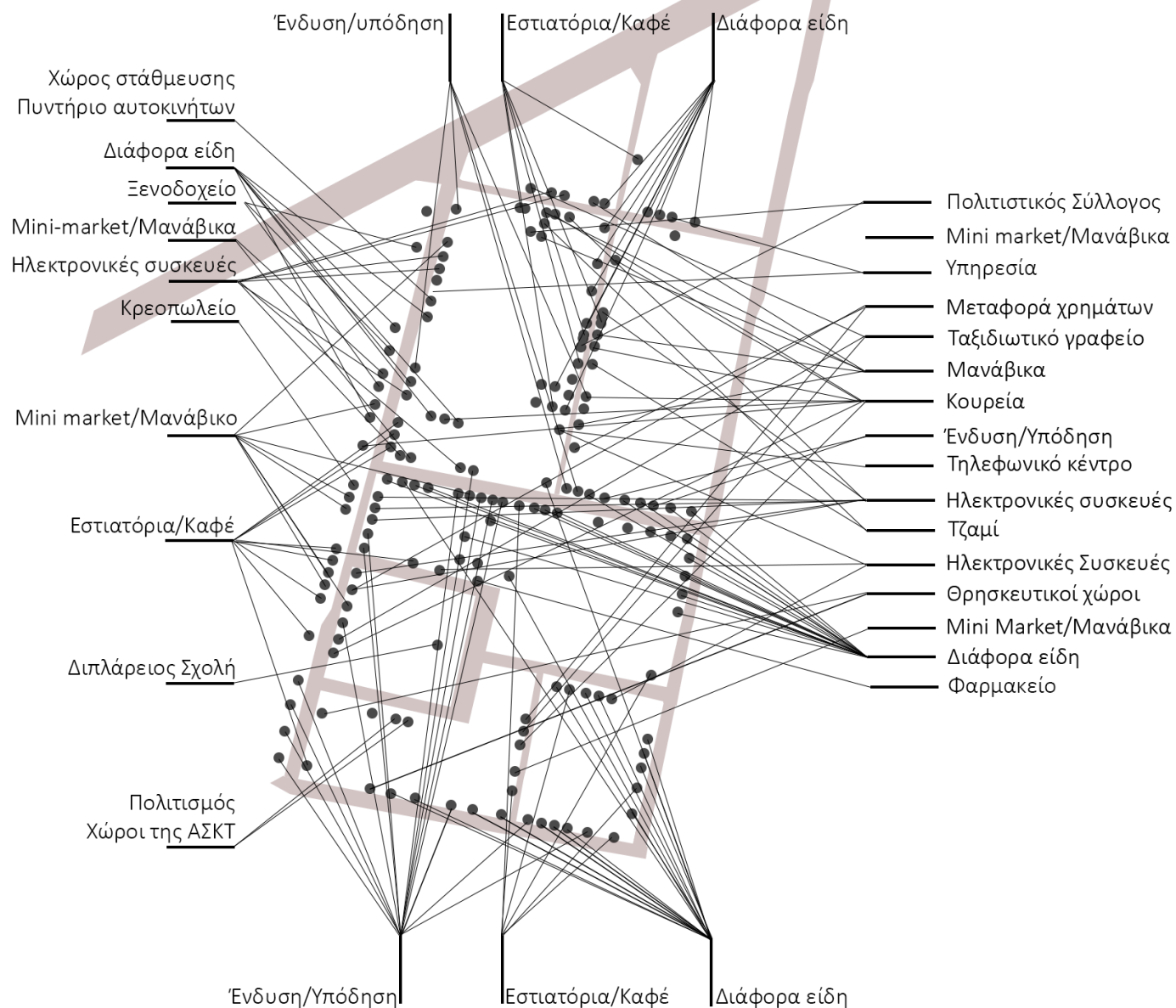
Ένα ιδιαίτερο γνώρισμα της περιοχής είναι ότι η εμπορική διαδικασία δεν περιορίζεται εντός των καταστημάτων. Οι πάγκοι με τα προϊόντα επεκτείνονται και στα πεζοδρόμια, και δίνεται η αίσθηση μιας υπαίθριας αγοράς. [...]τα καταστήματα της περιοχής του Γερανίου αποτελούν πόλο έλξης για μετανάστες αντίστοιχων εθνικοτήτων οι οποίοι τα μετατρέπουν σε «στέκια» τους, συναθροισμένοι σχεδόν καθημερινά

Εικόνα 4.2, Στοιό στην Μενάνδρου και Σοφοκλέους με εμπορικές χρήσεις, 2020, Πηγή: Ελιτόπια έρευνα, Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 4.3, Κατάστημα στην περιοχή μελέτης, Φωτογράφος: Μάκκας Γιώργος, Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Χάρτης 4, Χρήσεις γης ισογείων όπως προέκυψαν από την καταγραφή στην έρευνα πεδίου, Ιδία επεξεργασία

και καθ' όλες τις ώρες της ημέρας έξω από αυτά, με σκοπό την κοινωνικοποίηση (Παπατζανή, 2015).

Παράλληλα με τα καταστήματα των μεταναστών υπάρχουν και αυτά με Έλληνες ιδιοκτήτες. Αυτά συνήθως δραστηριοποιούνται από παλαιότερα στην περιοχή. Όπως αναφέρει ιδιοκτήτης επιχείρησης στην οδό Γερανίου: «Η επιχείρηση εδώ ήταν του πατέρα μου. Είμαι εδώ από το 1959» (Συν.3). Συναντάμε κυρίως καταστήματα χονδρικού και λιανικού εμπορείου, εστιατόρια και κάποια ξενοδοχεία. Στα ξενοδοχεία συχνά διαμένουν μετανάστες/ριες με φθινό αντίτιμο, ωστόσο βρουν κάποιο πιο μόνιμο κατάλυμα. Συγχρόνως λειτουργεί και ένας αξιόλογος αριθμός υπερτοπικών χρήσεων. Οι πιο χαρακτηριστικές είναι η Α' ΔΟΥ Αθηνών που στεγάζεται σε πολώροφο κτίριο στην οδό Αναξαγόρα (6-8) και η Διπλάρειος Σχολή στην Πλατεία Θεάτρου η οποία δέχεται καθημερινά φοιτητές και φοιτήτριες. Τέλος στην οδό Αναξαγόρα βρίσκεται και το κτίριο των εκδόσεων *Ρομάντσο - Βεντέτα - Πάνθεον* που πλέον έχει μετατραπεί σε πολιτιστικό κέντρο και προσελκύει αρκετό κόσμο.

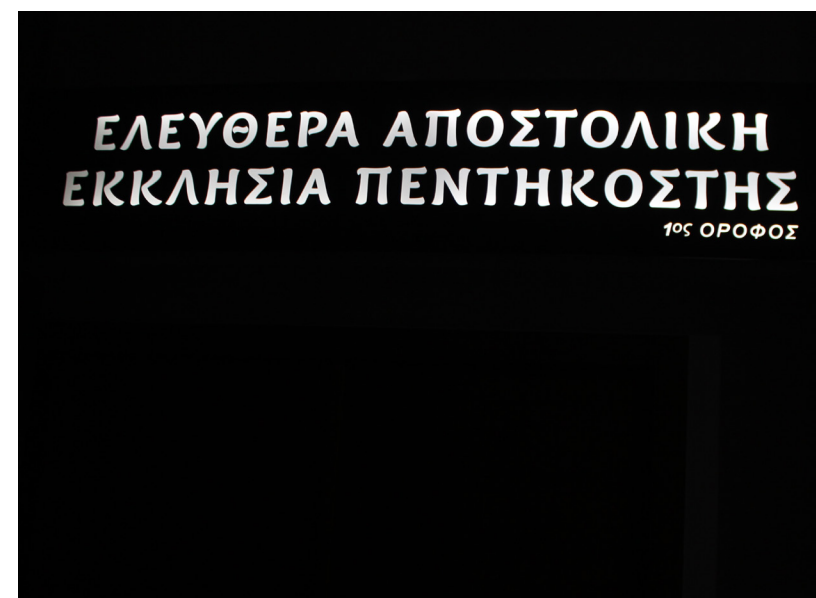
Χάρτης 5, Καταστήματα ισογείων ανά εθνικότητα όπως προέκυψαν από την καταγραφή στην έρευνα πεδίου, Ιδία επεξεργασία

4.1.3 Οι χρήσεις των ορόφων

Οι χρήσεις των ορόφων, στην πλειονότητα τους δεν φέρουν κάποιο στοιχείο προέλευσης σε αντίθεση με τις χρήσεις των ισογείων όπου δηλώνουν σε δημόσια θέα την εθνотική ομάδα τους πάνω στις βιτρίνες ή στις επιγραφές τους. Οι βασικές χρήσεις που εντοπίζονται είναι αυτές των υπηρεσιών, όπου χαρακτηριστικά, βρίσκουμε κτίριο του Υπουργείου Ανάπτυξης και Τροφίμων αλλά και της Περιφέρειας Αττικής στην οδό Μενάνδρου 22, και της Α' ΔΟΥ Αττικής (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω). Επιπλέον εντοπίζουμε κατοίκηση, η οποία συμβαίνει συνήθως στους ανώτερους ορόφους των πολυκατοικιών, γραφεία, ορισμένες βιοτεχνίες και αποθηκευτικούς χώρους. Τέλος δραστηριοποιούνται αρκετές Μ.Κ.Ο. που ευαισθητοποιούνται σε θέματα γύρω από την μετανάστευση, παρέχοντας χρήσιμες πληροφορίες σε μετανάστες/ριες αλλά και πολιτιστικοί σύλλογοι.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρουσία χώρων λατρείας στους ορόφους. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το κτίριο στον αριθμό 14 της οδού Μενάνδρου, όπου λειτουργούν δύο χώροι λατρείας. Η Ελευθέρα Αποστολική Εκκλησία Πεντηκοστής (Προτεσταντική, ισόγειο μέχρι 2ο όροφο) και ένας Ευκτήριος Οίκος Πεντηκοστής (7ος όροφος). Η δεύτερη είναι Γκανέζικης και Νιγηριανής ιδιοκτησίας, και κατά την διάρκεια των λειτουργιών κανείς μπορεί να ακούσει gospel. Εντύπωση όμως προκαλεί το γεγονός ότι οι χώροι λατρείας που αναφέρθηκαν, δεν απευθύνονται σε μουσουλμάνους οι οποίοι επικρατούν ποσοτικά στην περιοχή, αλλά σε Έλληνες και Αφρικανούς αντίστοιχα.

Εικόνα 4.4, Χώρος λατρείας, 2020, Πηγή: Επιτόπια έρευνα, Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 4.5, Ευκτήριος οίκος σε όροφο στην οδό Μενάνδρου , Φωτογράφος: Μάκκας Γιώργος, Πηγή: Προσωπικό αρχείο

4.2 Οι «κρυμμένες» Χρήσεις

Η καταγραφή των παραπάνω χρήσεων για τους ορόφους, αφορούσε όσες ήταν διακριτές. Σημειώθηκαν οι χώροι που έφεραν κάποια σχετική με τη χρήση επιγραφή, που γίνονταν αντιληπτοί εξ' όψεως, αλλά και οι χρήσεις όπως αναγράφονταν στους πίνακες ονομάτων στις εισόδους των πολυκατοικιών.

Για την πληρέστερη και ορθότερη καταγραφή των χρήσεων στους ορόφους, έγινε και δεύτερη ανάγνωση. Σε αυτήν αναδύθηκαν πτυχές της καθημερινότητας των μεταναστών και κατ' επέκταση ο τρόπος λειτουργίας της περιοχής πέραν της δημόσιας σφαίρας. Οι κυριότερες είναι αυτές της οργάνωσης την κατοίκησης, της προσευχής, της (παράνομης) εργασίας, των εγκληματικών ενεργειών και άλλων δραστηριοτήτων. Έτσι δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο όπου εντάχθηκαν αυτές οι «χρήσεις» ως «κρυμμένες».

4.2.1 Η «κρυμμένη» κατοίκηση

Όπως παρατηρούν οι Knox & Pinch οι μετανάστες/ριες κατευθύνονται χωρίς να έχουν άλλη επιλογή στις φθηνότερες κατοικίες και σε περιοχές υποβαθμισμένες (Knox & Pinch, 2009: 329). Στην περίπτωση της περιοχής Γεράνι, είδαμε ότι το ποσοστό τους αυξήθηκε σημαντικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες¹. Το πυκνό δομημένο περιβάλλον της περιοχής προοριζόταν για βιοτεχνίες, κτίρια γραφείων και σε μικρότερο βαθμό για κατοίκηση. Η τάση των μειονοτήτων να δημιουργούν θύλακες και να παραμένουν εντός αυτών, οδηγεί στην αυξημένη χωρική συγκέντρωση. Συνδυαστικά με το μειωμένο απόθεμα κατοικιών και τις χαμηλές οικονομικές αποδοχές οδηγούνται σε πρακτικές συν-κατοίκησης υπό την μορφή του κοινοβίου, ακόμη και σε χώρους όπου δεν έχουν σχεδιαστεί ως κατοικίες με ελλιπή αερισμό, φωτισμό αλλά και την απουσία ικανών ανοιγμάτων. Χαρακτηριστικά είναι τα όμοια αφηγήματα εργαζομένων στην περιοχή: «Είναι χώροι που απλά κάποιος μπορεί να ξαπλώσει να κοιμηθεί. Ενοικιάζουν το δωμάτιο, περίπου 100 ευρώ. Γύρω στα 25-30 τ.μ. με μία τουαλέτα και μένουν πολλοί» (Συν.2). «Στην Μενάνδρου και την Γερανίου τα περισσότερα μαγαζιά τα έχουν ξένοι, και στους ορόφους επάνω αν δεν είναι κλειστό εντελώς, μένουν δέκα-δέκα οι μετανάστες. Δηλαδή πλήρη απαξίωση της περιοχής» (Συν.2).

Αυτή η στρατηγική-μορφή κατοίκησης λειτουργεί με το καθεστώς της υπενοικίας. Ενοικιάζεται ένας όροφος ή ένα διαμέρισμα από έναν -ο οποίος βρίσκεται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση από τους υπόλοιπους και συχνά δεν διαμένει στην περιοχή- και στην συνέχεια το υπενοικιάζει σε πολλούς/ες. Η υπενοικίαση ου-

σιαστικά, δεν αφορά αποκλειστικά κάποιο δωμάτιο του διαμερίσματος, αλλά σε κρεβάτι -πολλές φορές και το πάτωμα- ώστε να καλυφθεί η βιολογική ανάγκη του ύπνου έναντι χαμηλού αντιτίμου.

Όπως εξηγεί εργαζόμενος στην περιοχή: *Ενοικιάζει κάποιος τον όροφο, και θα δίνει στον ιδιοκτήτη τριακόσια ευρώ τον μήνα, και ο ιδιοκτήτης είναι εντάξει. Που να βρει αλλού να το ενοικιάσει; [...] Οι όροφοι ενοικιάζονται τριακόσια ευρώ από έναν, που εννοείται ότι είναι ο θαλαμάρχης. Υπάρχουν οι μόνιμοι κάτοικοι που πληρώνουν είκοσι-τριάντα ευρώ τον μήνα. Σε κάθε όροφο όμως μένουν πενήντα άτομα (Συν.3). Ακόμη, εργαζόμενος στην οδό Γερανίου για πολλά χρόνια, ήρθε να επιβεβαιώσει το παραπάνω αφήγημα λέγοντας: *Αφού βρίσκουν οικονομικά ενοίκια... Όλοι πληρώνουν αέρα. Και προπαντός οι Έλληνες το κάνουν αυτό, οι ιδιοκτήτες δηλαδή. Κάποια στιγμή πρέπει να πούμε την αλήθεια. Και εγώ αν ήθελα θα μπορούσα να εκμεταλλευτώ όλο το κτίριο. Ενοικιάζει ας πούμε σε εμένα τον όροφο τριακόσια ευρώ το μήνα, και εγώ το δίνω σε αυτούς (ενν. μετανάστες) και κοινομάω πέντε χιλιάδες το μήνα. Κάπως έτσι γίνονται εδώ οι δουλειές (Συν.1).**

Πολλές φορές σε αυτά τα υπνωτήρια, εκτός των μόνιμων κατοίκων έρχονται να προστεθούν και οι «νεοαφιχθέντες» μετανάστες. Όσοι/ες βρεθούν στην Αθήνα μπορούν να βρουν στέγη για λίγες μέρες -ακόμη και ώρες- σε αυτούς τους χώρους (ή και στα ξενοδοχεία της περιοχής) με πολύ χαμηλό αντίτιμο. Όπως σημειώνουν και εργαζόμενοι της περιοχής: *Υπήρχε ένα κτίριο εδώ πιο κάτω, στην Μενάνδρου και Βερναζέρου που πλήρωνες πέντε ευρώ για να κοιμηθείς ένα βράδυ. Και έμεναν μέσα μπορεί και τριακόσια ίσως και παραπάνω άτομα. Κάποια στιγμή επενέβη η υγειονομική υπηρεσία και το έκλεισε. [...] Ενοικιάζουν τα μαγαζιά κάτω στα ισόγεια και επάνω μένουν (Συν.5). [...] Και πέρα από αυτό υπάρχουν και οι άλλοι που έρχονται, οι καινούριοι, που ονειρεύονται να πάνε στη*

Εικόνα 4.6, Εσωτερικό διαμερίσματος σε πολυκατοικία της περιοχής μελέτης, SARCHA, CCR Athens - Gerani 2010 - 2012

1. Ο αριθμός των μεταναστών/ριών δεν είναι ο πραγματικός αριθμός, καθώς σε αυτόν έρχονται να προστεθούν όσοι/ες διαμένουν στην περιοχή χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα και δεν λαμβάνουν μέρος στις επίσημες απογραφές. Συνεπώς αυτός ο αριθμός επιφέρει μια αύξηση.

Γερμανία οι οποίοι το χρησιμοποιούν για μια, δύο, τρεις νύχτες και στη συνέχεια τους βλέπω και χάνονται. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτοί που μπαίνουν και βγαίνουν πληρώνουν ένα τάλιρο το βράδυ (Συν.3). Ακόμη προστίθενται άτομα που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα για την καταβολή του μηνιαίου ενοικίου, και επιλέγουν μόνο κάποιες μέρες του μήνα για να διαμείνουν. Σε ρεπορτάζ που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Τα Νέα* (2010), ο συνεντευξιαζόμενος Ζακίρ, αναφέρει ότι χρησιμοποιεί τους εν λόγω χώρους όταν του περισσεύουν χρήματα. Εκεί πληρώνει για τον ύπνο και το μπάνιο, 5 ευρώ για τις 12 ώρες και 10 ευρώ για τις 24 (Βαρδέλης, 2010).

Η κατοίκηση λαμβάνει μορφές μπορεί να μην είναι συνηθισμένες και να αποτελεί μια «πρωτόγνωρη» κατάσταση για το κέντρο της Αθήνας. Ωστόσο είναι μια κατάσταση που εντοπίζεται και σε άλλες πόλεις όπου οι Knox & Pinch μιλώντας για τους μετανάστες/ριες θα την αναφέρουν ως την συμφωνία του «ζεστού κρεβατιού»: Παγιδευμένοι σε περιορισμένες νησίδες οικιστικού αποθέματος, είναι ευάλωτοι στην εκμετάλλευση. Μια απάντηση στα ιδιαίτερα υψηλά ενοίκια είναι η περιοβόητη συμφωνία του «ζεστού κρεβατιού», με την οποία δύο ή και τρεις εργάτες με διαφορετικές βάρδιες μοιράζονται εναλλάξ το ίδιο κρεβάτι (Knox & Pinch, 2009: 331).

Εντός των χώρων (αλλά και εκτός αυτών) παρατηρείται και μια ομοιογένεια που έχει ως βάση την καταγωγή. Κατά κανόνα συγκεντρώνονται άτομα κοινής καταγωγής όπως διαπιστώθηκε από την έρευνα στο πεδίο. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα στην οδό Γερανίου που μας περιέγραψε εργαζόμενος: Δεν μένουν μαζί άλλες φάρες. Είναι εδώ πιο πέρα ένας Πακιστανός, που έχει παλέτες, του πάω και εγώ κουβέρτες καμιά φορά και κοιμάται στο πεζοδρόμιο. Αυτός ο Πακιστανός που κοιμάται έξω από το 7 (Γερανίου 7), έμενε μαζί με τους ανθρώπους από το Μπαγκλαντές στον

Εικόνα 4.7,
Η καθ' ύψος
διάρθρωση των
χρήσεων μία
τυπικής πολυ-
κατοικίας στην
περιοχή Γεράνι,
SARCHA, CCR
Athens - Gerani
2010 - 2012

αριθμό 9 [...] αλλά τον άφησαν με -2 βαθμούς να είναι στον δρόμο. Ο κάθε ένας εδώ πηγαίνει με την φυλή του (Συν.3).

Ακόμη ο Τόντσεφ θα τονίσει τη σημασία που έχει η «κοινή γλώσσα» ως προς τη δημιουργία των σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών μειονοτήτων: Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι κοινότητες από γειτονικές χώρες ή μετανάστες/ριες που έχουν κοινή γλώσσα και κοινά έθιμα διατηρούν στενές σχέσεις, ακόμη και όταν έχουν διαφορετικές θρησκείες. Αυτή είναι η περίπτωση των ομόγλωσσων Πακιστανών και των μεταναστών από την βόρεια Ινδία, καθώς αμφότερες κοινότητες ομιλούν την *Punjabi*. Όσοι δε Ινδοί είναι από την δυτική Βεγγάλη συναναστρέφονται πιο συχνά τους ομόγλωσσους Μπανγκλαντεσιανούς παρά τους βόρειους Ινδούς (Τόντσεφ, 2007).

Η αυξημένη συγκέντρωση στους χώρους που χρησιμοποιούνται ως κατοικίες εμπεριέχει και σημαντικά προβλήματα. Όπως προαναφέρθηκε, οι χώροι αυτοί κατά κύριο λόγο δεν έχουν σχεδιαστεί με σκοπό την κατοίκηση. Οι ελλείψεις υποδομές σε συνάρτηση με τον όγκο των κατοίκων μειώνουν την ποιότητα ζωής και καταρρίπτουν τους κανόνες υγιεινής. Οι χώροι υγιεινής δεν επαρκούν να καλύψουν τις ανάγκες. Όπως είδαμε σε χώρο που διαμένουν δεκαπέντε άτομα στην οδό Γερανίου υπάρχει μόνος ένας τέτοιος χώρος. Ακόμη, επόπτες της Δημόσιας Υγείας διαπιστώνουν για τους ακάλυπτους ότι χρησιμοποιούνται ως χώροι ρίψης απορριμμάτων όπως καταγράφεται σε άρθρο της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*. Συγκεκριμένα: Οι ακάλυπτοι χώροι και οι φωταγωγοί χρησιμεύουν ως χωματερές απορριμμάτων, σε ορισμένες από τις οποίες ξεσπούν συχνά πυρκαγιές. Επίσης στη συνέχεια του ίδιου άρθρου περιγράφονται περεταίρω συνθήκες εξαθλίωσης: «Οι ένοικοι συμβιώνουν με πληθυσμούς από κατασάρες, σε αριθμό τέτοιο ώστε να αλλοιώνεται το χρώμα των τοίχων, τρωκτικά, κοριοί και ψύλλους. Κοιμούνται στο πάτωμα, στα μπαλκόνια, στον ακάλυπτο, ανάμεσα στα απορρίμματα, πάνω σε βρόμικες κουρελούδες. (Λινάρδου, 2009).

Όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω συνθέτουν τις ιστορίες κατοίκησης των μεταναστών/ριών στην περιοχή μελέτης, στο κέντρο της Αθήνας. Δεδομένων των δυσκολιών στην εύρεση κατοικίας, που προκύπτουν αφενός από οικονομικούς λόγους και αφετέρου από τη μη αποδοχή των ντόπιων προς τους Μουσουλμάνους μετανάστες/ριες για γείτονες², οδηγεί τους τελευταίους στην «συρρίκνωση» εντός ακατάλληλων και περιορισμένων χωρικά οικιστικών αποθεμάτων. Εντός αυτών, δημιουργούνται συνθήκες που «απαξιούν» την ανθρώπινη ύπαρξη. Οι μειονοτικές συσσωματώσεις που παρατηρούνται σε διάφορες πόλεις ανά τον πλανήτη, δεν συνεπάγονται με την εξαθλίωση. Παράλληλα, ενώ το πρόβλημα έχει εντοπιστεί και αναδειχθεί από τον Τύπο και τις αρμόδιες υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας, τουλάχιστον εδώ και μια δεκαετία (βλ. παραπάνω δημοσιεύματα), δεν έχουν γίνει ουσιαστικές κινήσεις ως προς την λύση του. Αντίθετα, αυτή η κατάσταση διατηρείται και επαναπαύεται σε αστυνομικές επιχειρήσεις εκκενώσεων κτιρίων και συλλήψεων μεταν-

2. Άνω του 70% των Ελλήνων δήλωσε στην τελευταία έρευνα της Kappa Research για το ίδρυμα Φρήντριχ Νάουμαν ότι οι παρούσα μεταναστών τους ενοχλεί.

στών/ριων ανά χρονικά διαστήματα. Η μη ουσιαστική όμως λύση, επιφέρει αναπόφευκτα την στοχοποίηση και ενοχοποίηση των «θυμάτων» της περιγραφόμενης κατάστασης.

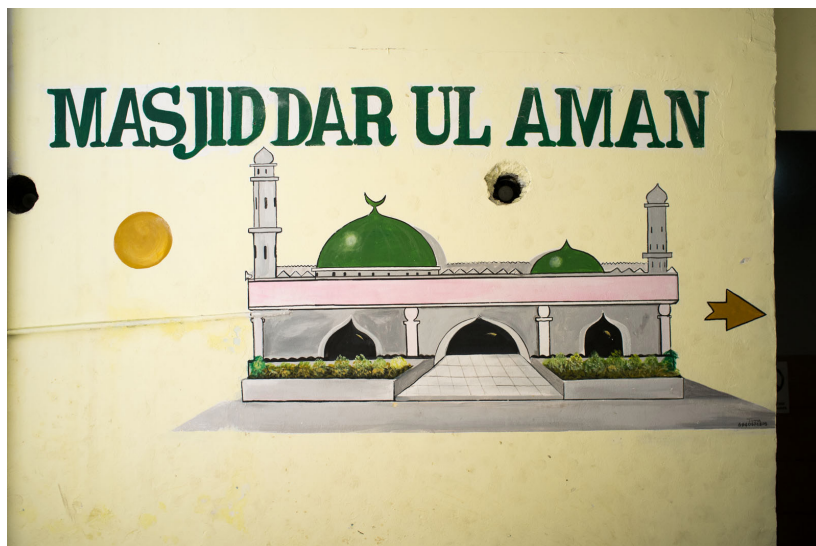
4.2.2 Οι «Κρυμμένοι» χώροι λατρείας

Η Αθήνα, ήταν και είναι η μόνη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα που συνεχίζει να στερείται ενός τέτοιου θρησκευτικού χώρου³

Στην χωρική ενότητα της περιοχής μελέτης συγκεκριμένες ομάδες παρουσιάζουν εξαιρετικά υψηλή συγκέντρωση (όπως οι με καταγωγή από το Πακιστάν & το Μπαγκλαντές). Τα μέλη των ομάδων έχουν συγκεκριμένες θρησκευτικές (ή πολιτισμικές) αντιλήψεις. Η έλλειψη επίσημων ευκτήριων οίκων και η ανικανότητα του κράτους⁴ να ικανοποιήσει τα αιτήματα των θρησκευτικών μειονοτήτων (στην περίπτωση μας Μουσουλμάνων), τις οδήγησαν στην δημιουργία και την αυτοοργάνωση άτυπων χώρων λατρείας⁵. Στις συνεντεύξεις φαίνονται ξεκάθαρα οι παραπάνω ως οι κύριοι λόγοι: *Το μεγάλο τζαμί της Αθήνας δεν έχει ανοίξει ακόμα. Οι μετανάστες αυτοί είναι πολύ πιστοί και κάνουν τα πάντα για την προσευχή, οπότε βρίσκουν και φτιάχνουν*

τέτοιους χώρους. Έχει προκύψει από ανάγκη. Τους οργανώνουν μόνοι τους. Δηλαδή νομίζω ότι αν υπήρχε ένα τζαμί δεν θα φτιάχνανε τέτοιους χώρους. Αυτό το φαινόμενο υπάρχει από τότε που ήρθαν οι μετανάστες. Υπάρχει ένας ιμάμης που έρχεται και τα λειτουργεί» (Συν.1). «Η γενική εικόνα [...] είναι ότι ωφελούν την κοινωνία, αφού κλείνουν τρύπες του ίδιου του κράτους, που δεν μπορεί να βρει λύση (Συν.4).

Αυτοί, επανομαζόνται ως «άτυποι χώροι λατρείας» ή «άτυπα τζαμιά» τόσο από εντός του κοινοβουλίου όσο και στον Τύπο⁶. Ο ορισμός αυτός δεν ενστερνίζεται από τους Μουσουλμάνους όπως μας αναφέρει ο Eldin, διπλωματούχος Ισλαμική θεολογία και Ιμάμης στο τζαμί «Σάλαφ ους Σάλιχ» (Αρ Ραχμάν) στο κέντρο της Αθήνας: *Το Άτυπο Τζαμί είναι καθαρά μια φρασεολογία που ανήκει στις αρχές. Για εμάς δεν είναι άτυπος ο χώρος. Δηλαδή δεν έχει να κάνει με το αν είναι επίσημος ή ανεπίσημος. Για εμάς είναι ένα τζαμί κανονικό, ένας χώρος λατρείας, που μαζευόμαστε να κάνουμε*

3. (<https://www.mfa.gr/epikairoita/diloseis-omilies/topothetese-uphupourgou-exoterikon-amanatide-anaphorika-me-ten-kataskeue-tou-islamiku-temenous-athenon-diarkes-epitrope-paragoges-kai-emporioubo-ule.html>).

4. Από το 1940 τίθεται το ζήτημα ενός τεμένους από τα Αραβικά κράτη προς την Ελλάδα χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Το τέμενος που ολοκληρώθηκε στον Βοτανικό δεν έχει πάρει ακόμη άδεια λειτουργίας. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/9307181.pdf>

5. Όταν στην περιοχή κατοικούσαν άνθρωποι με Νιγηριανή υπηκοότητα, είχαν δημιουργήσει αντίστοιχους θρησκευτικούς χώρους (βλ. Κεφ.3)

6. Ενδεικτική χρήση του όρου: https://www.efsyn.gr/politiki/boyli/78403_psfistike-i-diataxi-gia-temenos

Εικόνα 4.9, Τζαμί στην οδό Ευριπίδου, Φωτογράφος: Enri Canaj

τις προσευχές μας, τις θρησκευτικές γιορτές (Συν.4).

Σύμφωνα με άρθρο στην Καθημερινή πάνω από εκατό τέτοιοι χώροι λειτουργούν στην Αθήνα⁷. Είτε λειτουργούν εντελώς άτυπα εντός των πολυκατοικιών, (εντός των κατοικιών και σε ημι-υπόγειο) είτε εντός πολιτιστικών συλλόγων με καταστατικό όπου προβλέπεται και η προσευχή. Κατά την διάρκεια της έρευνας στο πεδίο εντοπίσαμε τουλάχιστον τρεις τέτοιους χώρους (Αναξαγόρα 13 στο υπόγειο που λειτουργεί με καταστατικό πολιτιστικού συλλόγου, Γερανίου 14 «άτυπο» σε όροφο, Αισχύλου 31 σε όροφο με καταστατικό πολιτιστικού συλλόγου). Όπως φαίνεται και από τις συνεντεύξεις: *Τζαμιά; Παντού. Εδώ, στην οδό Αναξαγόρα στο υπόγειο τζαμί. [...] Εδώ στον δεύτερο όροφο τζαμί (Γερανίου 14). Έχουν ενοικιάσει τον χώρο και τον έχουν διαμορφώσει έτσι μόνοι τους (Συν.3). Μέσα στις πολυκατοικίες έχουν και τζαμιά. Υπάρχουν στους ορόφους (Συν.1). Συνεπώς παρατηρούμε μια συγκέντρωση εντός της περιοχής μελέτης. Ο αριθμός των τζαμιών που αναφέραμε τείνει να μην είναι ο ακριβής, αφού πιθανόν να μην έχουν εντοπιστεί όλοι.*

Κύρια αιτία της μεγάλης συγκέντρωσης των χώρων στην περιοχή μελέτης, είναι οι διαφορετικές ομολογίες που ασπάζονται τα μέλη της κοινότητας. Αποτέλεσμα είναι η δημιουργία χώρων ώστε να καλύπτουν το σύνολο (π.χ. Σίιτες & Σουνίτες). Η προσέλευση κατά την διάρκεια της ημέρας είναι μεγάλη καθώς υπάρχουν πέντε προσευχές. Την ημέρα της Παρασκευής, ενώ είμαστε στο πεδίο παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη συγκέντρωση καθώς είναι η σπουδαιότερη μέρα της εβδομάδας για το Ισλάμ. «Είναι η ημέρα που συναθροίζονται οι Μουσουλμάνοι για να προσευχηθούν και να ακούσουν νουθεσίες και υπενθυμίσεις για τα θρησκευτικά τους ζητήματα» (Eldin, 2017). Πέραν των συχνών καθημερινών συγκεντρώσεων η μέγιστη προσέλευση γίνεται κατά την περίοδο της γιορτής του Ραμαζανίου που όπως μας περιέγραψαν όταν είναι η περίοδος του Ραμαζανίου εδώ έρχονται χιλιάδες... γίνεται της τρελής (Συν.1). Ο συνεντευξιαζόμενος προσθέτει: *Η προσέλευση είναι υψηλή, αρκετά μεγάλη, ιδιαίτερα την Παρασκευή όπου εκεί οι χώροι πραγματικά γεμίζουν. Έχει πολύ κόσμο η προσευχή της Παρασκευής. Ακόμη είναι δύο προσευχές έξτρα το χρόνο που είναι της γιορτής, το τέλος του Ραμαζανίου και κατά τη διάρκεια του προσκυνήματος στη Μέκκα (Συν.4).*

Η συνάθροιση στους χώρους τείνει να χαρακτηρίζεται από μια ομοιογένεια όσον αφορά την καταγωγή, η οποία εξηγείται -εκτός από την διαφοροποίηση της ομολογίας που ασπάζονται τα μέλη της κοινότητας - βάση της κατανόησης της γλώσσας όπου γίνεται το κήρυγμα. Όπως μας εξηγεί ο Ιμάμης: *Εάν το κήρυγμα της Παρασκευής είναι σε μια συγκεκριμένη γλώσσα, λογικά ακολουθείται ότι θα συγκεντρωθούν άτομα συγκεκριμένης χώρας. Εάν είναι στα Ουρντού θα είναι από Πακιστάν, στα Μπενγκάλι θα είναι από το Μπαγκλαντές, Άραβες στα αραβικά και ούτε καθεξής. Όμως αυτός δεν είναι ανασταλτικός παράγοντας για κάποιον μουσουλμάνο άλλης εθνικότητας να*

επισκεφθεί ένα χώρο (Συν.4). Ακόμη, εργαζόμενος στην περιοχή συνεχίζει λέγοντας ότι: Οι Μπαγκλαντεσιανοί έρχονται από εδώ, οι Πακιστανοί πάνε από εκεί. Στην Αναξαγόρα πάνε αρκετοί, σε ένα υπόγειο που έχει. Και από το Μπαγκλαντές και από το Πακιστάν, Σύριοι. Έχουν διαφορές θρησκευτικές, είναι και Σουνίτες και Σίιτες άλλα στην περίπτωση δεν τρώγονται για αυτά (Συν.3).

Κανένας εξ' αυτών των χώρων δεν εντοπίστηκε στο ισόγειο ενώ μόνο ο ένας έφερε διακριτικά περί λειτουργίας. Οι χώροι αυτοί παραμένουν υπό μια έννοια «κρυμμένοι» αφενός διότι λειτουργούν χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα και τις σχετικές άδειες (αφού η διαδικασία αδειοδότησης είναι μακριά και οικονομικά δυσπρόσιτη) και αφετέρου για να αποφύγουν την στοχοποίηση.

Έχει να κάνει περισσότερο με την αίσθηση που σου δίνει η κοινωνία. Ένας μεγάλος χώρος θα στοχοποιηθεί πολύ πιο έντονα σε σχέση με έναν χώρο ο οποίος μπορεί να μην φαίνεται, να είναι σχεδόν αόρατος. Να είναι ενσωματωμένος ίσως σε ένα κτίριο, μια πολυκατοικία. Αυτό είναι μια άλλη έκφραση της στοχοποίησης που βιώνουν αυτοί οι χώροι και κατά κάποιο τρόπο εξωτερικεύεται με αυτήν την επιτηδευμένη επιλογή του να μην φαίνονται, ώστε να μην προκαλέσουν, να μην χαλάσουν την εικόνα των πολλών που μπορεί να δυσαρεστηθούν και μετέπειτα να στοχοποιηθούν. Άλλος ένας λόγος έχει να κάνει με το οικονομικό. Δεν μπορούμε να στεγαστούμε σε έναν μεγάλο χώρο. Υπάρχουν υψηλά ενοίκια, πολλά χρήματα και δεν υπάρχουν αυτές οι δυνατότητες (Συν.4).

Τα «Άτυπα τζαμιά» πέραν της κύριας λειτουργίας τους ως χώροι λατρείας συχνά διευκολύνουν την κοινωνικοποίηση μεταξύ των μεταναστών/ριών. Αυτό που σημειώνουν και οι Knox & Pinch για τα τζαμιά στις βρετανικές πόλεις, ισχύει και για την περίπτωση της περιοχής μελέτης, ότι δηλαδή «αποτελούν εστίες σίτισης, καταφύγια, χώρους αναψυχής και εκπαίδευσης, καθώς επίκεντρα της πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς» (Knox & Pinch, 2009: 317).

4.2.3. «Κρυμμένη» οικονομική δραστηριότητα

Στο Γεράνι εντοπίζονται «κρυμμένες» οικονομικές δραστηριότητες. Αυτή η έννοια δεν αφορά μόνο αυτές που λαμβάνουν χώρα πίσω από τις όψεις των κτιρίων αλλά και αυτές που συμβαίνουν στον δημόσιο χώρο. Σε αυτήν την περίπτωση στην έννοια του «κρυμμένου» εμπεριέχεται εντονότερα το στοιχείο της παρανομίας. Οι σημαντικότερες παράνομες ενέργειες αφορούν δίκτυα «μαύρης αγοράς» που συντηρούνται στην περιοχή και περιγράφονται από το παρεμπόριο, την διακίνηση ναρκωτικών και κλοπιμαίων καθώς και την πορνεία. Ως αποτέλεσμα είναι η συχνή παρουσία διαφόρων τέτοιων συμμοριών στην περιοχή, για την εκτέλεση των παραπάνω. Κατά την έρευνα στο πεδίο διαπιστώθηκαν όλα τα παραπάνω.

Ο Συνήγορος του Πολίτη σε έκθεση του με τίτλο «Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών» στην οποία συγκαταλέγονται οι οδοί Γερανίου, Μενάνδρου, Σωκράτους και Ευριπίδου θα αναφερθεί στις παραπάνω παράνομες δραστηριότητες:

7. <https://www.kathimerini.gr/society/33813/poia-einai-ta-atypa-tzamia-tis-athinas/>

Με τον τρόπο αυτό το ιστορικό κέντρο και η ευρύτερη περιοχή γίνεται χώρος υπέρμετρης συγκέντρωσης νεοφερμένων μεταναστών «χωρίς χαρτιά» και αιτούντων άσυλο, χωρίς δίκτυα υποδοχής, εργασία και στέγη, με υψηλή θεατότητα στο δημόσιο χώρο και ρυπογόνες πρακτικές, αλλά και ανάπτυξη μικρο-εγκληματικότητας επιβίωσης, η μεγάλη έκταση της οποίας επηρεάζει αποφασιστικά την ποιότητα της καθημερινής ζωής των πολιτών, αποθαρρύνει την επισκεψιμότητα, και συμβάλλει στην περαιτέρω υποβάθμιση της περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργούνται δίκτυα «μαύρης αγοράς» ναρκωτικών, κλοπιμαίων, παραεμπορίου και πορνείας, που συντηρούν και αναπαράγουν αυτή την ανομική κατάσταση».

Ως λόγοι εντοπίζονται:

«Η συγκέντρωση και ανέλεγκτη εγκατάσταση και κυκλοφορία στην περιοχή υπέρμετρου πλήθους αλλοδαπών, στερουμένων ως επί το πλείστον νόμιμων εγγράφων παραμονής. Η κατά εκατοντάδες ή και χιλιάδες καθημερινή τους συνάθροιση επί του οδοστρώματος, που καθιστά εξαιρετικά δυσχερή ή και αδύνατη την κυκλοφορία και, κατά συνέπεια, σε συνδυασμό με την άνηθηση του παραεμπορίου, πλήττει καίρια τη νόμιμη επιχειρηματική δράση στην περιοχή. Πλήττει επίσης σημαντικά την τουριστική κίνηση και τη συναφή επιχειρηματικότητα. Η αθλιότητα των συνθηκών διαβίωσης αυτών των αλλοδαπών και το συνακόλουθο έντονα ρυπογόνο αποτέλεσμα. Η συστηματική και ανέλεγκτη εμπορία και χρήση ναρκωτικών ουσιών στην περιοχή και η εν γένει παραβατικότητα και εγκληματικότητα «του δρόμου» που συνδέεται με την αυξημένη παρουσία τοξικοεξαρτημένων ατόμων. Η οργανωμένη εγκληματικότητα κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων και σεξουαλικής εκμετάλλευσης κυρίως γυναικών αλλοδαπής προέλευσης». (Συνήγορος του Πολίτη, 2010).

Η δραστηριοποίηση συμμοριών στην περιοχή έχει ως επακόλουθο αρκετές συγκρούσεις. Αυτές οι συγκρούσεις είναι ιδιαίτερα βίαιες και ευθύνονται για μια σειρά ακραίων περιστατικών, ανάμεσα τους και ανθρωποκτονίες. Τα παραπάνω, αποτυπώνονται στην αφήγηση καταστηματούχου της περιοχής μαζί με πρόσθετες παράνομες δραστηριότητες όπως μια χαρτοπαικτική λέσχη:

Εδώ δίπλα πριν από κανένα χρόνο (ενν. οδό Γερανίου) είχαν φτιάξει ένα καζίνο επάνω στον όροφο. Ο νονός του χασισιού της περιοχής των Μπαγκλαντεσιανών, είχε φτιάξει ένα καζίνο και παίζανε τα κέρδη. Λοιπόν, με κάποιους είχε διαφορές. Έρχομαι επτά και μισή το πρωί και βλέπω αστυνομία. Μου λένε ότι δεν μπορώ να περάσω και τους λέω ότι έχω το μαγαζί μου εδώ. Μου λένε ότι υπάρχει πρόβλημα. Τι πρόβλημα; Τους λέω. Υπάρχει ένας κόκκαλο στο οδόστρωμα μου λένε, τον έριξαν από επάνω. Εγώ αμέσως κατάλαβα. Λέω ξέρω ποιος είναι αυτός, αλλά φυσικά δεν λέμε κουβέντες γιατί μπορούν να μου κάψουν το μαγαζί. Τον είχαν ρίξει λοιπόν από τον τρίτο όροφο, και είπαν ότι επειδή ανέβηκε η αστυνομία για να πιάσει αυτόν και το καζίνο, φοβήθηκε και πήγε να πηδήξει, και πήδηξε και πήγε στον άλλο κόσμο.[...] Κάποια στιγμή τον έχασα αυτόν τον νονό εγώ, και μου έλεγαν τι τον ψάχνεις; Τον έχωσαν μου είπαν μέσα. Αυτός τον είχε πετάξει από κάτω. Το είχα φανταστεί γιατί ξέρω ότι είχαν προηγουμένα με αυτόν που σκότωσε. Λοιπόν τέτοια μπόλικά (Συν.3).

Ακόμη προσθέτει:

Ένα πρωινό ενώ στάθμευα ήταν δύο άτομα που τα θεώρησα ύποπτα, και μύριζε και βενζίνη, είχαν έναν τενεκέ. Λέω τι κάνουμε τώρα; Αλλά δεν πάω να τους μιλήσω και περίμενα αυτόν που είχε το μαγαζί δίπλα, να έρθει και να τους μιλήσει. Αυτοί λοιπόν περιμένανε έναν άλλο Νιγηριανό, ο οποίος ήρθε, πάκκαρε, ήταν καλοκαίρι και είχε ανοιχτό το παράθυρο. Λοιπόν, ο ένας του έριξε με το μπιτόνι την βενζίνη και ο άλλος με το σπέρτο και παφ! Τον κάψανε μέσα στο αυτοκίνητο. Βγήκα έξω τον

τύλιξα με κάτι πανιά που είχα εδώ. Είχε καεί... σε βάθος. Τέτοια λοιπόν που λέμε, έχουν γίνει τόσα πολλά εδώ πέρα, αλλά δεν λένε τίποτα (Συν.3).

Σύμφωνα με τον Τύπο αυτά τα περιστατικά εγκληματικής δραστηριότητας αποδίδονται αποκλειστικά στον μεταναστευτικό πληθυσμό. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν ισχύει αφού τέτοιες δραστηριότητες εντοπίζονται σε μεγάλο μέρος του κέντρου. Όπως γράφουν οι Αράπογλου, et al. (2009): «Η τελική εξίσωση είναι απλή: ο μετανάστης είναι επικίνδυνος, εγκληματίας, αντικοινωνικός, ρυπαρός για το κοινωνικό περιβάλλον και το αστικό τοπίο. [...] Τέτοιες πολιτικές ενισχύουν το κλίμα ηθικού πανικού ενάντια στους μετανάστες» (Αράπογλου, et al., 2009: 63).

4.2.4 Κάθετος διαχωρισμός | διαστρωμάτωση.

Από την καταγραφή των χρήσεων του κτιριακού αποθέματος που συνθέτουν το πεδίο της έρευνας, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο συγκρότησης των πολυκατοικιών. Θα μπορούσαμε εδώ να κατανείμουμε τις χρήσεις εντός αυτών σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά τα ισόγεια όπου οι χρήσεις που συναντάμε, σχεδόν αποκλειστικά σχετίζονται με το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, τόσο των μεταναστών/ριών όσο και των Ελλήνων/ίδων. Για τους πρώτους πέραν της επιχειρηματικής δραστηριότητας και συνεπώς πηγή εσόδων, τα καταστήματα στα ισόγεια και ο εξωτερικός τους χώρος (πεζοδρόμια) μεταξύ άλλων αποτελούν και πεδία κοινωνικοποίησης. Το δεύτερο μέρος απαρτίζουν οι πρώτοι όροφοι των πολυκατοικιών (1ος έως συνήθως 6ος). Σε αυτούς υπάρχουν υπηρεσίες, γραφεία, βιοτεχνίες, (παράνομες) αποθήκες και υπνωτήρια μεταναστών. Το τρίτο μέρος, αφορά τους τελευταίους ορόφους όπου παρατηρείται κατοίκηση και η παρουσία των Ελλήνων είναι συχνότερη. Όντας σχεδιασμένοι για κατοίκηση, διαθέτουν ανοίγματα, εξωτερικούς χώρους και πλεονεκτική θέα. (Θεοδωρού, 2013: 316-317).

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα συγκρότησης μιας πολυκατοικίας στην περιοχή μελέτης, αποτελεί μια πολυκατοικία οκτώ ορόφων στην οδό Γερανίου. Όπως μας την περιέγραψε κάτοικος⁸, ξεκινώντας από το υπόγειο, εντοπίζεται ένας Σύριος σιδηράς. Στα ισόγεια (και εντός της στοάς) υπάρχουν διάφορα καταστήματα, ιδίου τύπου με αυτά της υπόλοιπης περιοχής, όπως mini-market, μανάβικα, καταστήματα με ηλεκτρονικές συσκευές, κατάστημα επισκευής πλυντηρίων και ένα στούντιο μουσικής. Τα παραπάνω ανήκουν σε ανθρώπους με καταγωγή από το Μπαγκλαντές. Μέχρι τον έκτο όροφο εντοπίζονται αποθήκες και επαγγελματικοί χώροι που ανήκουν Κινέζους, και προμηθεύουν τα καταστήματα στις γύρω οδούς. Στον 3^ο και τον 4^ο όροφο υπάρχουν ακόμη τυπογραφεία σε λειτουργία, από την δεκαετία

8. Ο Στέφανος κατοικεί στον 6^ο όροφο πολυκατοικίας στην οδό Γερανίου. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης αναγνώρισε τις δυσκολίες στις συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών/ριων που διαμένουν στον ίδιο όροφο με εκείνον. Ακόμη μας περιέγραψε ότι συχνά επισκέπτεται τα καταστήματα των διαφόρων μειονοτήτων και τέλος, ότι παρά την ομοιογένεια καταγωγής των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται στην οδό Γερανίου, τόνισε την ανοιχτότητα αυτών και δεν θεωρεί την περιοχή ως γκέτο.

του '60. Οι δύο τελευταίοι χρησιμοποιούνται για κατοίκηση. Σε αυτούς πέρα από τον συνεντευξιαζόμενο με ελληνική καταγωγή και τον συγκάτοικο του διαμένει και πλήθος ανθρώπων από το Μπαγκλαντές στα υπόλοιπα διαμερίσματα. Οι τελευταίοι όπως αναφέρει «επειδή δεν έχουν μπαλκόνια κάθονται έξω από την πόρτα μας». Οι σχέσεις τους περιγράφονται ως φιλικές αφού συχνά συναντιούνται στους διαδρόμους και συζητούν ή αλληλοπροσφέρουν φαγητό.

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχή μελέτης, είναι η σημαντική αριθμητική υπεροχή των μεταναστών/ριων. Το οικιστικό απόθεμα διαθέτει ελάχιστες κατοικίες οι οποίες βρίσκονται στους ανώτερους ορόφους. Με βάση τα δεδομένα της απογραφής του 2011, ανά εθνοτικές ομάδες και ανά κατηγορίες ορόφων που διαμένουν σε πολυκατοικίες κατασκευής από το 1946-1980 για τον Δήμο Αθηναίων, δείχνουν ότι το 79,8% των Μπαγκλαντεσιανών και το 88,5% των Πακιστανών διαμένουν στους ενδιάμεσους και κάτω ορόφους (ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚΚΕ, 2015). Έτσι, εφόσον γνωρίζουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των παραπάνω εθνοτικών ομάδων δραστηριοποιείται στην περιοχή μελέτης, και βάσει της έρευνας στο πεδίο όπου εντοπίστηκαν ντόπιοι κάτοικοι στους ανώτερους ορόφους, μπορούμε με επιφύλαξη να αναγάγουμε το παραπάνω ποσοστό και σε αυτήν, αναγνωρίζοντας έναν κάθετο διαχωρισμό.

Οι περισσότεροι χώροι των πολυκατοικιών στην περιοχή μελέτης δεν είναι σχεδιασμένοι για κατοίκηση. Προορισμένοι για βιοτεχνίες, διαθέτουν μεγάλους ενιαίους χώρους. Αυτοί, που βρίσκονται συνήθως στους μεσαίους ορόφους κατοικούνται από μετανάστες όπου συμβιώνουν ανά δεκάδες ενώ στους τελευταίους ορόφους σημειώνεται η κατοίκηση των ντόπιων. Υπό αυτή την συνθήκη θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε και μια κάθετη εθνοτική διαστρωμάτωση.

Εικόνα 4.10,
Τα κτίρια της
διαστρωμάτωσης, 2020, Πηγή:
Επιτόπια έρευνα,
Προσωπικό
αρχείο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τους αποκλείουμε ή μας αποκλείουμε τελικά;

Τα χρόνια που ακολούθησαν τους Ολυμπιακούς αγώνες και η κοινωνικό-οικονομική ευημερία έπαψε να θεωρείται δεδομένη, μεγάλο μέρος της Αθηναϊκής κοινωνίας έβλεπε την φαντασίωση μίας μεγάλης Αθήνας των επενδύσεων να καταρρέει. Μαζί με αυτή την κατάρρευση και ιδιαίτερα τα χρόνια της κρίσης άρχισαν να παρατηρούνται έντονα φαινόμενα ρατσιστικής, λεκτικής και πρακτικής βίας εναντίων των μεταναστών, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό τα χρόνια της κρίσης, και με αποκορύφωμα την είσοδο της Χρυσής Αυγής στο ελληνικό κοινοβούλιο. Ξαφνικά βρέθηκε ο αποδιοπομπαίος τράγος που ευθυνόταν για την ελληνική κατάσταση, ο μετανάστης. Η διασπορά του κοινωνικού φόβου λοιπόν προς τους μετανάστες, μεταδίδεται από τα μέσα ενημέρωσης και εκφωνείται από πολιτικούς με αποτέλεσμα να γίνεται αντιληπτή σε δρόμους, πλατείες και γειτονιές, μετατρέποντας την ελληνική κοινωνία σε μία ξενοφοβική κοινωνία. Εδώ παρατηρούμε την λεπτή γραμμή που εντέλει χωρίζει την αναμειξοφιλία από την αναμειξοφοβία. Πως οι “εξωτικοί” πληθυσμοί μετατρέπονται ξαφνικά σε απρόβλεπτους αγνώστους που μόνο κακό έχουν έρθει να κάνουν.

Λόγω λοιπόν του εντοπισμού πως οι μετανάστες ευθύνονται για την παθολογία του κέντρου της Αθήνας, μία σειρά διαταγμάτων, πορισμάτων ακόμα και ερευνών έχουν εκπονηθεί με κοινό σημείο των περισσότερων την «ανακατάληψη» του κέντρου από τους «επιθυμητούς» πολίτες, δηλαδή από νοικοκυριά, φοιτητές, ανώτερα η μεσαία στρώματα. Αυτό αποκαλύπτει πως με αυτή την επιστροφή θα εκδιωχθούν άλλα κοινωνικά υποκείμενα τα οποία ανέκαθεν κατοικούσαν στο κέντρο χωρίς να σταματήσουν ποτέ. Ο Σαρηγιάννης είχε επισημάνει πριν 20 χρόνια πως οι προσπάθειες για αυτή την επιστροφή έχουν ξεκινήσει εδώ και δεκαετίες με διάφορα προγράμματα «ανάπλασης» ή «εξυγίανσης» της περιοχής με μοναδικό σκοπό την αποκατάσταση του κτιριακού αποθέματος για να επέλθει σε συγκεκριμένα χέρια. Για τους ως τώρα κατοίκους της περιοχής όχι μόνο δε λαμβάνεται καμία πρόνοια, αλλά είναι και ανεπιθύμητοι, δεδομένου ότι «χαλάν» την εικόνα. Φυσικά η εκδίωξη τους είναι πολύ εύκολη μιας και μετά την «ανάπλαση» τα νοίκια και οι τιμές ανεβαίνουν αλματωδώς βέβαια, οι παλιοί κάτοικοι μετακομίζουν μαζί με τα προβλήματά τους σε άλλες περιοχές (Σαρηγιάννης, 2000: 255). Κάτι που ίσως αμελούν οι προτάσεις αυτές είναι πως στην περιοχή μελέτης ποτέ δεν υπήρχε μεγάλο ποσοστό κατοικίας σε σχέση με τις υπόλοιπες χρήσεις όπως εμπόριο, βιοτεχνίες, τυπογραφία κ.α. που έχουμε αναφέρει παραπάνω. Έτσι αναρωτιόμαστε, εάν η περιοχή δεν κατοικούνταν από τους πληθυσμούς που την οικειοποιούνται μέχρι και σήμερα, μήπως θα μιλούσαμε για ένα πολύ χειρότερο σκηνικό; Αφού το οργανωμένο έγκλημα που κατά τη γνώμη μας καθορίζει σε μεγάλο βαθμό, (ίσως και μοναδικό) την επικινδυνότητα στην

περιοχή ίσως να έβρισκε ένα αρκετά γονιμότερο έδαφος σε ένα ερειπωμένο αστικό τοπίο για να αναπτυχθεί. Οι πολιτικές που ακολουθούνται στην περιοχή, όπως προαναφέραμε, του στιγματισμού ως «άβατο» ή «γκέτο», προσφέρουν τροφή στον κοινωνικό φόβο και χτίζουν ένα φαντασιακό αστικό τοπίο¹ επικίνδυνο και απρόσιτο για την Αθηναϊκή κοινωνία. Έτσι κάποιος ο οποίος μπορεί να μην έχει επισκεφθεί ποτέ τον εν λόγω τόπο, μπορεί να τον θεωρεί ως τέτοιο, και κάποιος που θα περάσει από εκεί, να το δει με την ποτισμένη προκατάληψη των όσων έχει ακούσει. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε πως η εν' λόγω εικονογραφία συντελεί στον αστικό φόβο και στην τρομοκρατία, που οδηγεί στην εσωστρέφεια, μετατρέποντας τον κάτοικο της Αθήνας σε έναν κάτοικο - θεατή της πόλη χωρίς να μπορέσει εντέλει ποτέ να βιώσει την πραγματικότητα της.

Έτσι, επιστρατεύοντας έννοιες όπως η *ετεροτοπία* και το *κατώφλι* προσπαθήσαμε να δούμε με έναν διαφορετικό τρόπο τον Αστικό χώρο και χρόνο στην περιοχή Γεράνι. Οι άνθρωποι εκεί, αντικαθιστούν το κράτος σχεδόν σε όλα τα επίπεδα, από το στεγαστικό, την εργασία - ανεργία ακόμα και την θρησκεία, χτίζοντας γέφυρες και το δικό τους φαντασιακό αντιτιθέμενοι σε μία λογική που θέλει αυτό που έχει περιγράψει ως ολέθριο εξευτελισμό της ύπαρξης ο Κ. Clark λέγοντας πως, *χαρακτηριστικό εντός αποκλεισμένων ομάδων, είναι να δημιουργείται ένα κλίμα αυτοαμφισβήτησης και μίσους προς τον εαυτό τους, να αποκρύπτουν την ταυτότητά και την καταγωγή τους και να παριστάνουν άλλους υπό το πρίσμα μίας φαντασιακής ταυτοποίησης με την επικρατούσα ομάδα* (Clark, 1965: 63-67). Έτσι οι κάτοικοι της περιοχής Γεράνι είναι εξωστρεφείς, οικειοποιούνται τον δημόσιο χώρο και αντιτίθενται ίσως και αναγκαστικά στο Cocooning που τείνει να εξαφανίσει την υπαίθρια αστική ζωή.

Μέσα από το άγνωστο, θα βρούμε το νέο, Charles Baudelaire

Ταυτόχρονα με την εξωστρεφή ζωή στο Γεράνι οι κάτοικοι διαφόρων εθνικοτήτων «διαρρηγνύουν τα όρια» και μας προσφέρουν έναν πολιτισμικό πλούτο. Φέρουν μαζί τους τον πολιτισμό τους και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μία συμβίωση και ένα νοερό ταξίδι προς άλλες κουλτούρες. Αυτό το ταξίδι μας παρέχεται μέσα στον αστικό ιστό της Αθήνας, όπως συμβαίνει σε πολλές μητροπόλεις του εξωτερικού. Άραγε ο ίδιος άνθρωπος που εδώ αποκλείει την περιοχή θα δοκίμαζε να περιηγηθεί σε μία αντίστοιχη πολυπολιτισμική γειτονιά του Παρισιού ή του Λονδίνου όπως το Brick Lane; ή ακόμα θα τολμούσε ένα ταξίδι στην Ινδία σε ένα ίσως ακριβό ξενοδοχείο;

Αν λοιπόν δεν μυηθούμε σε μία κουλτούρα ανάμειξης των πολιτισμών προς όφελος της κοινωνικής εξέλιξης, μήπως τελικά δεν τους αποκλείουμε αλλά Μας αποκλείουμε;

1. Αξίζει όμως να επισημανθεί πως μέσα από τέτοιες «αναλύσεις» προβλήματα που εντοπίζονται στο κέντρο δεν είναι πλέον η πορνεία, το εμπόριο ναρκωτικών, η άθλια μεταναστευτική πολιτική και η απαράδεκτη αντιμετώπιση των προσφύγων, ούτε η έντονη φτώχεια και έλλειψη ή απώλεια στέγης - αλλά η εικονογραφία τους (Βαϊού, 2010)

Κλείνοντας με ένα απόσπασμα από το βιβλίο του Bauman Z., *Ξένοι στο κατώφλι μας*:

Οι ξένοι τείνουν να προκαλούν ανησυχία, επειδή ακριβώς είναι παράξενοι – και συνεπώς αρκετά απρόβλεπτοι, σε αντίθεση προς τους ανθρώπους με τους οποίους σχετιζόμαστε καθημερινά και από τους οποίους πιστεύουμε πως ξέρουμε τι να περιμένουμε. Η μαζική εισροή των ξένων θα κατέστρεφε αυτά που αγαπούμε και θα σκόπευε να ακρωτηριάσει ή να εξαλείψει τον παρήγορα γνώριμο τρόπο ζωής μας. [...] Ο κόσμος γίνεται ολοένα πιο συνωστισμένος και την επόμενη πενήκονταετία πληθυσμός του είδους που κάποτε αναζητούσε τροφή θα προσεγγίσει τα εννέα δισεκατομμύρια. Ανάλογα με τις περιστάσεις, οι συνομιλίες υπεράνω συνόρων μπορούν να είναι θελκτικές ή απλώς ενοχλητικές αλλά κυρίως είναι αναπόφευκτες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξένη:

Bauman, Z., (2016), *Οι Ξένοι στο Κατώφλι μας*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Νησίδες

Castells, M., (1989), *The informational city*, Oxford, Blackwell

Clark, K., B., (1965), *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power*, New York, Harper

Eldin, A., (2017), *Η προσευχή της Παρασκευής: Κανονισμοί και οδηγίες*, διαθέσιμο στο: <https://islamforgreeks.org/2017/07/20/h-proseuxh-ths-paraskeuhs-salatul-jumuah/>, Τελευταία Πρόσβαση 15 Μάρτιος 2021

Foucault, M., (2012), *Ετεροτοπίες*. Αθήνα: Πλέθρον.

Gardner, K., (1993), *Desh-Bidesh: Sylheti Images of Home and Away*, s.l.: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.

Goffman, E., {1963,(2001)}, *Στίγμα: Σημειώσεις για την διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, 1η Έκδοση επιμ. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Harvey, D., (2011), *Κυρίαρχες πολιτικές και διεκδικήσεις «από τα κάτω» για τη ζωή στην πόλη*, Ιστοσελίδα Encounter Athens, διαθέσιμο στο: <https://encounterathens.wordpress.com/2011/06/21/harvey/#more-291>, τελευταία πρόσβαση 1/9/2021

Knox, P. & Pinch, S., 2009, *Κοινωνική γεωγραφία των πόλεων*, Αθήνα, Σαββάλας,

Koutrolikou, P., (2015), *Socio-spatial stigmatization and its "incorporation" in the centre of Athens, Greece*, στο City, Vol. 19 Issue 4, Routledge, August 2015

Koutrolikou, P., Siatitsa, D., (2011) *The construction of a "public" discourse for Athens centre: media, migrants and inner-city regeneration*, παρουσίαση στα πλαίσια του Διεθνούς Συνεδρίου RC21, Αμστερνταμ, 7-9 Ιουλίου 2011, Encounter Athens,- στο <https://encounterathens.wordpress.com/2012/08/10/the-construction-of-a-public-discourse-for-athens-centre-media-migrants-and-inner-city-regeneration/>, τελευταία πρόσβαση 27/8/2021

Massey, D., (1994), *Politics and space/Time*, New Left Review 196

Oxford Dictionaries, (2012), Definition of "Dystopia", Oxford University Press

Pereira, V.B., Slater, T., Wacquant, L., (2014), *Territorial stigmatization in action*, στο Environment and Planning A: Economy and Space, Volume 46 Press

Sassen, S., (1991), *The global city*, Princeton, New Jersey, Princeton University

Tastsoglou, E., & Hadjicostandi, J., (2003), *Never outside the labour market, but always outsiders: female migrant workers in Greece*, The Greek Review of Social Research, Volume 110, σελ. 189-220.

Tully, J., (1995), *Strange Multiplicity: Constitutionalism in an Age of Diversity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tulumello, S. (2017) *Fear, Space and Urban Planning, A Critical Perspective from Southern Europe*, Switzerland: UNIPA Springer Series

Wacquant, L., (2012) *A Janus-faced institution of ethnoracial closure a sociological specification of the ghetto*, στο **Hutchison, R., Haynes, B. D.**, (2012) *The Ghetto: Contemporary Global Issues and Controversies*, Boulder, Colorado Westview Press, A Member of the Perseus Books Group, σελ. 1-31

Ward, D., (1989), *Poverty, Ethnicity, and the American City 1840-1925*, Cambridge, Cambridge University Press

Wirth, L., (1928) *The Ghetto*, Chicago, University of Chicago Press

Ελληνική:

Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ. Ι., Κανδύλης, Γ. & Μαλούτας, Θ., (2009), *Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση*, Σύγχρονα Θέματα, Οκτώβριος-Δεκέμβριος, Issue 107, pp. 57-66.

Βαΐου, Ν., (2007), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονίες της Αθήνας*, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων - Τομέας Πολεοδομίας και χωροταξίας.

Βαΐου, Ντ., (2010), *Οι κάτοικοι, τα προβλήματα και η εικονογραφία του κέντρου*, παρουσιάστηκε στην Επιστημονική Ημερίδα «Κέντρο και Κεντρικότητες, Παρίσι – Αθήνα: Συγκρίσεις», 10/05/2010 Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.

Βαΐου, Ντ., Καλαντίδης, Α., (2009), *Πόλεις των άλλων: Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου*, στο Σπυριδάκης, Μ. (επιμ.) (2009), *Χωρικοί Μετασχηματισμοί και Κοινωνική Έρευνα*, Αθήνα: Νήσος

Βαρδέλης, Σ., (2010), *463 χωματερές ανθρώπων στο κέντρο της Αθήνα*, Τα Νέα, 26

Ιούλιου

Γιαννάρου, Λ., (2009), *Γκέτο πρηνόμων η πλατεία θεάτρου*, Η καθημερινή, 3 Μαΐου

Δανέζη, Μ., (2020), Τα Στέκια: Η Ομόνοια, (Ντοκυμαντέρ), Αθήνα: EPT AE, Laika Productions

Δημητριάδης, Α., (2012), Διέλευση και μετανάστευση στην Ελλάδα, Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

ΕΛΣΤΑΤ, (1991), *Απογραφή Πληθυσμού 1991*, Πειραιάς, ΕΛΣΤΑΤ

ΕΛΣΤΑΤ, (2001), *Απογραφή Πληθυσμού 2001*, Πειραιάς, ΕΛΣΤΑΤ

ΕΛΣΤΑΤ, (2011), *Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011*, Πειραιάς, ΕΛΣΤΑΤ

ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚΚΕ, (2015), *Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων*, Πειραιάς, ΕΛΣΤΑΤ-ΕΚΚΕ

Θεοδώρου, Μ., (2013), *Γεράνι: Αλλάζοντας το γκέτο της Αθήνας*, Συνέντευξη (1 Μάρτιος 2013).

Θεοδώρου, Μ., (2013), *Η πόλη από κοινού, Μια πιλοτική προσέγγιση της SARCHA*, In: Θ. Μαλούτας, Γ. Κανδύλης, Μ. Πέτρου & Ν. Σουλιώτης, eds, *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, pp. 305-328.

Ινστιτούτο Μεταναστευτική Πολιτικής, (2007), *Αναλυτική Μελέτη για τις επιπτώσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Κοινωνική Ασφάλιση*, s.l.: Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Τμήμα Γεωγραφίας, MENTORING AE.

Καλαντζοπούλου, Μ., Κουτρολίκου, Π. & Πολυχρονιάδη, Κ., (2011), *Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας*, Διαθέσιμο στο: <http://encounterathens.wordpress.com>, τελευταία πρόσβαση: 09/08/2021

Καρύδης, Β., (1996), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα: ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης

Κλαδή-Κοκκίνου, Μ., (2008), *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση στο σχολείο και ενδεχόμενοι παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού τους*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο - Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Κομπρεσέρ, (2011), *Για την πόλη και τον χώρο*, τεύχος 2, Αθήνα, Εκδ. Περιοδικά

Κούρτοβικ, Ι., (2001), *Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στη νομιμότητα. (Δελτίο εγκληματικότητας)*, στο Μαρβάκης, Αθ., Παρσάνογλου, Δ., Παύλου, Μ. (επιμ.)

(2001), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Λινάρδου, Γ., (2009), *Άνθρωποι και ποντίκια στο κέντρο της Αθήνας*, Κυριακάτικη, 22 Μάρτιος.

Μαλούτας, Θ., (2013), *Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα*, στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 29-51.

Μαλούτας, Θ., (2018), *Η κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας, Κοινωνικές ομάδες και δομημένο περιβάλλον σε μια νοτιοερωπαϊκή μητρόπολη*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Μητσέλου, Χ., 2018, *Ο φόβος ως μέσο στιγματισμού του χώρου και του "άλλου": η περίπτωση της Ομόνοιας*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο.

Μίγδου, Ε., (2006), *Blavk Athens*, Athens Voice, Issue 123.

Μουτσόπουλος, Θ., (2001), *Το ανεξέλεγκτο κατοικείν*, Ιστορία & Θεωρία 6, εκδ. Ε.Μ.Π., όπως αναφέρεται στο Schloer, «How Urban Culture was saved in the Levant», *CenturyCity: Art and Culture in the Modern Metropolis*, London, Tate Publishing

Παπατζανή, Ε., (2015), *Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο.

Σαρηγιάννης, Γ., (1994), *Αθηναϊκό σταυροδρόμι. Η κοινωνική σύνθεση και οι χώροι συναθροίσεων των Αθηναίων στην πολύπαθη πλατεία*, Επτά Ημέρες, Η Καθημερινή, Αθήνα, 23ο Ιανουάριος.

Σαρηγιάννης, Γ., (2000), *Αθήνα 1830-2000. Εξέλιξη – Πολεοδομία – Μεταφορές*, Αθήνα, εκδ. Συμμετρία

Σταυρίδης, Σ., (2010), *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Σταυρίδης, Σ., (2018), *Κοινός χώρος. Η πόλη ως τόπος των κοινών*, Αθήνα, Angelus Novus.

Στρατουδάκη, Χ., (2009), *Η εμπειρική κοινωνική έρευνα για τους μετανάστες την περίοδο 1990-2005*, Στο: Α. Βαρουξή, Ν. Σαρρή & Α. Φραγκίσκου, επιμ. Όψεις μετανάστευσης και μεταναστευτική πολιτικής στην Ελλάδα του σήμερα, Αθήνα, ΕΚΚΕ, pp. 85-100.

Συνήγορος του Πολίτη, (2010), *Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορι-*

κό εμπορικό τρίγωνο, Αθήνα, Συνήγορος του Πολίτη.

Τσίγκανου, Ι., (2010), *Μετανάστευση και εγκληματικότητα, Μύθοι και πραγματικότητα*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Τόντσεφ, Π., (2007), *Ασιάτες Μετανάστες στην Ελλάδα, Προέλευση, Παρόν και Προοπτικές*, Αθήνα, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

Υπουργείο Εσωτερικών, (2013), *Εθνική στρατηγική για την ένταξη πολιτών τρίτων χωρών*, Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών - Γενική Γραμματεία Πληθυσμού και Κοινωνικής Συνοχής.

Φιλιππίδης, Δ., (1984), *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική*, Αθήνα, Εκδ. Μελίσσα

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ:

1. Άρης, 2020. Συνέντευξη με εργαζόμενο στην οδό Γερανίου (1 Νοεμβρίου 2020).
2. Νίκος, 2020. Συνέντευξη με εργαζόμενο στην οδό Σοφοκλέους (3 Νοεμβρίου 2020)
3. Κωνσταντίνος, 2020. Συνέντευξη με εργαζόμενο στην οδό Γερανίου (28 Οκτώβρη 2020)
4. Eldin, 2020. Συνέντευξη με Ιμάμη σε άτυπο τζαμί στο κέντρο της Αθήνας (4 Απριλίου 2021)
5. Θανάσης, 2020. Συνέντευξη με εργαζόμενο στην Πλατεία Θεάτρου (3 Νοεμβρίου 2020)
6. Μαριάννα, 2020. Συνέντευξη με εργαζόμενη στην οδό Μενάνδρου (24 Οκτώβρη 2020)
7. Στέφανος, 2021. Συνέντευξη με κάτοικο της οδού Γερανίου (1 Αυγούστου 2021)

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ:

Πηγή Εικόνων: 01, 03, 1.2, 1.5, 4.2, 4.4, 4.10 || Επιτόπια έρευνα, Προσωπικό αρχείο

Πηγή Εικόνων: 02, 1.1, 1.7, 2.1, 2.4, 3.1, 4.1, 4.3, 4.5, 4.8 || Μάκκας Γιώργος, Προσωπικό αρχείο

Πηγή εικόνων: 1.4, 2.5, 3.2 || Vyzoviti Sophia, *Emerging Immigrants Clusters in Downtown Athens (2002 to 2004)*

Πηγή Εικόνων: 4.6, 4.7 || SARCHA, CCR: *City Common Resource, Athens_Gerani 2010-2012*, διαθέσιμο στο: https://www.scribd.com/document/97463886/CCR-Athens-booklet-EN2012-SARCHA?fbclid=IwAR0SiVpAIBhqlO6KtpVFctk_bIDd4XK5rnSwqoI22IXBS0AgcTDuDuYuwprUw, τελευταία πρόσβαση: 15/8/2021

Πηγή Εικόνων: 4.9 || Enri Canai, διαθέσιμο στο: <https://www.newsit.gr/media/sygklonistikes-fotografies-apo-to-gketo-tis-athinas/1687973/?fbclid=IwAR2TZDMXofmLZ-gAq84w65GcdmclL0rDy8qT1sVGmdMa5-0vgYpgeT654pU>, τελευταία πρόσβαση: 12/8/2021

Πηγή Εικόνων: 2.3 || Σκίτσο του Άννινου Θέμου, στο βιβλίο: *Κράτος και Θέατρον*, Συναδινού Θ.

Πηγή Εικόνων: 1.8 || Γερασίμου Πηνελόπη, διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/el/article/ypzyj/reportaz-stin-odo-geraniou>, τελευταία πρόσβαση: 19/8/2021

Πηγή Εικόνων: 3.3 || Τριβόλη Δ., <https://www.greekarchitects.gr/gr/vea/ρομάντσο-στο-κέντρο-της-αθήνας-id6568>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΓΕΡΑΝΙ:

Βρισκόμαστε στην διασταύρωση των οδών Ευριπίδου και Μενάνδρου περίπου στις 11 π.μ. με τον επιβλέποντα Θανάση Μουτσόπουλο. Θα περιηγηθούμε στην περιοχή πίσω από την Ομόνοια με τις οδούς Μενάνδρου, Ευριπίδου, Αναξαγόρα, Σοφοκλέους, Σωκράτους, Γερανίου, καθώς και την πλατεία Θεάτρου να αποτελούν την περιοχή μελέτης. Εκεί θα αναζητήσουμε τις χρήσεις γης ισογείων και ορόφων.

Ρίχνοντας ένα βλέμμα προς τους ορόφους, αντιλαμβανόμαστε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κτιρίων, έχει κλειστά παραθυρόφυλλα. Στους ορόφους και πιθανώς στα υπόγεια υποθέτουμε ότι ενοικιάζονται δωμάτια για την ανάγκη της στέγασης ακόμη και «με την ώρα». Εκεί στοιβάζονται αρκετά άτομα σε κάθε δωμάτιο ανά 6ωρη ή 8ωρη βάση. Υποθέτουμε ακόμη ότι λειτουργούν και τα φασονάδικα, παράνομες βιοτεχνίες ρούχων.

Το σημείο συνάντησης (Ευριπίδου-Μενάνδρου) αποτελεί υπό μια έννοια το γεωγραφικό όριο μεταξύ της «Αθηναϊκής Chinatown» και του λεγόμενου «Μικρό Καράτσι», της Πακιστανικής κοινότητας. Παρατηρούμε μια μικρή επέκταση της Chinatown προς την οδό Μενάνδρου η οποία σύντομα διακόπτεται (Μενάνδρου 7), και εμφανίζονται χρήσεις σχετικές με την Πακιστανική κοινότητα.

Ξεκινώντας την περιήγηση, στο ισόγειο στον αριθμό Μενάνδρου 2 συναντάμε ένα μικρό κατάστημα εστίασης, που υπάρχει χρόνια στο σημείο, και δίπλα ένα κλειστό κατάστημα υπηρεσιών προς ενοικίαση. Στον αριθμό 4 υπάρχει ο θρησκευτικός χώρος «Οι τρεις Ιεράρχαι».

Στρίβουμε δεξιά προς την πλατεία θεάτρου. Εκεί, είναι η Διπλάρειος σχολή, ένα Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης, αποτελώντας το τοπόσημο της πλατείας. Δυτικά της εισόδου της σχολής, βρίσκεται η ταβέρνα «Κληματαριά» (οδός Πλ. Θεάτρου 2), που λειτουργεί από το 1927, ενώ πριν λειτουργούσε ως καφενείο για τις τελετές του Αγ. Ιωάννη («Αγ. Ιωάννης της κολώνας» που βρίσκεται στην οδό Ευριπίδου 70), έναν ακόμη θρησκευτικό χώρο της περιοχής. Δίπλα στην Κληματαριά, (στον αριθμό 4) βρίσκεται ένα πολυώροφο κτίριο γραφείων. Στο ισόγειο στους αριθμούς 6-8 εντοπίζουμε τον χώρο μιας Ομάδας Συλλογικού πολιτισμού, και οι υπόλοιποι επτά όροφοι φαίνεται να χρησιμοποιούνται ως αποθηκευτικοί χώροι. Στον αριθμό 10 ήταν και το κάποτε νυχτερινό στέκι «Guru Bar». Το τελευταίο, σύμφωνα με τον ιδιοκτήτη, τερμάτισε την λειτουργία του λόγω του σκηνικού που συνέθετε η Πλατεία θεάτρου, αυτό της πορνείας, των ναρκωτικών ουσιών και των παράνομων δραστηριοτήτων. Σήμερα στη θέση του υπάρχει το VIZ, ένα εργαστήριο για τον Οπτικό Πολιτισμό, πρωτοβουλία της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών.

Τα δύο τελευταία (ομάδα συλλογικού πολιτισμού και VIZ) εντάσσονται στο πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων «This is Polis-Athens». Ένα πιλοτικό πρόγραμμα, με στόχο την αστική αναζωογόνηση, στο πλαίσιο δράσεων «Κατάστημα στο κέντρο», που προβλέπει την αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων καταστημάτων του κέντρου της Αθήνας και έχει στόχο να δώσει πνοή σε υποβαθμισμένες περιοχές. Αποτέλεσμα του προγράμματος, ήταν να λειτουργήσουν επτά νέα καταστήματα στην Πλατεία Θεάτρου τον Οκτώβριο του 2018. Οι χρήσεις τους σχετίζονταν κυρίως με τον πολιτισμό. Εξ' αυτών μέχρι τον Απρίλιο του 2019 λειτουργούσαν τα πέντε, ενώ από τον Αύγουστο του ίδιου έτους συνέχισαν την λειτουργία τους μόνο τρία.

Τα υπόλοιπα ισόγεια, στέκουν με κατεβασμένα ρολά, εικόνες φανερής εγκατάλειψης. Ανάμεσα στις ξεχασμένες επιγραφές εντοπίζεται ένα αρχιτεκτονικό γραφείο, τράπεζα κ.α. Οι όροφοι, φαίνεται να χρησιμοποιούνται ως αποθήκες και εγκαταλελειμμένοι χώροι.

Στην ανατολική πλευρά της εισόδου της Διπλάρειου Σχολής, συναντάμε στον αριθμό Πλατεία Θεάτρου 18, ένα πολυώροφο κτίριο, πρόσφατα ανακαινισμένο, σε ξενοδοχείο, που ανήκει σε παγκόσμια αλυσίδα καταλυμάτων. Στο ισόγειο και τον 1ο όροφο του κτιρίου, μέχρι το 2016 στεγαζόνταν υπηρεσίας υγείας του Π.Ε.Δ.Υ. Στον αριθμό 20 βρίσκουμε ένα ισόγειο κτίσμα που λειτουργεί ως κατάστημα για εμπόριο τροφίμων. Δίπλα, στον αριθμό 22 και προχωρώντας προς την οδό Μενάνδρου, είναι ένα επτάωρο κτίριο ιδιοκτησίας του Ιδρύματος Σαμούρκα, με την ομώνυμη στοά, να συνδέει την Πλατεία Θεάτρου με την οδό Σοφοκλέους. Η στοά με τα εσωτερικά art nouveau ανοίγματα του κλιμακοστασίου φιλοξενεί χρήσεις, δίχως «κοινοτική ομοιογένεια». Συναντάμε κυρίως κινέζικα και πακιστανικά εμπορικά καταστήματα, ένδυσης και υπόδησης, κουρεία μανάβικα κ.α. Επί της οδού Πλατεία Θεάτρου, από τα έξι καταστήματα του ισογείου ένα φαρμακείο και ένα εστιατόριο ινδικής κουζίνας που αντικατέστησε ένα ταξιδιωτικό γραφείο, φαίνεται να μην έχουν κατεβασμένα ρολά. Στους υπόλοιπους επτά ορόφους, ελάχιστες κατοικίες χρησιμοποιούνται, ενώ μια επιγραφή μας πληροφορεί για την διάθεση πώλησης-ενοικίασης της ιδιοκτησίας, για περίπου δέκα χρόνια, χωρίς αποτέλεσμα. Στα ισόγεια του αριθμού 24, ένα φαρμακείο, ένα κατάστημα με κατεβασμένα ρολά, ένα εστιατόριο πακιστανικής κουζίνας στο χώρο που στεγαζόταν ένα κατάστημα για φωτοαντίγραφα, και ένα κινέζικο κατάστημα υπόδησης με όψη και επί της οδού Μενάνδρου (Μενάνδρου 10).

Βρισκόμαστε πλέον στην συμβολή των οδών Πλ. Θεάτρου και Μενάνδρου, και θα κινηθούμε προς την αφετηρία της περιήγησής μας (Μενάνδρου και Ευριπίδου) ώστε να καταγράψουμε τις χρήσεις που προσπεράσαμε εισερχόμενοι στην περιοχή της πλατείας. Τα καταστήματα που αποτελούν επέκταση της «Αθηναϊκής chinatown» στην περιοχή μελέτης (Μενάνδρου 1-7) είναι αποκλειστικά καταστήματα ένδυσης και υπόδησης. Οι όροφοι των κτιρίων στους αριθμούς 1 και 7 φαίνεται να λειτουργούν ως αποθήκες, ακολουθώντας το μοτίβο των ορόφων της περιοχής, αυτό της κάλυψης των ανοιγμάτων με αντικείμενα όπου δεν υπάρχουν παραθυρόφυλλα, και κλειστά παραθυρόφυλλα όπου αυτά υπάρχουν. Στον αριθμό 9 ένα ισόγειο πρώην κατάστημα με κατεβασμένα

ρολά. Δίπλα στον αριθμό 11, ένα ταχυφαγείο με κουζίνα από Μπαγκλαντές. Οι όροφοι των κτιρίων των αριθμών 9 και 11, ακολουθούν το παραπάνω μοτίβο.

Στην απέναντι πλευρά του πεζοδρομίου, εντοπίζουμε καταστήματα, που αποτελούν το ισόγειο του κτιρίου της Διπλαρείου Σχολής επί της οδού Μενάνδρου και είναι μέρος της ιδιοκτησίας της (αριθμοί 6 και 8). Η διοίκηση της σχολής, έχει αποφασίσει να μισθώνει τα εν λόγω ισόγεια, αποκλείοντας έτσι την οδό Μενάνδρου από τις εκπαιδευτικές της δραστηριότητες. Συνολικά επτά καταστήματα τίθενται προς ενοικίαση. Από αυτά, κατά την διάρκεια της έρευνας εντοπίσαμε τρία καταστήματα σε λειτουργία, ένα κατάστημα οριστικά κλειστό και τα υπόλοιπα κλειστά, χωρίς όμως να γνωρίζουμε εάν λειτουργούν διαφορετικές ώρες από αυτές της επίσκεψής μας στην περιοχή. Από τον αριθμό 6 προς τον αριθμό 8 της οδού Μενάνδρου, αρχικά βρίσκουμε μια κλειστή ελληνική επιχείρηση γενικού εμπορίου-εισαγωγών, που σύμφωνα με την συνοπτική παρουσίαση «λογοδοσίας του διοικητικού συμβουλίου της ελληνικής βιοτεχνικής εταιρίας και Διπλαρείου σχολής», αποχώρησε από το σημείο το 2014, αφού αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις οφειλές της. Έκτοτε, ο χώρος παραμένει ανεκμετάλλετος. Δίπλα, ένα πακιστανικό κουρείο σε λειτουργία. Στη συνέχεια, επιγραφές μας πληροφορούν για ένα ταξιδιωτικό γραφείο (πακιστανικό) και ένα κινέζικο κατάστημα υπόδησης, με κατεβασμένα ρολά, η λειτουργία των οποίων αμφισβητείται. Ακολουθώντας, ένα πακιστανικό-ινδικό-μπαγκλαντεσιανό μίνι μάρκετ, και ένα πακιστανικό κατάστημα με ηλεκτρονικές συσκευές σε λειτουργία, και τέλος ένα κλειστό, κινέζικο κατάστημα με ηλεκτρονικές συσκευές.

Απέναντι από τα ισόγεια καταστήματα που εντάσσονται στο κτίριο της Διπλαρείου σχολής επί της οδού Μενάνδρου, (στον αριθμό Μενάνδρου 13, συμβολή οδών Μενάνδρου και Σαλφούς) συναντάμε ένα Πακιστανικό ταχυφαγείο και ένα Μπαγκλαντεσιανό μανάβικο, όπου στο τελευταίο μπορεί να βρει κανείς πρώτες ύλες, ανοικτές σε εμάς. Πάνω από τα καταστήματα, υπάρχουν άλλοι τέσσερις όροφοι. Στον πρώτο, αδυνατούμε να ταυτοποιήσουμε την χρήση καθώς τα παραθυρόφυλλα είναι κλειστά. Υποθέτουμε ότι είναι είτε κατοικία είτε γραφεία. Στον δεύτερο όροφο, υπάρχουν επιγραφές που μας πληροφορούν για ένα χημείο, χωρίς ωστόσο να γνωρίζουμε αν λειτουργεί, και τέλος στους υπόλοιπους δύο ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Προχωράμε και βρίσκουμε ακόμη ένα μίνι μάρκετ και δύο ταχυφαγεία (Μενάνδρου 13, Πακιστανικά). Μην μπορώντας να προσδιορίσουμε την χρήση των δύο ορόφων, του παραπάνω κτιρίου συνεχίζουμε προς τον αριθμό 15. Στο ισόγειο θα συναντήσουμε ένα αστικό κενό, και δίπλα ένα μανάβικο. Ομοίως, ένα μανάβικο στον αριθμό 17, δίπλα ένα κρεοπωλείο και τέλος, στην συμβολή των οδών Μενάνδρου και Σοφοκλέους ένα κατάστημα επισκευής ηλεκτρικών συσκευών. Οι έξι από τους οκτώ ορόφους, πάνω από τα ισόγεια των αριθμών 15 και 17, μοιάζουν να είναι εγκαταλελειμμένοι ή να χρησιμοποιούνται ως αποθηκευτικοί χώροι, ενώ κάποιες επιγραφές μας ενημερώνουν για την τέως λειτουργία ορισμένων υπηρεσιών και ενός τυπογραφείου. Οι δύο τελευταίοι όροφοι, μοιάζουν να είναι σχεδιασμένοι (βάσει των ανοιγμάτων και της διαμόρφωσης του εξωτερικού τους χώρου) για κατοίκηση.

Όλες οι παραπάνω χρήσεις των ισογείων (από τον αριθμό 13 έως και 17), παρατηρήσα-

με ότι είναι πακιστανικής προέλευσης σύμφωνα με τις επιγραφές τους. Θα λέγαμε ότι βρισκόμαστε πλέον εντός της πακιστανικής κοινότητας, που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή της έρευνάς μας. Επιπλέον, τα καταστήματα, προεκτείνουν το εμπόρευμα τους εκτός των ορίων τους, προς τον δημόσιο χώρο, ακόμη και μπροστά στις εισόδους πολυκατοικιών, δίνοντας έτσι την αίσθηση μιας υπαίθριας αγοράς.

Στην απέναντι πλευρά και στον αριθμό 10 της οδού Μενάνδρου, συναντάμε τρία ισόγεια καταστήματα. Τα δύο εξ' αυτών, είναι κινέζικα εμπορικά καταστήματα ένδυσης και υπόδησης (το ένα έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, στην συμβολή των οδών Μενάνδρου και Πλ. Θεάτρου) ενώ το τρίτο είναι ένα πακιστανικό κατάστημα ηλεκτρονικών συσκευών, παρόμοια με δύο από αυτά που βρίσκουμε δίπλα του, στα ισόγεια του αριθμού 12. Το επόμενο και τελευταίο στη σειρά ισόγειο του ίδιου αριθμού, είναι ένα κινέζικο εμπορικό κατάστημα. Στους αρκετούς ορόφους του κτιρίου της Μενάνδρου 10 (συμβολή των οδών Μενάνδρου και Πλατείας Θεάτρου) φιλοξενούνται υπηρεσίες και γραφεία, ενώ οι ανώτεροι αυτών όροφοι φαίνεται να χρησιμοποιούνται για κατοίκηση.

Συνεχίζουμε στην οδό Μενάνδρου και συναντάμε ένα πολυώροφο κτίριο στον αριθμό 14, το οποίο διαθέτει την στοά «Βας. Θανοπούλου» που συνδέει τις οδούς Μενάνδρου και Σοφοκλέους. Πρόκειται για ένα κτίριο με 'ανομοιογενείς' χρήσεις τόσο στο ισόγειο όσο και στους ορόφους, διαθέτοντας εμπορικά καταστήματα, καταστήματα εστίασης, θρησκευτικούς χώρους, κατοικίες και υπηρεσίες. Στα ισόγεια με όψη επί της οδού Μενάνδρου υπάρχουν τέσσερα καταστήματα. Κατά σειρά, ένα αιγυπτιακό εστιατόριο, δίπλα δύο καταστήματα με πακιστανικά γλυκά, και τέλος ένα πακιστανικό κατάστημα ηλεκτρικών συσκευών. Εσωτερικά της στοάς εντοπίζουμε ένα πακιστανικό κουρείο και άλλες εμπορικές χρήσεις. Ανάμεσά τους, δεν λείπουν και τα «άδεια καταστήματα» όπως είναι ένα ελληνικό τυπογραφείο που κάποτε λειτουργούσε στην στοά. Στον πρώτο όροφο, λειτουργεί από το 1981 ένας θρησκευτικός χώρος (Ελευθέρα Αποστολική Εκκλησία της Πεντηκοστής), η οποία επεκτάθηκε και στον δεύτερο όροφο το 2009. Ακόμη λειτουργεί και ένα βιβλιοπωλείο στο ισόγειο του κτιρίου. Στον τρίτο όροφο, θα δούμε έναν παρόμοιο θρησκευτικό χώρο, νιγηριανής και γκανέζικης ιδιοκτησίας, όπου κανείς μπορεί να ακούσει γκόσπελ κατά την διάρκεια των λειτουργιών. Στους υπόλοιπους ορόφους υπάρχουν υπηρεσίες, γραφεία και τέλος, στους ανώτερους ορόφους κατοίκηση.

Στον αριθμό 19, στο ισόγειο συναντάμε ένα κομμωτήριο που φέρει και αυτό την πακιστανική ταυτότητα. Στους ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Ωστόσο και σε αυτό το κτίριο συναντήσαμε κλειστά παραθυρόφυλλα, σε όλους τους ορόφους. Δίπλα, και στον αριθμό 19Α στο ισόγειο υπάρχουν δύο καταστήματα. Το πρώτο είναι ένα πακιστανικό κατάστημα διαφόρων ειδών, ενώ το δεύτερο είναι μπαγκλαντεσιανό μινι-μάρκετ. Στους ορόφους του, υπάρχει κατοίκηση, ομοίως με το προηγούμενο όμως, με κλειστά παραθυρόφυλλα.

Συνεχίζουμε με το κτίριο στον αριθμό 21 της οδού Μενάνδρου. Εκεί λειτουργεί ένα ξενοδοχείο τόσο στο ισόγειο όσο και στους ορόφους. Η διαμονή προσφέρεται έναντι χαμηλού αντιτίμου. Κατά την διάρκεια της παραμονής μας στους χώρους της υποδοχής,

ένα ζευγάρι μεταναστών επέλεξε ένα δωμάτιο για ένα βράδυ. Αντιθέτως οι εικόνες από τα μπαλκόνια του ξενοδοχείου -με απλωμένα ρούχα-, μας προϊδεάζουν ότι μπορεί να γίνεται και μακροχρόνια χρήση των καταλυμάτων. (Σύμφωνα ωστόσο με εργαζόμενη του ξενοδοχείου, οι χρήστες δεν έχουν κάποια ομοιογένεια, αφού διαμένουν μετανάστες και τουρίστες.)

Στον αριθμό 23 στο ισόγειο βρίσκουμε δύο καταστήματα με κινητά τηλέφωνα και άλλες συσκευές, εκ των οποίων το ένα φέρει πακιστανική ταυτότητα. Οι όροφοι του κτιρίου είναι φανερά εγκαταλελειμμένοι.

Κοιτώντας απέναντι, στο διώροφο κτίριο στον αριθμό 16, στο ισόγειο θα βρούμε ένα κατάστημα χονδρικής και στο δίπλα ισόγειο και υπόγειο ένα κατάστημα ένδυσης, κινεζικής και αφγανικής προέλευσης αντίστοιχα. Ο όροφος είναι εγκαταλελειμμένος. Συνεχίζουμε προς τον αριθμό 18. Εκεί, θα δούμε ότι το ισόγειο και οι δύο πρώτοι όροφοι είναι άδεια και διατίθενται προς πώληση. Από τον τρίτο όροφο και πάνω φαίνεται να μην υπάρχει κάποια χρήση, και τέλος στα ρετιρέ υπάρχει κατοίκηση. Στο επόμενο κτίριο στον αριθμό 20, υπάρχουν στο ισόγειο δύο καταστήματα. Από αυτά λειτουργεί το ένα, ως κατάστημα εισαγωγών-εξαγωγών, σχετικές με την ένδυση, και φέρει κινεζική ταυτότητα. Οι αρκετοί όροφοι του κτιρίου μοιάζουν κενοί, καθώς δεν διακρίνουμε τίποτα μέσα από τα ανοίγματα, όπου αυτά δεν είναι καλυμμένα. Ωστόσο καθώς προχωράμε εντός κτιρίου, διακρίνουμε στο ισόγειο μια επιγραφή που μας γνωστοποιεί την λειτουργία της «Ομοσπονδίας Σερραϊκών Συλλόγων Αττικής» κάτι που μας κάνει να μην απορούμε για πιθανή λειτουργία και άλλων δραστηριοτήτων στους ορόφους. Στο εν λόγω κτίριο, βρίσκονταν διάφορα γραφεία (δικηγορικά γραφεία, συμβολαιογράφοι κ.α.) τα οποία έχουν μεταφέρει την λειτουργία τους.

Στην απέναντι πλευρά του δρόμου και στον αριθμό 25, βρίσκουμε στο ισόγειο ένα κινεζικό κατάστημα διαφόρων ειδών. Επίσης, βρίσκουμε και την είσοδο για τον χώρο υποδοχής ενός ξενοδοχείου (hostel, Athens Hawk), που καταλαμβάνει τους υπόλοιπους ορόφους του κτιρίου και είναι πρόσφατα ανακαινισμένο. Στους τελευταίους ορόφους, είναι πιθανόν να υπάρχει και κατοίκηση.

Ακριβώς δίπλα από το πολυώροφο κτίριο του ξενοδοχείου, και στον αριθμό 27, εντοπίζουμε ένα εγκαταλελειμμένο διώροφο κτίριο. Πιθανόν να ήταν κατοικία, και φαίνεται να είναι από τα πιο παλιά κτίσματα της περιοχής. Πλέον το συναντάμε υπό την διαδικασία της αποκατάστασής του, ενώ επιγραφές μας ενημερώνουν, ότι σκοπός αυτής είναι η πώληση της εν λόγω ιδιοκτησίας. Στα δεξιά του, και στον αριθμό 29, θα βρούμε ένα κενό, περιφραγμένο οικόπεδο. Από κάποια στοιχεία τοιχοποιίας καταλαβαίνουμε ότι κάποτε υπήρχε ένα κτίριο χαμηλού ύψους. Συνεχίζουμε και βρίσκουμε άλλο ένα ξενοδοχείο, στον αριθμό 31. Και αυτό, έχει ανακαινιστεί πρόσφατα. Στην όψη του, έχουν τοποθετηθεί σημαίες από διάφορες χώρες, κυρίως της Ασίας και της Αφρικής. Το τελευταίο κτίριο που συναντάμε επί της οδού Μενάνδρου από την αριστερή πλευρά και στον αριθμό 33 (περπατάμε την Μενάνδρου από τον αριθμό 1 προς 33), με όψη και επί της οδού Πειραιώς, πρόκειται για ένα τετράωροφο. Το παραπάνω κτίριο βρίσκεται σε πολύ

καλή κατάσταση, πιθανών πρόσφατα ανακαινισμένο, που προς το παρών δεν φιλοξενεί κάποια χρήση στο ισόγειο και στους πρώτους ορόφους, τα οποία τίθενται προς ενοικίαση. Στον τελευταίο όροφο, φαίνεται να υπάρχει κατοίκηση.

Στην απέναντι πλευρά, υπάρχει ένα πολυώροφο κτίριο στον αριθμό 22. Εκεί φιλοξενούνται διάφορες χρήσεις, όχι σχετικές μεταξύ τους. Στο ισόγειο, αρχικά συναντάμε ένα χώρο στάθμευσης και πλυντήριο αυτοκινήτων. Έπειτα την κεντρική είσοδο του κτιρίου, και δίπλα σε αυτήν, ένα κατάστημα οπτικών και τέλος δύο μικρά πακιστανικά καταστήματα με κινητά τηλέφωνα και άλλες ηλεκτρονικές συσκευές. Στους ορόφους λειτουργούν γραφεία και υπηρεσίες. Ανάμεσά τους λειτουργούν υπηρεσίες του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, όπως η Διεύθυνση Οικονομικών Ελέγχων και Επιθεώρησης -τμήμα ισολογισμών απολογισμών-, η βιβλιοθήκη με τα αναγνωστήρια και το Ταμείο Γεωργίας και Κτηνοτροφίας. Ακόμη στον τρίτο όροφο βρίσκουμε υπηρεσίες της Περιφέρειας Αττικής, το Τμήμα Εγγείων Βελτιώσεων. Στους υπόλοιπους ορόφους δεν είμαστε βέβαιοι για το τι συμβαίνει, ωστόσο στους ανώτερους φαίνεται να υπάρχει κατοίκηση.

Δίπλα από το εννιάωροφο κτίριο με τις μεικτές χρήσεις, συναντάμε στον αριθμό 24 ένα μικρό κτίριο, με ισόγειο και όροφο. Το ισόγειο λειτουργεί ως μίνι μάρκετ ενώ ο όροφος δεν χρησιμοποιείται. Το κτίριο αυτό πριν πάρει τη σημερινή του μορφή λειτουργούσε ως τραπεζικό κατάστημα.

Στη συμβολή των οδών Μενάνδρου και Αναξαγόρα, στον αριθμό Μενάνδρου 26, συναντάμε άλλο ένα εννιάωροφο κτίριο (με όψη και επί της οδού Αναξαγόρα). Στο ισόγειο υπάρχει ένα κατάστημα ένδυσης, το οποίο δεν φαίνεται να φέρει κάποια ταυτότητα προέλευσης. Στον πρώτο όροφο διακρίνουμε μια επιγραφή γραμμένη στα αραβικά. Δεν καταλαβαίνουμε περί τίνος πρόκειται, πιθανότατα για κατάστημα. Άλλη μια επιγραφή στον ίδιο όροφο μας πληροφορεί ότι κάποτε στεγαζόταν ένας πολιτιστικός σύλλογος. Στους υπόλοιπους ορόφους τα ανοίγματα είναι καλυμμένα με κουρτίνες ή άλλα αντικείμενα, και δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε τι χρήσεις στεγάζουν. Στους ανώτερους ορόφους υπάρχει κατοίκηση.

Αφήνουμε την οδό Μενάνδρου και στρίβουμε προς την οδό Αναξαγόρα. Στα αριστερά μας εντοπίζουμε ένα κατάστημα ένδυσης στο ισόγειο που δεν φέρει κάποια ταυτότητα προέλευσης. Στον όροφο υπάρχει ένα ξενοδοχείο. Το παραπάνω κτίριο, έχει όψεις στην οδό Αναξαγόρα, Μενάνδρου και Πειραιώς. Ακριβώς δίπλα στον αριθμό 18 βλέπουμε ένα σχετικά μικρό διώροφο εγκαταλελειμμένο κτίριο με τα όποια ανοίγματα του να είναι σφραγισμένα. Στον αριθμό 16 στο ισόγειο λειτουργεί ένα ταξιδιωτικό γραφείο με αραβικές επιγραφές. Το δεύτερο ισόγειο κατάστημα δεν λειτουργεί. Στον όροφο υπάρχει μια επιγραφή γραμμένη στα ρωσικά, που μας πληροφορεί για κατάστημα με γούνες. Ωστόσο η λειτουργία του είναι υπό αμφισβήτηση καθώς από την όψη αντιλαμβανόμαστε μια εγκατάλειψη του χώρου. Στους ανώτερους ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Στον αριθμό 14Α (Αναξαγόρα) λειτουργούν δύο καταστήματα στο ισόγειο. Το πρώτο παρέχει κινητά τηλέφωνα, ηλεκτρονικές συσκευές, και χρησιμοποιείται ως τηλεφωνικό

κέντρο, ομοίως και το δεύτερο, παρέχοντας όμως επιπλέον τις επισκευές αυτών. Και τα δύο, φέρουν την Μπαγκλαντεσιανή ταυτότητα. Οι δύο όροφοι του κτιρίου στεγάσουν γραφεία κόμματος.

Στην απέναντι πλευρά και στον αριθμό 17 (Αναξαγόρα) υπάρχει ένα κτίριο μικρής κλίμακας. Το ισόγειο και ο όροφος είναι εγκαταλελειμμένοι και σφραγισμένοι με ξύλα και άλλα υλικά. Το ισόγειο λειτουργούσε ως εστιατόριο αραβικής κουζίνας. Δίπλα υπάρχει το τριώροφο στους αριθμούς 13-15. Στο ισόγειο λειτουργεί ένα ινδικό-πακιστανικό εστιατόριο. Στην όψη του, διακρίνουμε την επιγραφή «Halal Foods» πράγμα που σημαίνει ότι τα φαγητά που σερβίρονται είναι παρασκευασμένα σύμφωνα με τις επιταγές του ισλαμικού νόμου. Στη συνέχεια ένα μικρό κατάστημα ψιλικών, ένα κουρείο, και τέλος ένα κατάστημα ηλεκτρονικών συσκευών. Στο υπόγειο λειτουργεί το ο θρησκευτικός χώρος -τζαμί- «Masjid Dar Al-Aman Mosque». Καθημερινά αλλά κυρίως τις ημέρες της προσευχής υπάρχει συνωστισμός διαφόρων εθνικοτήτων. Ακόμη, στον πρώτο όροφο βρίσκεται και η «Αφγανική κοινότητα Ελλάδας». Στους υπόλοιπους χώρους των ορόφων δεν είμαστε βέβαιοι για την χρήση τους. Τα περισσότερα παραθυρόφυλλα είναι κλειστά.

Συνεχίζουμε στον αριθμό 11 (Αναξαγόρα) όπου στέκει ένα τριώροφο κτίριο εγκαταλελειμμένο και σφραγισμένο που μοιάζει να λειτουργούσε για κατοίκηση. Στον αριθμό 9, βρίσκουμε ένα αρωματοπολείο με όψη και επί της οδού Γερανίου (17). Στους ορόφους υπάρχει κατοίκηση.

Όσο περπατάμε στην οδό Αναξαγόρα, παρατηρούμε έντονα ότι τα καταστήματα, καθώς και αφίσες στους δρόμους, είναι σχετικές με την κοινότητα του Μπαγκλαντές. Συνεπώς θα λέγαμε ότι έχουμε βγει πλέον από την Πακιστανική κοινότητα, που συναντήσαμε έντονα στην οδό Μενάνδρου.

Στον αριθμό 14 στο ισόγειο υπάρχει ένα Μπαγκλαντεσιανό μανάβικο και κατοίκηση στους δύο παραπάνω ορόφους. Ένα κατάστημα διαφόρων ειδών και ένα Μπαγκλαντεσιανό μίνι μάρκετ συναντάμε στα ισόγεια στον αριθμό 12. Στους ορόφους βλέπουμε επιγραφές που αφορούν τυπογραφείο, βιοτεχνία ρούχων και ένα χημικό και οινολογικό εργαστήριο. Από τα παραπάνω τίποτα πλέον δεν βρίσκεται σε λειτουργία. Στους ανώτερους ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Ένα εγκαταλελειμμένο ισόγειο, που κάποτε λειτουργούσε ως κατάστημα εισαγωγών και εξαγωγών εποχιακών ειδών βλέπουμε στον αριθμό 10. Οι όροφοι του κτιρίου μοιάζουν να έχουν και αυτοί την ίδια μοίρα, με στοιχεία της τοιχοποιίας να έχουν φύγει και κουφώματα να κρέμονται. Αντίθετα, στους αριθμούς 6-8, στα ισόγεια θα βρούμε ένα κατάστημα ψιλικών, γραφείο και ένα κατάστημα εποχιακών ειδών, ενώ στους ορόφους λειτουργεί κεντρικό κατάστημα της Δ.Ο.Υ. Αθηνών. Ένα καλοδιατηρημένο κτίριο υπηρεσιών που εξυπηρετεί τις ανάγκες των πολιτών και από τις γύρω περιοχές.

Απέναντι στον αριθμό 7 (Αναξαγόρα) συναντάμε στο ισόγειο ένα βιβλιοπωλείο, με το προϊόντα να αφορούν αποκλειστικά θρησκευτικό περιεχόμενο. Οι επόμενοι πέντε όρο-

φοι, παρότι φαίνονται εγκαταλελειμμένοι λειτουργούν ως αποθηκευτικοί χώροι, κυρίως των γύρω καταστημάτων. Στους ανώτερους ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Δίπλα στον αριθμό 5, συναντάμε τις πρώην εγκαταστάσεις -τυπογραφεία και γραφεία- των περιοδικών «Ρομάντσο-Πάνθεον-Βεντέτα». Πλέον μετά από χρόνια εγκατάλειψης έχει μετατραπεί σε πολιτιστικό κέντρο που διοργανώνει και φιλοξενεί μουσικές εκδηλώσεις, εικαστικές εκθέσεις, θεατρικές παραστάσεις, σεμινάρια, workshops και παρουσιάσεις.

Αφήνουμε την οδό Αναξαγόρα και μπαίνουμε στην οδό Γερανίου. Πλέον μπορούμε να πούμε ότι βρισκόμαστε στην καρδιά της κοινότητας του Μπαγκλαντές.

Στον αριθμό 20, εντοπίζουμε δύο κλειστά καταστήματα, και ένα κουρείο (για τους ορόφους έχουμε αναφερθεί παραπάνω, κτίριο Αναξαγόρα 7). Στο κτίριο στον αριθμό 13 εντοπίζουμε άλλο ένα κατάστημα με χημικά στο ισόγειο, με κάποιους από τους ορόφους να αποτελούν τον αποθηκευτικό του χώρο. Οι υπόλοιποι χώροι των ορόφων παραμένουν άδαιοι. Δίπλα από το χημείο στον αριθμό 11, βρίσκουμε ένα φαινομενικά εγκαταλελειμμένο κτίριο. Παρόλα αυτά στο ισόγειο λειτουργεί ένα κατάστημα με βιοτεχνικά υλικά ενδυμάτων, και στους ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Το χημείο και το κατάστημα με τα βιοτεχνικά υλικά -μαζί με τα τυπογραφεία-, αποτελούσαν «παραδοσιακές» χρήσεις της περιοχής. Τα παραπάνω είναι από τα μόνα που έχουν καταφέρει να παραμείνουν στην περιοχή, ωστόσο όπως μας ενημέρωσε ο ιδιοκτήτης του δεύτερου, σύντομα θα αποχωρήσει από την περιοχή. Στον αριθμό 9 εντοπίζουμε στο ισόγειο και το υπόγειο ένα κατάστημα με πλαστικά είδη. Υπάρχει επίσης ένας μουσικός σύλλογος της κοινότητας του Μπαγκλαντές, και ένα Μπαγκλαντεσιανό-Ινδικό εστιατόριο. Οι όροφοι κατοικούνται.

Στην απέναντι πλευρά και στον αριθμό 18, τόσο στο ισόγειο όσο και στον όροφο υπάρχει κατοίκηση. Θα λέγαμε ότι είναι το πιο καλά διατηρημένο κτίριο της περιοχής, και δεν κατοικείται από μετανάστες. Στον αριθμό 16 στο ισόγειο θα βρούμε ένα κατάστημα με κινητά τηλέφωνα και ένα Μπαγκλαντεσιανό-Ινδικό εστιατόριο. Στους ορόφους του κτιρίου υπάρχει κατοίκηση. Στον αριθμό 14, συναντάμε στο ισόγειο ένα Μπαγκλαντεσιανό μανάβικο, και στους ορόφους υπάρχει κατοίκηση ακολουθώντας το μοτίβο του προηγούμενου κτιρίου.

Οι πολυκατοικίες στους αριθμούς 11, 14 και 16 αποτελούν κατοικίες για πολλούς ανθρώπους. Σύμφωνα με εργαζόμενους της περιοχής, τα εν λόγω κτίρια ενοικιάζονται από τον ιδιοκτήτη σε κάποιον, ο οποίος με την σειρά του τα υπενοικιάζει. Η μίσθωση γίνεται ή σε μόνιμη βάση, ή για πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ακόμη και για ώρες. Εκεί παρέχεται καταφύγιο σε νεοαφγθέντες μετανάστες/στρίες, έως ότου κάνουν το επόμενο βήμα τους. Λόγω του πλήθους των κατοίκων, οι χώροι είναι κοινόχρηστοι, ακόμη και τα υπνοδωμάτια, στα οποία συχνά μπορούν να ξεκουράζονται πάνω από δέκα άτομα. Επίσης στο κτίριο στον αριθμό 16, λειτουργεί θρησκευτικός χώρος (τζαμί) στον όροφο όπως πιθανών να συμβαίνει και στα γύρω κτίρια της περιοχής.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί, ότι ο περισσότερος κόσμος στην οδό Γερανίου κατά την

διάρκεια της μέρας, στέκει στον δρόμο, συνομιλεί και κοινωνικοποιείται, συνήθως έξω από τα καταστήματα. Ακόμη υπάρχουν πλανόδιοι πωλητές, που εκτός από τα μικρο-πράγματα που πουλάνε, μπορεί κανείς να βρει στοιχεία της παράδοσης του Μπαγκλαντές, όπως το *rasan* που η χρήση του γίνεται συνήθως μετά το φαγητό.

Συνεχίζουμε στον αριθμό 12, όπου στο υπόγειο θα βρούμε ένα κουρείο, ενώ στους ορόφους κατοίκηση. Παρόμοια στον αριθμό 10, στο ισόγειο ένα Μπαγκλαντεσιανό-Πακιστανικό-Ινδικό εστιατόριο και κατοίκηση στους ορόφους. Στον αριθμό 8, το ισόγειο δεν χρησιμοποιείται και στον όροφο πιθανόν να υπάρχει κατοίκηση. Προχωράμε στον αριθμό 6 όπου στο ισόγειο υπάρχουν δύο μανάβικα, ενώ στο υπόγειο κατάσταση με ενδύματα. Στους από πάνω ορόφους δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε την χρήση, ενώ στους τελευταίους υπάρχει κατοίκηση.

Στην απέναντι πλευρά και στον αριθμό 9 της οδού Γερανίου, στα ισόγεια θα εντοπίσουμε ένα κλειστό κατάστημα, ένα κατάστημα με εποχιακά είδη, ένα τυπογραφείο το οποίο υπάρχει από παλιά στην περιοχή, ένα κλειστό κατάστημα με φωτοαντίγραφα και ένα κατάστημα κινητής τηλεφωνίας. Στους αρκετούς ορόφους δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε τις χρήσεις, παρά μόνο στου τελευταίους όπου υπάρχει κατοίκηση. Το ισόγειο στον αριθμό 3 μοιάζει εγκαταλελειμμένο. Δίπλα στον αριθμό ένα βρίσκουμε ένα ισόγειο κατάστημα με όψη και επί της οδού Σοφοκλέους, ενώ στον όροφο λειτουργεί γραφείο και κατοίκηση.

Στην απέναντι πλευρά και στον αριθμό 4, υπάρχει ένα μανάβικο, με το εμπόρευμα να καταλαμβάνει και χώρο στο πεζοδρόμιο. Ο πρώτος όροφος φαίνεται να ανήκει σε κατάστημα λιανικού-χονδρικού εμπορίου-ίσως βιοτεχνία, ενώ στους τελευταίους ορόφους υπάρχει κατοίκηση. Τέλος στον αριθμό 2, ένα διώροφο κτίριο που στο ισόγειο (με όψη και επί της οδού Σοφοκλέους) εντοπίζουμε ένα κατάστημα ένδυσης. Στον όροφο υπάρχει κατοίκηση.....

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΚΚΑ

Περιοχή Γεράνι

ΡΑΛΕΙΟ
ΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

IN
PIO

N.R. TELECOM